YESSENOV UNIVERSITY

Мәңгүстау

25 жыл

«ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ: ТӘЖІРИБЕСІ, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

онлайн халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

Том 1

2 желтоқсан, 2020 жыл

Ақтау

«ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ: ТӘЖІРИБЕСІ, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»

онлайн халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

Том 1

2 желтоқсан, 2020 жыл

Ақтау қаласы

ӘОЖ 323/327 (574)
ББК 66.3 (5 қаз)
Қ18

Yessenov University президентінің м.а. Б.Б.Ахметовтің
жалпы редакциялығымен

Редакциялық алқа:
Е.Т.Нұрмағанбет, А.И. Мамбетова, А.М. Джанисенова,
О.Д. Табылдиева, Л.Қ. Тоқбаева

Қ18 «ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ: ТӘЖІРИБЕСІ, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ, ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ» атты онлайн халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары – Ақтау: Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, 2020, – 74 б.

ISBN 978-601-226-184-4

Жинаққа халықаралық тәжірибе мен ҚХА қызметі тұрғысынан этносаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік саясаттың өзекті мәселелері зерделенген шетелдік және отандық зерттеушілер мақалалары енгізілген.

Ғылыми мақалаларда ұлттық бірлікті сақтау және дамытудың теориялық аспектілері мен өзекті мәселелері, қоғамдық келісімді нығайту мен инклюзивті қоғамды қалыптастыру бойынша ҚХА құрылымдарының қызметі, көп ұлтты Қазақстан халқының қалыптасу тарихы мен қазақстандық этностар өкілдерінің елдің дамуына қосқан үлесі кең ауқымда қарастырылып, тың ғылыми пайымдаулармен түсіндірілген.

Жинақ зиялы қауым өкілдеріне, ғалымдарға, оқытушылар мен білім алушыларға арналады.

ӘОЖ 323/327 (574)
ББК 66.3 (5 қаз)

© Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, 2020

ISBN 978-601-226-184-4

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

ӘОЖ 13

ҚАДІРЛІ КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫЛАР!

УВАЖАЕМЫЕ УЧАСТНИКИ КОНФЕРЕНЦИИ**!**

Кеше ғана 1 желтоқсан Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті күнін атап өткенбіз. Сіздерді осы мерекемен шын жүректен құттықтаймын!

Вы знаете, что 1 декабря это особый день в истории независимого Казахстана. В первый день зимы 1991-го года состоялись первые всенародные выборы президента страны. От имени акима области, Председателя областной Ассамблеи народа Казахстана рада приветствовать всех участников конференции.

В укреплении общественного согласия, межэтнической толерантности и единства народа Казахстана особая роль отводится Ассамблее народа Казахстана, института, возглавляемого Первым Президентом Республики Казахстан. Елбасы всегда подчеркивает, что мир и согласие в многоязычном и многоконфессиональном обществе - это заслуга всех казахстанцев. Свой неоценимый вклад в дело укрепления национального единства вносят и этнокультурные объединения нашего региона.

Мне бы хотелось пожелать плодотворной работы на сегодняшней конференции, обсудить с вами какие проблемные вопросы вас волнуют, какие предложения хотели бы вы внести для дальнейшего укрепления и развития межэтнического согласия в регионе и в целом по республике.

Только объединив усилия государственных органов и институтов гражданского общества, мы сумеем создать условия для дальнейшего поступательного развития нашей страны, реализации самых важных планов.

Хотелось бы пожелать вам здоровья на долгие годы, успехов во всех благих начинаниях, благополучия вашим родным и близким.

Всегда приятно чувствовать Вашу искреннюю поддержку и помощь в нашей общей работе по улучшению качества жизни каждого мангистаусца и дальнейшему социально-экономическому развитию нашего региона.

Желаю плодотворной работы участникам конференции!

Маңғыстау облысы әкімінің орынбасары
Қалмұратова Г.М.

Құрметті Отандастар!

Қазақстан халқы үшін 2020 жыл - өте айрықша жыл. Биыл елдегі бірлік пен келісімнің ұйытқысы болып отырған Қазақстан халқы Ассамблеясының 25-жылдығы!

Қазақстан халқы Ассамблеясы – бейбітшілік пен келісімнің, қасиетті Отанымызда өмір сүріп жатқан барлық этностар достығының ең басты және берік іргетасы екендігі белгілі.

Президент Қ. Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқынаЖолдауында: «Біздің ұстанымымыз: «Ел бірлігі – оның әралуандығында!». ...Бірақ мұндай дәрежеге жету үшін бәріміз даңғаза жасамай, жұмыла жұмыс жүргізуіміз керек» деп атап өтті. Қазақстанның білім саласындағы да негізгі басымдықтарының бірі - этномәдени төзімділікті қалыптастыру.

Осы бағытта біздің университетімізде де бірқатар жұмыстар атқарылуда.

Уважаемые участники конференции!

В современных условиях развития международное сообщество наблюдает системный кризис, который охватил весь мир и не обошел Казахстан.

В связи со сложившимися обстоятельствами, и перед научным сообществом нашей страны поставлена задача выработки стратегий и тактических мер по реализации идей мира и общественного согласия, совершенствования механизмов укрепления межэтнической и межконфессиональной толерантности.

Одним из важных научных структур по обобщению исследовательских практик и подготовке системных и апробированных научно-аналитических рекомендациий по обозначенному направлению являются Научно-экспертные группы АНК.

НЭГ в Мангистауской области создана в 2009 году, с января 2013 года, в целях повышения уровня научно-экспертной деятельности, ресурсная база была переведена в Университет Есенова.

Деятельность НЭГ АНК Мангистауской области проводится в следующих направлениях:

1. Организация и проведение научных исследований по формированию общенационального исторического сознания посредством изучения истории становления полиэтнического состава населения и реализации научно-аналитических проектов по выявлению динамики развития этносоциальной ситуации в Мангистауской области;
2. Проведение информационно-разъяснительной работы по актуальным направлениям государственной этнополитики среди населения области;
3. Организация мероприятий по активному вовлечению студенческой молодежи в процессы формирования казахстанской гражданской идентичности на основе принципов казахстанской общественного согласия и общенационального единства.

В 2014 году по инициатие НЭГ АНК в университете открыта общественная кафедра «Ассамблея народа Казахстана». С 2018 года кафедра продолжила свою деятельность в новом формате как учебно-научное структурное подразделение с солидным профессорско-преподавательским составом.

На последнем Заседании Совета АНК, проходившем под председательством Первого Президента РК, Елбасы отметив существующий запрос на новую, инклюзивную политику в сфере межэтнических отношений, указал на важность разработки мер, направленных на углубление процессов интеграции общества.

Вследствие этого, безусловно, актуализируются вопросы социальной солидарности, участия граждан, особенно студенческой молодежи, в укрепление

гражданского общества посредством активной жизненной позиции, проявления добровольческих инициатив, взаимопомощи.

В этой связи хочу отметить, что действенной платформой для реализации данной задачи является одна из ключевых инициатив кафедры АНК - проект «Служение обществу», направленный на привлечение студентов к решению реальных социальных проблем Мангистауской области посредством дисциплины «Служение обществу».

Для реализации данного проекта созданы система координации и методической поддержки добровольческой деятельности молодежи, сформирована карта социальных потребностей города и региона. Параллельно проводится прогнозно-аналитическая работа по изучению и дальнейшему продвижению проекта.

Сама дисциплина направлена на освоение теоретических основ и практических навыков добровольческой деятельности. Ежегодно проходят более 1500 студентов 1 курса и реализуются свыше 200 студенческих проектов по социальному, экологическому, культурному, спортивному и этноволонтерству. Особую актуальность среди студенческой молодежи имеют проекты по поддержке одиноких престарелых людей, инвалидов и воспитанников детских домов, интернатов, детей с ограниченными физическими возможностями. Для успешной реализации программы заключены более 25 Соглашений о партнерстве с такими учреждениями, как Дом мамы, Детская деревня, Кабинет психолого-педагогической коррекции, Дом малютки, Дом престарелых, Областной клуб инвалидного спорта и др.

В настоящее время центр «Служение обществу» стал для студенческой молодежи главной диалоговой площадкой по обсуждению актуальных проблем региона, формированию социальной компетентности и добровольческой активности, мотивируя их проявлению действенной инициативы в решении возложенных задач.

Для качественной реализации деятельности НЭГ и кафедры АНК в университете имеется специализированный научно-методический кабинет АНК, депозитарий АНК в библиотеке университета, именная аудитория Ж. Сейдалиева - первого руководителя ОО «Народное согласие».

Құрметті конференцияға қатысушы қауым!

«Елу жылда - ел жаңа» дейді қазақ. Қазақ қоғамы 50 жылда емес, 30 жылға жетпей-ақ жаңарды. Жаңа тұрпатты, жан-жақты жетілген жаңа ұрпақ қалыптасты. Қазақстан атты қуатты, жас та өршіл мемлекет өркениет көшіне қарқынды қадам басты. Бүгінгі таңда кең-байтақ Отанымызда ұрыс жоқ, ырыс бар. Берекеміз де, мерекеміз де бар. Ол - осы бірліктің арқасы. Ынтымақтың арқасы. Достық пен өзара жарасымның арқасы. Талай қиындыққа төзе білген қазақтың арқасы. Қазақты түсіне білген туыс-бауырлардың да арқасы.

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік күні, 1-ші желтоқсан Елбасы күні аясында, баршаңызға бейбіт өмір, болашаққа деген нық сенім, отбастарыңызға құт пен береке тілеймін!

Ахметов Б., Yessenov University президентінің м.а.,
Маңғыстау облысы ҒСТ жетекшісі

НОВЫЕ ТРЕНДЫ АССОЦИАЦИИ КАФЕДР В РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТОВ АНК

Калашникова Н.П.
заведующий кафедрой АНК ЕНУ имени Гумилёва, председатель Ассоциации кафедр АНК РК, доктор политических наук
(г.Нур-Султан.)

Уважаемая Гульмира Муратовна!
Уважаемый Берик Бахытжанович!
Уважаемые участники международной конференции!

Позвольте приветствовать Вас от имени Ассоциации кафедр Ассамблеи народа Казахстана, созданной на научно-образовательной и методической базе Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева.

Условия карантина, связанные с коронавирусом, не позволяют воочию ознакомиться с историей, благодатной землей, замечательными людьми Мангыстауской области, однако формат онлайн, ставший привычным, дает нам возможность преодолеть большие расстояния, обсудить вопросы современной повестки дня.

За 25-летнюю свою историю АНК и ее структурные подразделения, которые динамично развивались, трансформировались в новый инструмент инклюзивной этнополитики, когда единство и общественное согласие становятся императивами нашей жизни, скрепами духовного обновления нации.

Процессы, связанные с развитием казахстанской модели Нурсултана Назарбаева увязаны с модернизацией общественного сознания и являются их неотъемлемой частью.

На Совете Ассамблеи народа Казахстана, прошедшем в ноябре т.г. ее Председатель подчеркнул значительный вклад Ассамблеи в обеспечение и укрепления мира, национальной идентичности, роли казахского языка как объединяющего фактора, отметив определенный запрос на обновленную политику в сфере межэтнических отношений.

В этой связи роль кафедр и Ассоциации кафедр АНК, существенно возрастает. Созданные по поручению Первого Президента Казахстана, председателя Ассамблеи народа Казахстана, Н. Назарбаева кафедры и Ассоциация кафедр АНК, с широкой сетью представительства в региональных вузах, являются ее динамичным структурным подразделением.

Ассоциация кафедр накопила определенный опыт по развитию поликультурного образования и межэтнической коммуникации; воспитанию у педагогов и студенческой молодежи культуры мира и толерантности, продвижению основных концептов Программы **«Рухани Жаңғыру»;** внедрению в образовательный процесс цикла новых элективных курсов, к примеру таких как **«Қазақтану», «Халықтану»,** а также посвященных **исторической памяти,** с приглашением гостевых лекторов в лице руководителей этнокультурных объединений**.**

Созданные в ряде вузов самостоятельные кафедры и центры АНК, напрямую подчиняясь ректорам, **плодотворно взаимодействуют с Ассамблеей регионов** по обеспечению научного, образовательного и воспитательного компонента в вузовских программах, разработке единых методологических и прикладных подходов в реализации казахстанской модели общественного согласия и общенационального единства.

Безусловно, следует активнее использовать **научно-исследовательский потенциал кафедр. К примеру, сегодня 6 кафедр** АНК ведут научно-исследовательские проекты, включая в рамках грантового финансирования Комитета

науки МОН РК, региональные научно-прикладные программы, посвященные таким, например, исследованиям как этнопредпринимательство и этноволонтерство.

Кафедры, входящие в Ассоциацию, стали активнее привлекаться к реализации **прикладных проектов в рамках государственного социального заказа и грантов Центра поддержки гражданских инициатив МИОР** (совместно с этнокультурными объединениями в целях реализации проектов в сфере межэтнических отношений).

Немало проектов у кафедр АНК по работе с молодежью. Общаясь со студенчеством, выявляются новые треки в сфере межэтнических отношений - это создание и развитие молодежных Ассамблей, дискуссионных клубов, вузовской медиации, привлечение к исследованиям молодых ученых. Мониторинг тем диссертационных научных проектов показывает, что сфера межэтнических отношений, этногосударственная политика все чаще становятся предметом и объектом исследований. Успешно участвуют кафедры АНК в ежегодном конкурсе научных проектов, посвященных Казахстанской модели общественного согласия и общенационального единства Н.А. Назарбаева среди молодых ученых, организуемого Академией государственного управления при Президенте РК. Мы планируем обобщить рекомендации и выводы таких исследований для более широкого внедрения их в практику.

Особое значение играют кафедры АНК в приграничном сотрудничестве и обмене опытом между Ассамблеями народов России, Кыргызстана, аналогичными структурами в Китае, Узбекистане, и др.

Не исключением в организации плодотворной работы, включая и приграничное сотрудничество, является кафедра «Ассамблеи народа Казахстана» Каспийского университета технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова, на площадке которого мы сегодня обсуждаем актуальную тему.

Несмотря на то, что вуз не социально-гуманитарного профиля, здесь создана с хорошим материально-техническим и кадровым обеспечением самостоятельная кафедра, возглавляемая опытным менеджером-преподавателем Алтынай Ибрагимовной.

Внедрена в учебно-воспитательный процесс элективная дисциплина «Служение обществу», формирующая добровольческую активность и социальную солидарность среди молодежи.

Буквально через несколько дней мы запускаем программу вебинаров для заведующих и сотрудников кафедр АНК, планируем изучить и этот инновационный курс.

Сегодня западный регион эффективно использует новые методики изучения сферы межэтнических отношений, есть наработки и в научном проектировании, и если руководство вуза не возражает, одним из обучающих вебинаров и воркшопов в 2021 году мы предлагаем выступить данному вузу.

2020 год, год 25-летия уникальному институту Ассамблеи народа Казахстана, формирующему объединительные ценности как основополагающий ресурс единства и согласия в обществе.

В завершении, хотелось бы напомнить о наследии Великого Абая, 175-летний юбилей которого мы отмечали в это году. Социальные мысли Абая с позиции проблем современного общества, позволяют испить нравственность из чистого абаевского родника.

Пользуясь случаем, разрешите поздравить вас с 25-летним юбилеем Ассамблеи народа Казахстана, приближающимся национальным праздником Днем Независимости Республики Казахстан, пожелать мира и благополучия, успехов в процветании нашей страны.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ САЯСАТЫ

Сәдуақасова А.К.
Қолданбалы этносаяси зерттеулер институтының директор оынбасары, ҚХА Ғылыми-сарапшылық кеңесінің төрайымы, әлеуметтану ғылымдарының докторы
(Нұр-Сұлтан қ.)

Қазақстанда тәуелсіздік алғаннан бері оның азаматтарын идентификациялау саласында күрделі мәселелер тұрды. Біріншіден, Кеңес Одағында дүниеге келіп, қалыптасқан аға буын өкілдеріне өз идентификациясындағы «кеңес халқы» стереотипінен құтылып, өзін тәуелсіз Қазақстанның азаматы ретінде сезіну керек еді. Екіншіден, тәуелсіздік жылдары дүниеге келген жас буын өкілдері үшін бастапқы сәттен мемлекеттік саясат деңгейінде олардың идентификациясы бойынша әлеумет және тәрбиенің нақты бағдарлары тұрғысында нақты бағдарларды белгілеу қажеттігі туындады. Сондықтан, қазақстандықтардың идентификация тұрғысындағы бағдарларын айқындау қажет еді. Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан - 2030» бағдарламалық құжатында: «Бүгінгі күні оңай болып көрінетін: «Біз – қазақстандықтар кімдерміз? деген сауалға кез келген адам жауап бере алмайды. Өзіндік идентификация мәселесін шешу үшін уақыт пен едәуір тарихи даму қажет» екендігін атап өткен болатын.

Елбасы өзінің «Тарих толқынында» атты еңбегінде қазақтар мен өзге этностардың ұлттық өзіндік санасы өсуі Қазақстанның біртұтас халқы негізіндегі ұлттық сәйкестілік (идентичность) моделін іздеу қажеттігін туындатып отырғандығын атап өткен еді [1, 186 б.]. Сондықтан, ұлттық саясаттың басты мақсаты Қазақстанда, азаматтық қоғам негізінде шығуы бойынша түрлі этникалық адамдар тобынан біртұтас халықты қалыптастыру болатын.

Қоғамдағы идентификациялау түрлері көп емес, этнос, дін, тіл, тұрғылықты орны, азаматтығы идентификацияның негізі болуы мүмкін. Қазақстанда тәуелсіздіктің алғашқы кезеңінен-ақ халықтың идентификациялау мәселесін азаматтық қоғамды қалыптастыру мен дамытумен бірлестіре, үйлестіре шешу жолы таңдалып алынды. Аталмыш саланың мағынасы, ортақ азаматтық идентификацияның этностыққа, оның сақталуына сүйенетіндігінде, ал сөз болған екі түсініктің бір-біріне қайшы келмейтіндігі белгілі. Керісінше, этностықтың маңызы, оның даму әлеуеті өсе түседі, ал азаматтық қоғам аталмыш фактордың өсе түсуіне қажетті жағдайды қамтамасыз етеді.

Қазақстандағы сәйкестілік ондағы барлық этностардың мемлекеттік тіл мен қазақ халқының мәдениетінің шоғырландырушы рөлінің рухани – мәдени және азаматтық қауымдастық бірлігінде қалыптасуда. Ортақ азаматтық, барлық халықтың бірлігі мен біртұтастығы негізінде сәйкестілікті қалыптастыру қағидасы жүзеге асуда. Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев: «Қазақстан – бұл жаңа этностық қауым емес, түрлі ұлт азаматтарының қауымы. Біздің халықтарымыздың интеграциясы мемлекетіміздің этникалық тұрғыдағы қайталанбас ерекшелігін сақтай білуде» екендігін атап өткен болатын [2, с. 361]. Ұлттық бірлік – ортақ тарих негізінде, мемлекеттік-саяси реттеу мен ортақ шаруашылық қызметті ұйымдастыру нәтижесінде, толерантты мәдениетті қалыптастыру, бағамдалған тіл саясаты, тиісті идеология, нормалар мен ғұрып негізіндегі көпэтникалық қоғамның бірлігі.

Қазақстандағы жалпы ұлттық бірлік мәселелерін зерттей келе, төмендегі жайттарға назар аудару қажет. *Біріншіден,* қазақтың дәстүрлі, көшпелі қоғамы өзінің номадтық ерекшелігі арқылы қауым түрінде өмір сүріп, қазақ халқының ашықтық, сенім, қонақжайлық, қуаныш пен қайғыны бөлісу, кеңпейілдік сынды қасиеттерін қалыптастырып, сақтай білді. *Екіншіден,* Еуразияның ұлан -ғайыр аумақтарын кең жайлауы қазақ халқының өзге құндылықтар және діндермен қатарласа өмір сүру, өзге

этностардың өмір салтына, әдет-ғұрыптарына, салт дәстүріне, пікіріне, идеяларына, наным-сеніміне тең қарайтын менталитеттің элементі.

Қазақтың тарихи, этникалық толеранттылығы өзінің басты белгісі – ашықтығымен ерекшеленеді, ол жабық, томаға тұйық, ажыратушы сипатта емес, керісінше, ол ашық, қонақжай, адамдарды жақындастырады, олардың күйін түсінуге тырысады. Байланысқа және өзара ықпалдастыққа даярлығын көрсетеді. Аталған қасиет қазақ халқының депортацияға ұшыраған халықтарды қарсы алуынан анық көрінеді. Қазақстанды қазір мекендейтін 120 дан астам этнос өкілдерінің 60-тан астамы депортация нәтижесінде келген. Жалпы депортациялардың адамзат тарихында кеңінен қолданылып, тиісінше, депортацияланғандардың жергілікті халық тарапынан бөтен элемент ретінде қабылданғандығы белгілі.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың ұлттық идея, мемлекет түзуші жалпы ұлттық құндылықтар, жаңа қазақстандық патриотизмнің идеологиялық негіздерін жасау бойынша ұстанымы өзіндік теориялық-әдіснамалық бағытымен ерекшеленеді. Ол «Мәңгілік Ел» түсінігі мен құбылысына фокусталған.

Түрлі этнос өкілдерінің бірлескен өмірі барысында олардың арасындағы қатынастарды реттеу, келісімді қамтамасыз ету кез-келген көпэтникалық қоғам дамуының негізі. Және көпэтникалық қоғамда этносаралық қатынастар мәдениеті сүйенетін қағидалар жасалуы тиіс. Бұл ең алдымен гуманизм, түрлі мәдениет өкілдерінің арасындағы өзара құрмет, өзара сенім және өзара көмек. Аталған қасиеттер мен іс-қимылдар қоғамдық қатынастардағы ептілікті, ұлттық абырой мен адамгершілікті, этностың тіліне, салт-дәстүрлеріне, құндылықтарына құрметті білдіреді.

Тарихтағы басты құбылыс және басты түсінік халық, жекелей алғанда «Қазақстанның халқы». «Қазақстан халқы» деп басталатындықтан ол Қазақстан Республикасының негізгі заңы Конституциямыздың әуелгі категориясы, аталмыш түсініктен тәуелсіздігіміздің негізі болған Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы 1991 жылғы 16 желтоқсандағы № 1007-XII Конституциялық заңы өз бастауын алады.

Қазақстан халқының көпэтносты және көпконфессиялы құрамының қалыптасу үдерісі Н.Ә. Назарбаев тарапынан терең зерттеу мен объективті бағалауды талап ететін күрделі тарихи үдеріс ретінде қаралады. Бірақ, үдеріс өзара жазғыруларға, айыптаулар мен кінә артуға себеп болмауы тиіс. Мұндай тұрғыдағы түсінудің төмендегідей негіздері бар:

Біріншіден, Қазақстанның бастан өткерген әлеуметтік күйзелістерінің барлығына нақты бір ұлт кінәлі емес, бір кездері ортақ мемлекетте болған режим кінәлі (алдымен империялық, соңынан тоталитарлық). Тұңғыш Президент өзінің 1997 жылы ҚХА-ның төртінші сессиясында жасаған баяндамасында: «....бірде-бір халық өткен ғасырда орын алған ақырзаманға кінәлі емес, бұл жүйенің кінәсі» [3], - деген болатын.

Одан ертерек қазақтардың 1992 жылғы Дүниежүзілік құрылтайында Елбасы: «Әр адамның өз ұлтының гүлденуін жақтауы заңдылық. Бірақ, оған республикада өмір сүріп жатқан өзге ұлт өкілдерін алалау, кемсіту, күш көрсету арқылы қол жеткізуге болмайды... Біздің халықтың бақытсыздығы мен сорына олар кінәлі емес. Оған саясатты ұстанған сол кезеңдегі саясат пен қоғам кінәлі» [4] деп атап өткен.

Екіншіден, Н.Ә. Назарбаев «Тарих толқынында» атты еңбегінде: «XX ғасырдың тарихына қатысты айтар болсақ, тоталитарлық режим жойқын соққы жасамаған ұлтты табу мүмкін емес, себебі тоталитаризм мен ұлттық бастамалардың қағидалары үйлеспейді. Тоталитаризм ұлттық бастамаларға оның барлық түрінде зиян, - деп жазады [1, с. 97]. Сонымен бірге, бір жағынан ұлт тарихы, ұлттың тілі, дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, діні сынды кез келген халықтың ұлттық сәйкестілігі бекитін дүниелерге түзеуге келмейтін нұқсан туралы сөз болуда. Екінші жағынан, тоталитаризмнің ұлттық модернизацияға қатысты тұсын айтумен қатар, XX ғасырда үлкен шығынмен және

бағамен қол жеткізілген аса ірі серпілісті естен шығармауымыз керек. Мұндай талдау аталғандай әдістерді мемлекеттік құрылыстың кез-келген мәселелерін, соның ішінде ұлт мәселелерін шешуде қолдануден толықтай бас тартуға негіз болады.

Үшіншіден, тоталитарлық режимнің ауыртпашылықтары мен азабын толықтай басынан өткерген, ХХ ғасырдың 30 жж. ұжымдастыру мен күштеу седентаризациясының, аштықтың нәтижесінде өзінің үштен бірінен, саяси қуғын-сүргін барысында сол заманның білімді, өзінің абзал ұлдарынан айырылған қазақ халқы – мемлекеттілікке қол жеткізуге толықтай лайықты. Қазақстан халқы Ассамблеясының бірінші сессиясында мінберден сөз алған Н.Ә. Назарбаев: «ХХ ғасырдың өздері үшін қайғылы оқиғаларға толы болып, өз жерінде азшылыққа айналуында қазақтардың кінәсі жоқ, қазақ халқы мемлекеттілікке өзге халықтардан кем емес деңгейде лайықты. Олар өз тарихында көп азап шекті [5], - деген болатын.

Бұл тұрғыда Н.Ә. Назарбаев тарапынан этносаралық және мәдениетаралық өзара ықпалдастық, оның келешегі қарастырылады. Бағалаудың негізінде үш басты факторлар енгізілген:

1. Қазақстанның этникалық саналуандығын басымдық және ел дамуының қосымша әлеуеті ретінде қабылдау;

2. Қазақ мәдениетінің мемлекеттегі өзге этнос өкілдері үшін ашықтық жағдайындағы интеграциялаушы әлеуеті, оның уақыт талабына сай сезімталдығы мен бейімділігі;

3. Қазақстанның барлық этнос мәдениеттерінің өзара байланыстылығы мен өзара толықтырушылық тұрғыдағы мүмкіндіктері [6].

Қазақстанда қалыптасқан этникалық саналуандықты қоғамдық дамудың жағымды факторына айналдырудың барлық алғышарттары бар екендігіне көз жеткізуге болады. Елдегі барлық ұлттың өкілдері – қазақтар, орыстар, немістер, өзбектер, ұйғырлар, поляктар, белорустар және өзге де этникалық топтар Қазақстан халқының жаңа біртұтас қауымының жасаушылары ретінде қатысулары әрі сезінулері тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Тарих толқынында / Назарбаев, Нұрсұлтан Әбішұлы, - Алматы : Атамұра, 2003 . - 288 б.

2. Назарбаев Н.А. Политика мира и согласия. Астана. 2008.

3. Историческая память, национальное согласие и демократические реформы – гражданский выбор народа Казахстана. Доклад Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на четвертой сессии Ассамблеи народов Казахстана. 6 июня 1997 года // Назарбаев Н.Ә. Бейбітшілік және келісім саясаты. Политика мира и согласия. - Астана: Елорда, 2007. – С. 349.

4. Из речи на торжественном заседании Всемирного курултая казахов // Назарбаев Н.А. Пять лет независимости. Из докладов, выступлений и статей Президента Республики Казахстан. – Алматы: Казахстан, 1996. – С. 71. 96.

5. За мир и согласие в нашем общем доме. Доклад Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на первой сессии Ассамблеи народов Казахстана. 24 марта 1995 года // Назарбаев Н.Ә. Бейбітшілік және келісім саясаты. Политика мира и согласия. – С. 285.

6. Қазақстан Республикасындағы этносаралық қатынастар: зерттеудің әдіснамалық тәсілдері, тарихы және қазіргі жағдайы / Қазақстан халқы Ассамблеясы, Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі Ғылым комитеті, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, авторлар ұжымы, жобаның ғылыми жетекшісі: А.К. Садуақасова – Астана. 2016. – 238 б.

УДК 316.6

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ТРАДИЦИЯ КГУТИ В ОБЛАСТИ РАЗРЕШЕНИЯ КОНФЛИКТОВ И СОТРУДНИЧЕСТВО С АНК

Дронзина Т.А.
профессор кафедры политологии Софийского университета им. Святого Климента Орхидского, доктор политических наук
(Болгария)

АНК имеет огромную ответственность заботиться о мире и общественном согласии в Казахстане – многонациональной стране, где проживают 146 этнических групп. При такой огромной территории, очевидно региональные и местные особености сказываются на быт людей, на традиции и привычки, на образ разрешения конфликтов.

Как очевидец и один из людей, которые работали в этом направлении, позволю себе напомните те хорошие традиции, которые кафедра международных отношении имела в сотрудничестве с АНК в области разрешения конфликтов

Начну с того, что именно в Актау была проведена первая в Казахстане школа управления и разрешения конфликтов. Это было в далеком 2012 году, только полгода после Жанаозенских событии. После долгого колебания тогдашнее ректорское руководство разрешило проведение школы, а кафедра медународных отношений занялась практическим осуществлением под руководством профессора Багиля Кузутбаева. Преподавали выдающиеся терены из Болгарии, Испании и Германии. По окончанию школы, где учились представители различных групп общества – бизнеса, нефтяной промышленности, неправительственных организации, университетов – газета Казахстанская правда опубликовала обширую статью.

Исследовательская группа университета посетила места самых больших конфликтов – Курык, Жанаозень, Атау. Единственный споносор всего этого была АНК, которая предоставила машину и питание участников. В ходе полевой работы был накоплен огромный опыт в области эмпиричного исследования конфликтов и диспутов. Не будет нескромно сказать, что это были первые эмпиричные исследования такова масштаба и первая сериозная полевая работа, сделана местными кадрами.

Студенты тоже не стояли в сторону от исследовательской работой. Вмесет с преподавателями они участвовали в масщабном проекте под названием „Традиционные механизмы разрешения конфликтов этнических груп проживающих на территории Мангистауской области“. На протяжении несколько месецов они встречались с представителями этинечских группа, которые посещали университет по определенномо графику выработанны вместе с АНК. Резулятаты исследования были предоставланеы рукуводству АНК в Астане и до сих пор служат как источник емпиричных данных. Это было не только ценное исследование, но и возможность дла студентов познакомиться с представителями разичных этносов, проживающих на територии Мьнгистауской области.

В 2013 год тоже была проведена летняя школа по управлению и разрешению конфликтов. Она осуществилась при помощи АНК и при спонсорстве Фонда Фридриха Еберта, который сильно заинтересовался нашей работой. По позже этот опыт был пренесен в другие области Казахстана, а модель школы по разрешению конфликта послужил моделью для многих других университетов.

Почему напоминаю все это? Потому что академичная память о том, что было, должна жить. И потому что те традиции, которые формировались с усилиями поколении преподавателей, не должны забываться. Эти интелектуалнье накаплания делают сегодя возможным создание к университету Института мира и управления

конфликтами, которы – опять в сотрудничестве с АНК, мог бы сделать прекрасную учебную, исследовательскую и другую работу в этом направлении.

В Казахстане уже создана асциация университетских кафедр АНК. Это огромный институциональный ресурс который можно и нужно использовать по предназначению. По скольку АНК взяла на себя обязаность за медиацию, нет ничего невозможного в организации студенческих групп под названием Молодые медиаторы, которые содействовали бы разрешению университетских конфликтов. Сейчас, когда технологии входят залпом в образование и мы, хотим или не хотим, вынуждены прибегать к ним, можно пригласить лучших специалистов в этой области чтоб обучали местных студентов.

В области общественных наук КГУТИ ве является ведущим университетом в Казахстане. Это не означает, что нельзя стремиться к высоким целям. Сегодя университет имеет молоде руководство, среди руководителей – люди, которые закончили престижные университеты и другие учебныу заведения. По этому я убедена, что КГУТИ может стремиться к лидерству в области дигитального образования, которое идет далеко за дистанционное и ставит себе цели на много выше. С той точки зрения обединение силы технологии и политических наук может привести к интересным хибридным формам, как например публично-частные партньорства, международные образовательные картели и др. Для этого нужно не столько материальных ресурсов, сколько воображение, желание и стремление работать на пользу Казахстана, Актау и Мангистауской области. От этого будет пользь всем.

ӘОЖ 3.013:316.64

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭТНОСАЯСАТТЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жаулин К.М.
Yessenov University профессоры,
Тарих және қоғамдық ғылымдар академиясының академигі, саяси ғылымдар докторы (Ақтау қ.)

Аңдатпа. Бұл мақалада еліміздегі этносаясаттың даму тарихы, өзекті мәселелері туралы әлеуметтік, саяси, экономикалық жан-жақты талдаулар жүргілізіп, қазіргі жағдайына баға берілді. Қоғамдық келісім мен жалпы ұлттық бірлікті нығайту жағдайындағы Маңғыстау облысы этностарының он, жиырма жылдық және қазіргі санына статистикалық деректер келтірілген. Сонымен қатар, қазаз тілін этносаралық біріктіруші құрал ретінде пайдалану туралы ұсыныс берілген.

Түйін сөздер: этнос, ұлт, саясат, қоғам, бірлік, тіл.

Жаңа мәдени саясаттың стратегиялық доминантасы Мемлекет басшысы ұсынған, бай мәдени мұрасымен шығармашылық әлеуеті бар Қазақстан халқын Қазақстан Республикасының әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіру мақсатына ойдағыдай қол жеткізуге жұмылдыруға үндейтін және “Рухани жаңғыру” ұлттық сананы рухани жаңғырту және жаңарту ұлттық идеясы болып табылады.

Бүгінгі күні мәдениет пен мәдени әлеуетті дамыту әлемнің көптеген халықтары мен мемлекеттерінің негізгі даму басымдықтарының қатарына жатады. Қазақ халқы небір алмағайып күндерді бастан кешті. Десе де, халқымыз «қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған» бүгінгідей бақытты, бейбіт күнді ешқашан көрмеген болар. Бабаларымыздың ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен қорғаған байтақ даласы бізге қалай мирас болса, осы ел мен жердің тәлейіне туған Нұрсұлтан Назарбаев алыстағы ағайынды Отан құшағына оралтып, қазақ тарихында алтын парақтар ашты.

Қазақстан халқының ұлттық құрамына күшті әсер етіп, олардың үлестік ара салмағын күрделі түрде өзгертіп жіберсе, оның әлеуметтік құрылым динамикасындағы орны мен рөлін және олардың даму заңдылықтарын анықтау мәселесі өзектілігін жойған жоқ [1].

Ал, Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік процестердің халықтану саласындағы барысы тіпті де қарастырылмады деп айтуға болады. Жалпы, өзекті мәселелер жеткілікті. Мен соның ішінде, арнайы зерттеу нысаны ретінде алуға болатын өзекті мәселенің бірі – тәуелсіз Қазақстан халқының әлеуметтік-демографиялық дамуы тақырыбына тоқталайын.

Қазақстан Республикасы қазақ халқының сан ғасырлық мемлекеттігінің бірден бір құқықтық-тарихи мұрагері және саяси-мемлекеттік құрылымының жалғасы болып табылады [1].

Ұлттық, демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет орнықтыруды көздеген қазіргі Қазақстан Республикасы — мемлекетқұрушы қазақ ұлтының және әртүрлі тарихи кезеңдерде келіп қоныстанған барша диаспоралар мен этникалық топтардың тату, бейбіт өмір сүріп жатқан Отаны.

Қазақстан Республикасы өзінің бастапқы мемлекеттік атауына — Қазақ Республикасы атауына қайтадан ие болады. Ешбір негізсіз, жалтақтықпен өзгертілген қателік түзетіледі де, Қазақ Республикасының Конституциясынан бастап, барлық заңдардағы, халықаралық құжаттардағы қазіргі атау бұрынғыша жаңартылады. Қазақ Республикасының азаматы болу — осы елді мекендеген әрбір ақниетті адамның мақтаныш сезімін туғызады. Мемлекетіміздің төл атауын қалыпқа келтіру — халық талабы [2].

Сонымен, көптеген ғасырлар бойы жүрген көші қон процесінің нәтижесінде Қазақстан көп ұлтты мемлекет болды және ұлттар татулығының әлемдік айнасы болды десек қателеспейміз.

Бір шаңырақтың астында ұзақ жылдар бойы 140-қа жуық ұлт пен ұлысты, қырық түрлі дінді уағыздайтын үш мыңға жуық діни бірлестіктерді тату-тәтті ұстап отыру оңай емес. Алайда, еліміз қанша уақыттан бері шашау шығармай, достық пен бірлікті ту етіп, ортақ мүддеге жұмылдырып, олардың ортақ Отаны бола алып отыр.

Егер кезінде еліміздің құрамы көпэтносты және көпконфессиялы болуына байланысты күмәнді болжамдар айтылып, сонау Тәуелсіздік алып, еліміз енді аяғынан тұра бастаған тұста сарапшылардың «Қазақстанды қақтығысқа қолайлы, яғни, конфликт қаупі жоғары аймаққа жатқызғанын» ескерсек, мұның қаншалықты қиын шаруа екенін түсінеміз. Алайда, тәуба! Тәуелсіздік алған кезеңнен бастап, күні бүгінге дейін еліміз мемлекет үшін ең маңызды ұлтаралық татулықты, конфессияаралық келісімді, өзара түсіністік пен тұрақтылықты, достықты өзіндік ұстаным етіп өмір сүруде [2].

Елбасшысы Нұрсұлтан Назарбаев елімізде бірлік пен тұрақтылықтың сақталуына айрықша мән береді. Мұны Елбасының халыққа арнаған Үндеулерінен де байқауға болады. Яғни, өзінің баяндамаларының барлығында әрқашан да елдегі ұлтаралық және конфессияаралық тұрақтылықты сақтап қалудың маңыздылығын айрықша атап өтіп отырады.

Сондықтан, елдік ұстанымға сай, еліміздегі барлық этностар арасында достық қатынас орнатып, олардың ауызбіршілікте өмір сүруі және әртүрлі діндер арасында өзара түсіністіктің орнауы берік қамтамасыз етіледі [2].

Нәтижесінде, бүгінде елімізде этносаралық тату-тәтті қарым-қатынас пен қоғамдық келісімнің қазақстандық өзіндік үлгісі қалыптасқан. Бұл қазақстандық үлгінің астарында «алуан түрлілік арқылы тұтастыққа» деген халқымызды біртұтастыққа шақырушы ұстаным жатыр. Бұл ұстанымның еліміз үшін бағасы қашанда қымбат болған! Және алдағы уақытта да қымбат бола береді. Өйткені, елдік ұстаным осы!

Осы орайда атап өтер жайт, еліміздегі барлық этностардың өздерінің ұлттық тілі мен әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, мәдениетін дамытуға деген ұмтылысын, ынтасын байқап, еліміз барлық қажетті жағдайлармен қамтамасыз етіп қана қоймай, ұдайы қолдап отырады. Елбасының елімізде нәсілдік, этникалық, тілдік, діни және өзге де белгілеріне байланысты кемсітуге жол бермеу туралы нақты ұстанымын да айта кеткен жөн. Бұл бағытта елімізде бірде бір заң жоқ. Яғни, еліміздегі барша ұлттың баласы теңдікте өмір сүріп жатыр деуге болады [3].

Осы орайда атап өтер жайт, еліміздегі барлық этностардың өздерінің ұлттық тілі мен әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, мәдениетін дамытуға деген ұмтылысын, ынтасын байқап, еліміз барлық қажетті жағдайлармен қамтамасыз етіп қана қоймай, ұдайы қолдап отырады.

Елбасының елімізде нәсілдік, этникалық, тілдік, діни және өзге де белгілеріне байланысты кемсітуге жол бермеу туралы нақты ұстанымын да айта кеткен жөн. Бұл бағытта елімізде бірде бір заң жоқ. Яғни, еліміздегі барша ұлттың баласы теңдікте өмір сүріп жатыр деуге болады [3].

Сан түрлі ұлттың әртүрлі сенімде болатыны айтпаса да түсінікті. Сондықтан, ел бірлігіне қоса діни көзқараста да тұтастық қажет екенін мемлекет басшысы түсініп, бұл мәселені де қолға алды. Осы орайда соңғы жылдары еліміз дін саласында біршама мәселелерді шешіп, діни жаңғыруды бастан өткізіп жатқанын айта кету керек.

Бүгінгі таңда әлем бойынша түрлі қақтығыстар мен тұрақсыздықтардың барлығы дерлік ұлттар мен діндер өкілдерінің арасындағы қарама-қайшылықтардан, өзара түсіністіктің жоқтығынан туындап жатқанын ескерсек, еліміздегі ауызбіршіліктің маңызы зор екенін түсінеміз.

Кезінде талай сарапшылардың елімізді «көп ұзамай-ақ өзара түсініспей, мемлекетті құлатып тынады» деп, «ұлттар лабораториясы» атандырып, ертеңімізге күмәнді болжам айтқанымен, ел бола алатынымызды дәлелдедік. Тіпті, бүгінгі күні еліміздің өз бірлігін сақтап қана қоймай, әлем халқына тұрақтылықты, бейбітшілікті насихаттап, бірнеше жыл қатарынан саяси маңызды халықаралық жиындар өткізуге мұрындық болып, діндер мен ұлттар арасында түсіністіктің қалыптасуына ықпал еткен бірегей тәжірибелі, елге айналуымыз талай елдің ерекше қызығушылығын тудырып отыр [4].

Ел ішінде қалыптасқан осындай ахуалдың арқасында еліміз ұдайы даму үстінде. Жыл сайын ішкі жалпы өнімнің үлесі артып, зейнетақы мен әлеуметтік жәрдемақылар еселеніп көбейіп, халықтың өмір сүру көрсеткіші артып келеді. Бұл, ең алдымен, еліміздегі тұрақтылықтың арқасы екені даусыз. Алдағы уақытта одан әрі дамуды мақсат еткен еліміз бәсекеге қабілетті елдер қатарына қосылуды мақсат етіп отыр.

Әрқашан ел ішінде ғана емес, әлемде бейбітшілікті, ауызбіршілікті қолдаған елдің ертеңі жарқын болары сөзсіз. Этносаралық мәселелерді әрқашан әділетті түрде шешіп, еліміздегі барша ұлт пен ұлыстың көңілін табу арқылы, ел егемендігін сақтап, еліміздің дамуына тиімді жағдай жасай алдық. Бүгінгі күні бұл ұстанымымыздың дұрыс болғанын көріп отырмыз. Ең бастысы да — осы!

Біз барша қазақстандықтарды біріктірудің басты факторы болып табылатын қазақ тілінің одан әрі дамуы үшін барлық күш-жігерімізді салуымыз керек.

Сонымен бірге елімізде тұратын барлық халықтардың өкілдері ана тілдерінде еркін сөйлей, оқи алуына, оны дамытуға қолайлы жағдай тудыру қажет. Ел бірлігі доктринасында мемлекеттік тіл жалпыұлттық және рухани бірліктің басты факторы, негізгі басымдығы ретінде айқындалған.

Оны меңгеру әрбір Қазақстан азаматының парызы мен міндеті саналып, жеке өзінің бәсекеге қабілеттілігі мен қоғамдық өмірге араласуының белсенділігін айқындайтын ынталандырушы тетік болуға тиіс. Бұл аспектіде қазақстандықтардың бәсекелестік басымдығы ретінде тұрғындардың үш (қазақ, орыс және ағылшын) тілді қатар меңгеруіне, Қазақстан мәдениетінің тілдік әралуандығын қалыптастыратын

этностардың тілдерін сақтау үшін жағдай жасауға және халықаралық іскерлік қарым-қатынас құралы ретінде ағылшын және басқа да шет тілдерін оқып-үйренуге байланысты проблемалар жиынтығы орын алады [4].

Осы проблемаларды шешудің этномәдени бірлестіктер жанындағы қазақ және ана тілдерін оқытатын курстармен қамтылатын болса тіптен жақсы.

Қазақ тілін үйренуге мүдделі барлық тұлғаларға кеңінен мемлекеттік қолдау көрсету көзделген. Осы шаралардың қатарында мемлекеттік тілді оқыту орталықтарының жанынан білім деңгейі бойынша тегін курстар ұйымдастыру, сондай-ақ осы жұмысқа мемлекеттік-жекешелік әріптестік әдістерін тарту қажет. Сонымен қатар оқытудың инновациялық нысандары мен әдістемелерін әзірлеу арқылы қазақ тілін қашықтан оқытуды кеңінен енгізуді көздеймін [5].

Тұтастай Қазақстан халқы Ассамблеясы жаңа идеялар туындатушы жәнесонымен бір уақытта, мемлекеттік ұлттық бірлік саясатының сенімді тірегі екендігіне сенемін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы ұлттық саясатының тұжырымдамасы (2015 жылға дейін іске асырылатын міндеттер)// www.abai.kz
2. Ассамблея народа Казахстана в истории страны // [под общ. ред. Е. Л. Тугжанова; Ком. по развитию языков и общественно-полит. работы М-ва культуры и спорта Респ. Казахстан, Ин-т социально- полит. исслед.]. – Алматы : Қазақпарат, 2015. - 262, [1] с. : ил.
3. Қазақстанның өркениетті таңдауы: мәдениетаралық өзара ықпалдастық / - Астана : ҚР ПМО, 2008 . - 180 б.
4. «Мәңгілік Ел» идеясы: кеше, бүгін, ертең. Ұжымдық монография / Ғыл. ред. басқар. Ә. М. Рахымжанов, Б. М. Қайыпова, редакторлық алқа: Ғ. Т. Телебаев, Г. М. Атабаева. – Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Кітапханасы, 2019. – 430 б
5. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы., Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 2 шілдедегі № 401 қаулысы // adilet.zan.kz/

УДК 316.6

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МОЛОДЕЖИ КАК ОСНОВА ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ (на примере опыта РФ)

Буттаева А.М.
профессор Дагестанского государственного университета,
доктор философских наук
(Российская Федерация)

Аннотация. В современном мире проблема гражданской идентичности рассматривается в различных областях гуманитарного знания, преимущественно в социально-философском, социально-психологическом и в социально-образовательном ракурсе. На пути к гражданской идентичности подлинно патриотические умонастроения играют немаловажную роль. Основанием для становления подлинного патриотизма является гражданская идентичность, выраженная в приобретении духовного опыта личного соответствия ценностям народа, общества, государства. Ценности, в свою очередь, образуются в свободной самодеятельности индивидуумов в интересах государства. В этом и заключается актуальность нашего исследования.

Патриотизм – это идейное понятие, отражающее национальный дух и волю государства, фундамент гражданской идентичности.

Ключевые слова: гражданская идентичность, патриотизм, ценностно-ментальная идентичность, образование.

Введение. Рост авторитета и влияния наук, распространение убеждения во всемогуществе научных знаний - характерная особенность эпохи начиная с XVIII по настоящее время. Наука делает поразительные открытия убеждая людей в своем всемогуществе. Соединение большого интереса к природе в целом с пристальным вниманием к человеку, его возможностям и задачам нашло своеобразное выражение в возросшем интересе научного сообщества современности к поискам ответов на вопросы о формировании идентичности человека, на разных этапах его исторического развития.

Особо пристальное внимание исследователей привлекает проблема формирования гражданской идентичности современного человека, с учетом влияния глобализации на человеческую жизнь. По мнению исследователей решение этой проблемы поможет правильно определить каждому народу, каждому человеку свое место и роль в общемировой системе, а также сформировать представления о других народах и государствах. Следовательно, правильное представление человеком своей идентичности является основой позволяющей сохранить свою неповторимость и уникальность в потоке человеческой истории.

Признав, что идентичность «…поэтапное формирование отношений человека к миру посредством взаимодействия сперва с ближайшим окружением, затем, начиная с подросткового возраста, с проявлениями культуры» [5,с.61] необходимо учесть, что здесь имеет место социальное взаимодействие, результат которого зависит не только от свойств «другого», но и от особенностей психики воспринимающего, от его готовности исправлять ошибки, прощать, понимать и т.д. А это приводит нас к мысли, что идентичность всегда сохраняет свою "незаконченность", она всегда "в процессе", всегда формируется. Трудно дать положительную или отрицательную оценку этому феномену. Процесс поиска идентичности никогда не прекращается полностью.

Идентичность и патриотизм

Споры среди современных исследователей вокруг таких понятий, как патриотизм, гражданская идентичность, в контексте становления гражданского общества, являются еще одним подтверждением актуальности выбранной темы. В связи с этим, мы хотели бы сосредоточить свое внимание на вопросе насколько тесно идентичность, в своей национально-гражданской ипостаси, связана с феноменом патриотизма. Для начала согласимся, что Российский поликультурный, поликонфессиональный, полиэтничный социум – это и полиментальный социум. В таком социуме проблема идентичности приобретает очень сложный характер, так как действие закона ментальной идентичности направляется и регулируется не только Государством, но и средой, в которой патриотизм выступает как ценностно-ментальная идентичность. Это отмечается многими зарубежными и отечественными исследователями. «Нелинейный характер существования ментальности, его связь с поведенческим, эмоционально-психологическим, ценностным уровнями человеческого бытия, его обусловленность этнической, религиозной, стратификационной, демографической, региональной спецификой обязывают рассматривать менталитет как сложный феномен комплексного, системного характера» [2,с.93]. Ряд современных экспертов с тревогой констатируют потенциальную слабость российской национальной идентичности, которую они связывают с изменениями религиозной ситуации в стране, с потерей государственной идеологии, неудачными реформами в социокультурной, научно-просветительской, образовательной и других сферах.

В этом плане, нас как преподавателя беспокоит и озадачивает ситуация в системе образования России. Никто не будет спорить с тем, что образовательная среда — это среда, где закладываются первичные жизнеутверждающие смысловые факторы, факторы национальной гордости, исторической памяти и ценностно- ментальной идентичности и многие другие. Именно в образовательной среде возможно правильное осмысление истории народа, многих исторических явлений, жизни исторических личностей на которых вырастают подлинные всходы гражданской идентичности и патриотизма. Только в учебниках по отечественной истории, в мемуарах свидетельствах, участников событий, в литературных произведениях классиков и т.д. можно прочитать и осмыслить роль и значение феномена патриотизма в победах солдата – патриота: в Отечественной войне 1812 года над Наполеоном, (Россия в этой войне потеряла в общем 2 млн.ч.), в освободительной войне народов СССР против нацистской Германии и её союзников (более 25 млн.ч.).

Оппоненты уверяют, что эти события значимы лишь с точки зрения военной истории. Все было давно, пора забыть, пора выходить на новые реалии, очерченные временем. Но у времени есть своя память- история. И человеческая жизнь во времени это не только сейчас и сегодня. Это и прошлый опыт, и прошлые переживания, которые нам дороги, помогают жить в настоящем, учат ставить цели в будущем. Нельзя допускать такие мысли, это кощунственно по отношению к прошлому, по отношению к тем о ком Маршал Советского Союза Малиновский так отзывался: «Я, как старый солдат, много видел на фронте бойцов и командиров из татар и всегда восхищался их непреклонным упорством, железной волей в бою». Как забыть героизм татар. Только за успешное форсирование Днепра осенью 1943 года около 40 мужественных и доблестных воинов из Татарии были удостоены звания Героя Советского Союза.

Как забыть героизм башкир. Беспрецедентный случай, когда в легендарной 112-й башкирской кавалерийской дивизии 3860 человек были награждены орденами и медалями: такой героической статистики не было ни в одном соединении Красной Армии.

Как можно предать забвению 102 героя Советского союза - казахов, среди которых четверо - дважды героя СССР, список можно продолжить, было бы время. Формулой истинного патриотизма на все времена должна звучать фраза «Люди для которых был отвоеван мир, никогда не должны забыть тех, кто его отвоевал» [4].

Только в образовательном процессе, на уроках истории, литературы, музыки и других гуманитарных дисциплин эти сухие цифры превращаются в людей, в их героизм, патриотизм, а сам человек определяется как гражданин той страны в которой живет.

Сегодня в образовании ситуация со школьными учебниками по отечественной истории и исключением из учебных программ по литературе ряда произведений русских писателей-классиков свидетельствует о явном неблагополучии ситуации в Российской академии наук. Это ситуация удручает не только педагогов, но и многих других ученых-исследователей.

Так, бывший президент Российской академии образования Людми́ла Алексе́евна Верби́цкая заявила, что романы Ф.М. Достоевского и «Война и мир» Л.Н. Толстого следует исключить из школьных программ, так как они слишком сложны для понимания учащихся «Я, например, абсолютно убеждена, что из школьной программы «Войну и мир» Л. Толстого, а также некоторые романы Федора Достоевского нужно убрать. Это глубокие философские произведения, с серьезными рассуждениями на разные темы» [1]. Это заявление даже не удивляет, а шокирует. До сих пор образы прекрасных русских людей Андрея Болконского, Пьера Безухова и Наташи Ростовой, Алёши Карамазова и князя Мышкина, созданные нашими классиками, были понятны и любимы предыдущим поколениям, в том числе и нами. Мы еще живы, и мы помним тот трепет и восхищение, которое нас охватывало, когда мы читали Войну и мир

Толстого, Преступление и наказание Достоевского, «Герой нашего времени» М.Ю. Лермонтова и мн. др. классиков, когда мы переносили себя в образы этих героев и мечтали быть похожими на них.

Это их герои являются неотъемлемой частью отечественного патриотического сознания, прежде всего, именно молодежного сознания, российской идентичности. А теперь, по мнению госпожи Вербицкой «главного педагога» страны, стали почему-то сложны и непонятны современной молодёжи.

Зато место героев Толстого, Достоевского, Тургенева и др. занимают герои «Дома-2», «Комеди клаб» и криминальных сериалов, которые нравственно выхолащивают молодежь и дают неверное представление и патриотизме. Герои этих передач не исчезают с экранов, и Вербицкая при жизни, и другие ее последователи, по этому поводу пока не высказали своего авторитетного мнения. Думается молчание – это одобрение.

Далее, вице-премьер Правительства РФ Ольга Голодец выдвинула сногсшибательную идею о том, что у нас слишком много людей с высшим образованием, что России хватает только 35 процентов населения с высшим образованием.

Хотя, мы должны признать, к этой цифре, надо еще стремиться, потому что, по данным последней переписи, сегодня законченное высшее образование имеют только 23 процента населения России.

Однако, скромность Ольги Голодец тоже удивляет. Остальные 65% россиян какое должны иметь образование, в чем они провинились? Ведь всем известно степень образованности общества — это лицо страны, ее государственной политики, развитое самосознание населения, высокая степень гражданской идентичности и патриотизма.

Тут на ум приходит великий мыслитель и патриот Достоевский, который на 27 странице своего дневника в далеком 1876 году, написал замечательные слова: «Я никогда не мог понять мысль, что лишь одна десятая доля людей должна получить высшее развитие, а остальные девять десятых должны лишь послужить к тому материалом и средством, а сами, оставаться во мраке. Я не хочу мыслить и жить иначе, как с верой, что все наши девяносто миллионов русских (или сколько там их тогда народится) будут все, когда-нибудь, образованы, очеловечены и счастливы. Я знаю и верую твердо, что всеобщее просвещение никому у нас повредить не может» [3].

ЛИТЕРАТУРА

1. Вербицкая Л.А. Эти произведения слишком сложны для изучения в школьном возрасте. 10:26 03.10.2016 | Образование. http://www.rifinfo.ru/news/43140
2. Долженко О. А. Полиментальность как предмет и задача современной философии культуры. Вестник луганского национального университета имени Владимира Даля. Издательство: Луганский национальный университет им. В. Даля (Луганск) ISSN: 2522-4905. №: 3 (33). 2020. С. 93-101.
3. Достоевский Ф.М. Дневник писателя. 1876 год.Гл.1.
4. Никто не забыт: 10 бессмертных стихов о войне, победе и любви. https://bookmarin.com/nikto-ne-zabyt-10-bessmertnyx-stixov-o-vojne-pobede-i-lyubvi/
5. Суворова, И. Ю. Историческая перспектива изучения идентичности / И. Ю. Суворова. //Психологические науки: теория и практика: материалы I Международной. науч. конф. — Москва: Буки-Веди, 2012. С. 61-63.

THE BILATERAL RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN

Jalal M.
master of international relations from Vienna University
(Iran)

Dear colleagues, ladies and gentlemen, It's an honor to be here at the Yessenov University. Before I get to my speech, I want to thank the University for granting me this opportunity to share my thoughts and views with you. Today, I intend to briefly stress the mutual geopolitics and economic benefits of the partnership between the two nations.

The diplomatic relations between these two countries, in its modern form, is only 28 years old but both nations enjoy a deep historical relationship and shared cultural ties. These ties are bounded with geo-political and geo-economic opportunities and necessities. Being positioned between the Caspian Sea and the Persian Gulf and the Sea of Oman, Iran provides the best and the cheapest way for trade between the Indian subcontinent and Central Asia. Despite the worldwide spread of corona virus and its difficulties for trade, thanks to efforts of both countries willingness for cooperation, the trade flow between the two never stopped. Moreover, recently, Kazakhstan has opened a new sea ferry route that connects the Kazakh port of Kuryk with the Iranian port of Amirabad and the port of Anzali, which in turn, makes more frequent and faster trade, possible. Cooperation in the energy transportation also is a necessity for both countries and its benefits goes beyond economic measures. The potential of its ports to transport oil and gas, and the existence of oil and gas pipelines already, which provide great technical and logistical concessions, and the possibility of connecting the proposed lines with pipelines and export outlets already located in the Persian Gulf. The republic of Kazakhstan has enjoyed an uninterrupted decade-long, plus growth and looks forward to fulfill its "Kazakhstan-2030" Strategy which was outlined by Kazakhstan's first president, Nursultan Nazarbayev, under the slogan of «Prosperity, security and ever growing welfare of all the Kazakhstanis». Iran's economy, on the other hand, has endured harsh and unfair sanctions but even under extra-territorial sanctions, her innovation and tech industry has experienced growth and made its way through; which shows a real potential for growth and also begets consideration from its neighbors. It also has enjoyed one of the best human development qualities in the Middle East and has almost 40 million people under the age of 35. Iran has a thriving young generation of start-ups and tech sector. They are attracting overseas investment and graduates of Iran's top universities. In brief, start-ups are making a revolution in Iran's economy.

There are lots of rooms to explore avenues for boosting scientific cooperation between the two nations. Islamic Republic has a considerable experience in research and scientific activities as well as the growing number of Iranian students, graduates and professors. Another way of increasing the scientific relations between Iran and Kazakhstan is planning for the exchange of university students and professors between the two countries and holding joint scientific courses and conferences. Cooperation between startups and accelerators in both countries would open a new large avenue of knowledge-based trade and boosts the economic ties between the two nations.

As the former president of Kazakhstan, Nursultan Nazarbayev, in his last visit to Iran said, mutual unlocking of potential in the transit-transport sector, including cooperation in the railway sector; the establishment of long-term joint ventures in the agricultural sector; and cooperation in the mining and metallurgical industry alongside increasing air traffic, optimizing the visa regime and promoting tourism, are of major common economic interests. Iran's geographic characteristics are of the most important sources of its foreign policy. First, Iran is an international country and plays a prominent role in the global arena. Second, in the Persian Gulf, Iran is the most important country strategically. Iran is in control of the global

oil throat, the Strait of Hormuz. Third, Iran is located at the center of the confluence of the axes of the world's energy production and consumption. The combination of these three geographic characteristics requires an extroverted foreign policy based on developing relations with regional and trans-regional countries. Issues such as drug production and trafficking in Afghanistan and its transit from Central Asia, instability and insecurity in Afghanistan, the Taliban's revived position on the political scene in this country, and spread of fundamentalism and terrorism, are among the common regional threats in the security arena which can be an appropriate context for Iran's security relationship with Kazakhstan. It is worth noting that both countries are a member of Economic Cooperation Organization (ECO). So, Strengthening the ECO and attending to its weaknesses in order to increase the efficiency of the organization can be an effective step in strengthening economic ties between Iran and Kazakhstan. The main advantage of the membership of Kazakhstan's in the ECO is that this organization provides this country with the possibility of access to sea routes in the Mediterranean, the Persian Gulf, and Sea of Oman.

In the end, I want to thank you all for your patience.

УДК 94 (575.2)

ПРЕЗЕНТАЦИЯ ИНТЕРАКТИВНОЙ НАУЧНОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ КАРТЫ «НАРОД КАЗАХСТАНА»

Козыбаева М.М.
ученый секретарь Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова
Комитета науки МОН РК, PhD
(г.Алматы)

Аннотация. В статье автор знакомит с уникальным проектом – Интерактивной научной исторической картой «Народ Казахстана», раскрывает ее значение и структуру. Интерактивная карта была разработана по поручению Елбасы Н.А. Назарбаева с целью популяризации казахстанской модели межэтнического мира и согласия. Карта представляет собой исторические сведения по истории и культуре по 60 крупным этническим группам и 16 историческим картам с древнейших времен до современности, созданным на основе архивным и статистических источников, которые были введены в научный оборот и отображены на сайте платформы Ассамблеи народа Казахстана. Интерактивная научная историческая карта «Народ Казахстана» не имеет аналогов в мире, доступна для изучения материала на казахском, русском и английском языках.

Ключевые слова: история, исторические карты, география, этногенез, демографические процессы, народ Казахстана, информационные технологии, духовная и материальная культура.

В эпоху мировых катаклизмов и конфликтов, в том числе на этнической почве именно Казахстан является примером стабильности в сфере межэтнических и межрелигиозных отношений. В этом огромная заслуга уникального института – Ассамблеи народа Казахстана, которая осуществляет большую работу по проведению многовекторной этнической политики в стране. В республике при численности населения более 18 миллионов человек в согласии проживают представители около 130 этнических групп [1]. На сегодня казахстанская модель межэтнического мира и согласия стала визитной карточкой страны на авторитетных диалоговых площадках мира. Между тем, актуальным вопросом остается исследование истории формирования полиэтнического населения в Казахстане, а также специфики этнокультурного взаимодействия.

С целью изучения и популяризации казахстанской модели межэтнического мира и согласия по поручению Первого Президента Казахстана – Елбасы Н.А. Назарбаева, данному на XXV сессии Ассамблеи народа Казахстана 26 апреля 2017 г., была разработана «Научная интерактивная историческая карта «Народ Казахстана». Работа над картой проводилась учеными Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова, Института географии и Института информационных и вычислительных технологий, при участии большого круга экспертов. Главная задача карты – наглядно и «детально показать процесс консолидации всех национальностей на древней казахской земле с учетом особой государство образующей миссии казахской нации».

Разработчиками были созданы тематические карты на основе систематизации и классификации данных посредством визуализации и отображения полученных данных. На сегодняшний день карта представляет собой 16 исторических карт Казахстана с древнейших времен до наших дней, а также материалы по истории и культуре 60 крупных этнических групп, написанные на основе комплексного изучения архивных и статистических документов. Кроме того карта содержит электронную библиотеку, в которой представлены основополагающие программные статьи и научные работы Елбасы Н.А. Назарбаева, электронные издания разных лет по истории и культуре народа Казахстана и современной этнополитике. Карта расположена на сайте платформы Ассамблеи народа Казахстана и доступна на трех языках (www.assembly.kz) [3]. Официальная презентация карты состоялась 1 марта 2018 г. с участием Государственного секретаря Г. Абдыхалыковой, депутатов Мажилиса и Сената Парламента РК, членов АНК, видных государственных и общественных деятелей. Работа по введению в карту сведений о других этнических группах Казахстана будет продолжена.

Рисунок 1. Интерактивная карта «Народ Казахстана»

Научная карта состоит из трех основных разделов: «Интерактивная историческая карта», «Народ Казахстана», «Эра независимости».

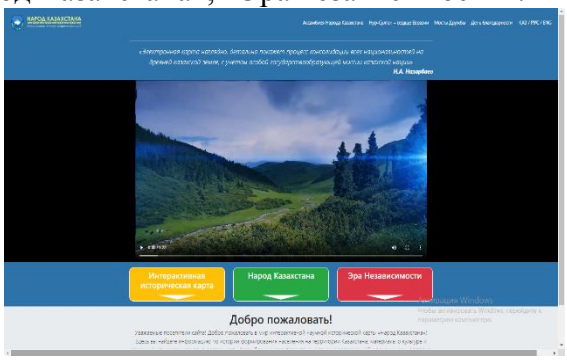

Рисунок 2. Разделы интерактивной карты «Народ Казахстана»

1. Раздел «Интерактивная историческая карта»

Проект построен вокруг интерактивного электронного атласа, состоящего из 16-ти исторических карт, которые раскрывают основные этапы истории формирования полиэтничного населения Казахстана, начиная с древности до наших дней.

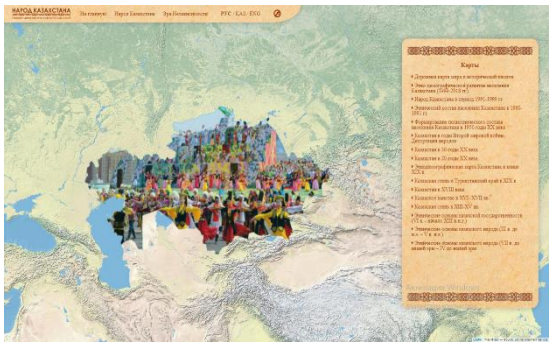

Рисунок 3. Раздел «Интерактивная историческая карта «Народ Казахстана»

В частности, большой интерес представляет региональный срез исторических сведений о народе Казахстана. Например, согласно сведениям карты «Этнодемографическая карта Казахстана в конце XIX в.», в конце XIX века территория Мангыстауской области входила в состав Закаспийской области, общая численность населения которой составляла 68 555 человек, этнический состав был представлен следующий образом: казахи – 63,8 тыс. человек, русские – 1,8 тыс. человек, поляки – 0,038 тыс. человек, татары – 0,019 тыс. человек, узбеки – 0,009 тыс. человек, немцы – 0,003 тыс. человек, украинцы – 0,003 тыс. человек и т.д. [3]. Таким образом, в регионе уже в это время проживали различные этнические группы.

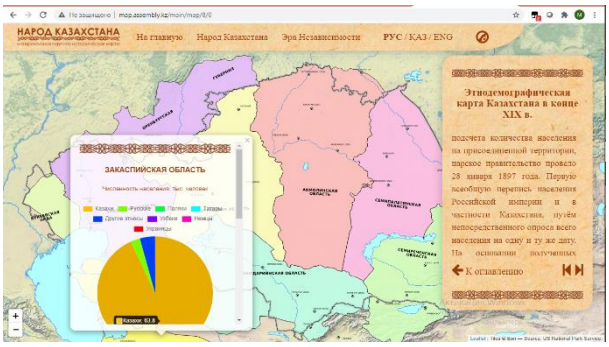

Рисунок 4. Карта «Этнодемографическая карта Казахстана в конце XIX в.»

Советский период характеризуется повышением степени полиэтничности общества. В годы силовой модернизации происходили крупные изменения в социально-демографической структуре населения Казахстана, начало которым положили массовые крестьянские миграции из центральных районов России в конце XIX – начале XX вв. В первые годы после революции организованного массового переселения в Казахстан не проводилось. Однако, стихийная миграция населения в Казахстан в связи с разрухой и, в особенности с голодом 1921 г., продолжалась.

Население Казахстана в 1920-1930-е гг. также формировалось, в основном, путем трудовых миграций, а также за счет так называемых спецпереселенцев, и было довольно разнородно в этническом плане. Основной характеристикой социально-демографических процессов в 1920–1930-е гг. было массовое переселенческое движение в Казахстан из России, Украины, Белоруссии и азиатских республик [2, с.

65].В связи с данными процессами в Казахстане складывается полиэтническая структура населения.

В конце периода Мангыстауский район вошел в образованную в 1938 году Гурьевскую область. В карте «Казахстан в 30-е годы XX века» отмечается, что в связи с голодом начала 1930-х гг. удельный вес казахов в составе населения сельских жителей снизился, по сравнению с 1926 г., на 19,4 % и составил 72,2%. Однако, казахи оставались все еще аграрным этносом: 83,9% всех казахов были сельскими жителями, в Гурьевской области казахи составляли 73,5% сельских жителей [3].

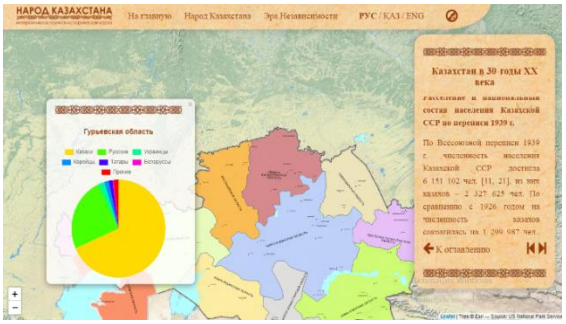

Рисунок 5. Карта «Казахстан в 30-е годы XX века»

Как известно, **Мангистауская область была о**бразована в 1973 году из южной части Гурьевской области. В 1988 году область была упразднена и восстановлена в 1990 году, поэтому для сравнения были взяты данные 1970 г. по отношению к 1989 г. Согласно данным карты «Этнический состав населения Казахстана в 1960-1991 гг.», численность **казахов** в области 1989 г. по сравнению с 1970 г. за двадцать лет выросла на – 56,3% (92 937 тыс. чел.), **русских** – 43,8% (46 793 тыс. чел.), **азербайджанцев** – 72,0 % (3 289 тыс. чел.), **татар** – 39,0% (2 023 тыс. чел.), **украинцев** – 26,0% (2634 тыс. чел.), **чеченцев** –78,3% (3176 тыс. чел.) [3].

Рисунок 6. Карта «Этнический состав населения Казахстана в 1960-1991 гг.»

Особенно хотелось бы остановиться на «Дорожной карте мира и исторической памяти», где раскрывается значение сегодняшнего праздника «День благодарности». Здесь представлена информация по численности и процентном соотношении этносов, количество этнокультурных объединений по областям, места исторической памяти, а также монументы, символизирующие благодарность казахскому народу от представителей национально-культурных объединений. Например, по последним данным население Мангистауской области в этническом составе представляют: казахи – 90.26%, русские – 6,1%, узбеки – 0,35%, украинцы – 0.31%, уйгуры – 0,02%, татары – 0.27%, немцы – 0.05%, другие – 1.38%. В области функционируют 12 этнокультурных центров [3]. В интерактивной карте имеется связь с разделом-каталогом этносов.

Рисунок 7. Карта «Дорожная карта мира и согласия»

2. Раздел «Народ Казахстана». Важным разделом карты является систематизированная информация об этнических группах Казахстана. Перечень из 60 этносов отображен в виде вращающегося «облака» и списка. Далее на странице каждого этноса представлена подробная информация по 10 категориям, таким как: этническая история, расселение, хозяйственные особенности, религия, традиции, культура, одежда и другие. По окончании работы над проектом на карте будут представлены все крупные этнические группы Казахстана. Научная информация представлена на основе изучения и анализа архивных материалов, опубликованных письменных и устных источников,. Текстовые материалы согласованы с представителями этнокультурных центров, которые активно вовлекаются в процессы наполнения карты новыми сведениями.

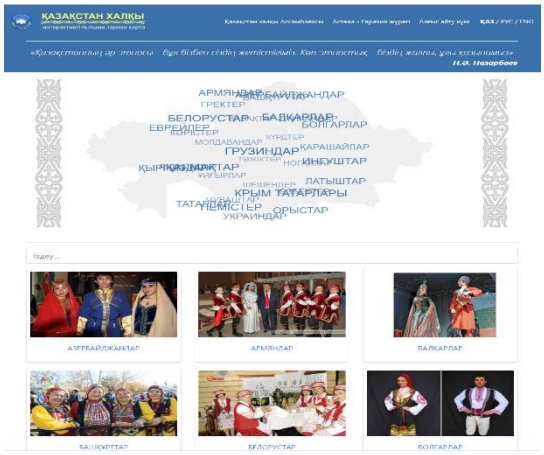

Рисунок 8. Раздел «Народ Казахстана»

3. Раздел «Эра Независимости». В данном разделе продемонстрированы основные достижения народа Казахстана, отраженные в исторической книге Первого Президента РК – Елбасы Н.А.Назарбаева «Эра Независимости». С обретением независимости главной задачей правительства стало укрепление межэтнического мира и согласия в республике. Исторически сложилось так, что в современном Казахстане проживают представители около 120 этнических групп. Правительством уделяется большое внимание вопросам национальной политики, направленной на поддержание и развитие дружественных отношений между этносами, населяющими республику.

В этом же разделе имеется возможность просмотра интерактивных карт Казахстана современного периода, представлен каталог с трудами Елбасы и постоянно пополняющийся перечень электронных публикаций о народе Казахстана.

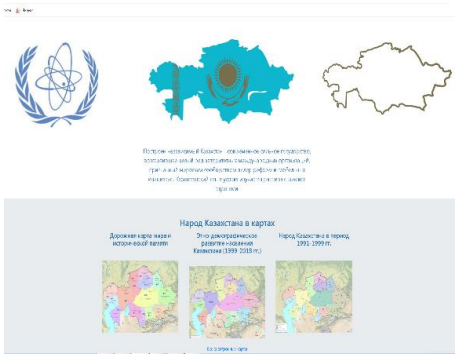

Рисунок 9. Раздел «Эра Независимости»

4. Мосты Дружбы. В разделе представлены связи Казахстана с другими странами, где созданы и функционируют общественно-политические институты по подобию Ассамблеи народа Казахстана, то есть где успешно был распространен казахстанский опыт полиэтнического мира и согласия.

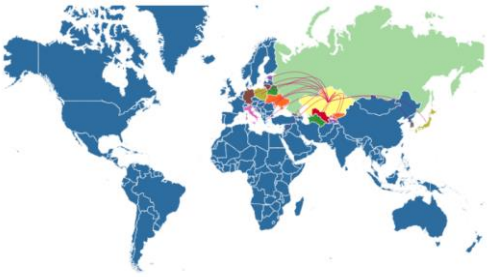

Рисунок 10. Мосты Дружбы

Научная интерактивная историческая карта «Народ Казахстана» не имеет аналогов в мире. Карту можно открыть в виде Web-приложения на персональном компьютере, либо мобильном устройстве и изучать материал в любое удобное время как обучающейся молодежи, так и любому желающему изучать историю народа Казахстана в любой точке земного шара на казахском, русском и английском языках.

Содержание карты постоянно обновляется, уже сегодня картографический интерфейс может заменить огромный бумажный информационный материал школьного и вузовского учебника, а применение инновационных компьютерных и ГИС технологий позволит улучшить восприятие любого пользователя. Потенциальными потребителями интерактивной исторической карты «Народ Казахстана» являются государственные органы, научно-исследовательские, образовательные и культурно-просветительские организации, бизнес-сфера, отечественные и зарубежные ученые, обычные граждане и, в целом, народ Казахстана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Идея мира и общественного согласия. / Под ред. Е.Тоғжанов, Ә. Әбдәкімов, Н. Калашникова, В. Коченов, С. Селиверстов, А.Әли, Н. Шәймерденова, Ғ.Төлеғұл – Астана: «Жасыл орда», 2014. – 282 с.

2. Асылбеков М.Х., Галиев А.Б. Социально-демографические процессы в Казахстане (1917–1980 гг.). – Алматы: Ғылым, 1991. – 288 с.

3. Сайт Интерактивной научной исторической карты «Народ Казахстана» // www.map.assembly.kz.

СЕКЦИЯЛЫҚ ОТЫРЫС

ӘОЖ 33.330

ИНКЛЮЗИВТІ ҚОҒАМ: ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР АДАМДАРМЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ

Ақбердыева Б.Қ.
ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының
Маңғыстау облысы бойынша филиалының профессоры, филология
ғылымдарының кандидаты
Темирова С.Ж.
ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының
Маңғыстау облысы бойынша филиалының аға оқытушысы, менеджмент магистрі
(Ақтау қ.)

Аңдатпа. Мемлекетіміздің әрбір азаматы – ұлттық құндылықтарымыз, әр баласы еліміздің ертеңі екенін ескерсек, әрбір ерекше қажеттіліктері бар адамдарға, жеке азамат болып қалыптасуына жағдай жасау – біздің міндетіміз.

Қазақстанда инклюзивті қоғамды дамыту бағытында әлі де ауқымды жұмыстар атқарылуы тиіс. Жалпы бұл ретте «инклюзивті қоғам» идеялары және принциптерімен таныстыру мақсатында түрлі шаралар ұйымдастырылып келеді.

Түйінді сөздер: Инклюзивті қоғам, мүмкіндігі шектеулі тұлғалар, инклюзивті білім беру, әлеуметтік орта, бейімделу.

Соңғы кездері «инклюзивті қоғам», «инклюзивті білім беру», «инклюзивті экономика» және «инклюзивті қатынас» деген ұғымдар көп қолданыс тауып жүр. Инклюзивтілік ұғымының терминдік мағынасы ағылшынша «inclusion» - «ішке тарту» дегенді аңғартады, ал оның кері түсінігі «exclusio» - «сыртқа тебу» дегенді білдіреді. Бұл түсінік алдымен педагогикада, яғни кемтар балаларды кемсітпей, арнайы интернаттарға қамап бөлектемей, шеттетпей, басқа сау балалармен қатар өзін жайлы сезінетіндей ахуалда оқыту мен тәрбиелеу практикасында қолданылды. Кейінірек, инклюзивті қатынас мүмкіндігі шектеулі адамдарға («мүгедек» атауының өзі кемсітушілік деп саналады) жағдай жасау арқылы қоғамдық өмірдің өзге салаларына да тарала бастады. Осылайша, әсіресе батыс қоғамдарында, инклюзивті қоғам орнықтыру туралы сана қалыптаса бастады. Өзінің кең мағынасында бұл әркімнің өз жынысы, нәсілі, жасы, мәртебесі, ұлттық, діни және мәдени тегі, сондай-ақ физикалық және ментальдық жағдайының ерекшеліктеріне қарамастан, тіпті көзқарас алшақтарына қарамастан өздерін қауымдастықта қабылданған толыққанды мүшесі ретінде сезінетін қоғамды білдіреді. Бұл адамдардың жаратылыстық әртектілігін, барлығының бір дәрежеде өмір сүруге деген табиғи құқығын мойындаудан, соған сәйкес өз төзімділігінің шекарасын кеңейтуге деген, инклюзияны интеграциялық қалып ретінде қабылдау ниетінен туған ұмтылыс.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев биылғы Жолдауында: «Біз ерекше қажеттілігі бар адамдар үшін тең мүмкіндіктер жасауға міндеттіміз» деген болатын. Жолдаудың мәтінінде «инклюзивті қоғам» және «инклюзивті экономика» түсініктері бар және «ел бірлігі оның әралуандылығында» екендігі баса айтылды. Жолдаудың мазмұнынан Президенттің қоғамды жегідей жеп келе жатқан сыбайлас жемқорлық, клептократия, озбырлық, ысырапшылдық тәрізді келеңсіз құбылыстарға жол бермей, шынайы, әділетті және қоғамдық пайда ескерілетін мемлекет қалыптастыруға мүдделі екендігі байқалады [1].

Депутат «Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Заңға өзгерістер енгізілгенін, бұл өзгерістер әлеуметтік және көлік инфрақұрылымының қолжетімділігін қамтамасыз етуге, әлеуметтік саладағы қызметтерді жетілдіруге, жұмысқа орналасу үшін жағдай жасауға, ақпаратқа қол жеткізуге, құқықтық көмекті жетілдіруге, сондай-ақ мүгедектігі бар адамдардың шығармашылығын қолдауға бағытталғанын айтты.

Қазақстанда инклюзивті қоғамды дамыту бағытында әлі де ауқымды жұмыстар атқарылуы тиіс. Жалпы бұл ретте кең контексте «инклюзивті қоғам» идеялары және принциптерімен таныстыру мақсатында түрлі шаралар ұйымдастырылып келеді.

Елімізде 690 мың мүгедек адам тұрады. Бұл республика халқының 3,8 пайызын құрайды. Олардың арасында 424 мыңы еңбекке қабілетті жаста, 177 мыңы зейнет жасында, 89 мыңы 18 жасқа дейінгі балалар [2].

Мүмкіндігі шектеулі баланы қоғамға енгізудің қиындығы, бір жағынан бала дамуындағы дене және психологиялық ауытқулары болса, екінші жағынан әлеуметтік жүйенің дұрыс қалыптаспағандығы, мүмкіндігі шектеулі баланың қалыпты өмір сүруіне кедергі келтіреді. Әлеуметтенудің мәні адамның қоғамға бейімделіп, жекеленуі болып табылады. Тұлғаны әлеуметтендіруде тек қана қоғам емес, ең бірінші әрбір адам белсенді рөл атқаруы тиіс. Мүгедек бала еркіндікті, әлеуметтік интеграцияны қамтамасыз ететін ортада толыққанды және лайықты өмір сүруіне көмектесетін ерекше күтім, білім және қажетті дайындық алуға құқылы.

Мысалы, инклюзиві қоғамның Еуропада, Скандинавия елдерінде, Швеция, Норвергияда 20-30 жылға алға кеткен, типті көршілес Ресейдің өзі бұл мәселеге қатты мән беруде. Ал біздің елде өкінішке орай дискринимация әлі де болса бар. «Мен өзімнің баламмен көшеге шықсам, базар араласам, тойға барсам немесе саябақта қыдырып жүрсем, менің балама қарап өз баласының қолын қаттырақ қысып жүр басқа жақпен жүрейәк немесе айналып үш рет түкіріп, бетін аулақ қылсын дегендей жағдайлар орын алып жатады. Ал сол мүмкіндігі шектеулі адамдарға психологиялық соққы. Мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды қоғамға қосудың екі жолы бар екенін атап өтуге болады:

1. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қоғамға қосуды және қоғамның мүгедек балаларды өздеріне қабылдауға деген дайындығын қарастырады. Бұл жағдай елімізде енді қолға алынып жатыр.

2. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қоршаған ортаға бейімделуін қарастырады. Бұл кезде мүмкіндігі шектеулі тұлға қоғамға қосылудың объектісіне айналады, яғни олардың әлеуметке үйлесімді түрде ену мүмкіндіктерін шектейді.

Адам қоғам иесі бола отырып өзін-өзі тәрбиелейді, ал қоғамды әлеуметтендіру – қоғам иесі адамды жан-жақты қалыптастыру, яғни қоғам талабына сай әлеуметтенуі.

Әлеуметтік ортаға енгізу - әлеуметтік қатынастың жалпы жүйесіне және баланың өз жағдайына қарай білім алу ортасына мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік бейімделуін қалыптастыру.

Бейімделу – бұл жеке тұлғаның әлеуметтік құрылымдарға енуі. Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік ортаға енгізудің негізгі бір факторы - ортаны мүмкіндігі шектеулі баланы қабылдауға дайындау. Әлеуметтендіру бұл процесс белгіленген әлеуметтік жағдайларды жеке тұлғаны қалыптастыру, әлеуметтік тәжірибелерді меңгеру процесі, бұл кезде адам сол ортада, топта қабылдаған мінез-құлық ережесіне қалыптасып кетеді.

Мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік ортаға бейімдеу, кіріктіру барысында әр түрлі кездесу кештер, үйірмелер, фестивальдар, спорттық жарыстар, байқаулар, сайыстар, саяхаттар, сапарлар, концерттер өткізуге болады. Олар әлеуметтік кіріктірудің тиімді түрлері болып саналады. Қызықты және тартымды шаралар коммуникативтік сапаларды қалыптастырып, өзін-өзі білдіру, өзін-өзі ашу, өзін-өзі тану үрдістерін жеделдетуге мүмкіндік береді және әлеуметтік бейімделу үшін қолайлы жағдай жасалады.

Халықаралық деңгейде мүгедектер құқығын қорғауға байланысты Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 2006 жылы «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясын» қабылдады. 2008 жылы өз күшіне енген конвенцияға Қазақстанда қосылды. Енді конвенцияның талабы бойынша еліміз мүмкіндігі шектеулі жандардың алаңсыз өмір сүруіне қолайлы орта қалыптастыруға міндетті және еңбекке жарамды мүгедектердің еңбек етуіне, кәсіптік білім алуына жағдай жасайды. Жоғарыда елдегі мүгедектердің 60%-дан астамы еңбекке қабілетті жаста екенін айттық. Солардың жартысы қолайлы ортада еңбек ете алады. Осыған байланысты мемлекет мүмкіндігі шектеулі жандарды еңбекке баулудың түрлі жолдарын қарастырып жатыр [3].

Бүгінде еңбекке жарамды 424 мың мүгедектің 111 мыңы ғана жұмыспен қамтылған. Өкінішке қарай, жұмыс берушілердің басым бөлігі мүгедектерді жұмысқа алуға құлықсыз. Бұған оларды кінәлауға тағы болмайды. Өйткені, мүгедектерді жұмысқа алу үшін жұмыс беруші оған жағдай жасауы қажет. Бұл артық шығын. Жеке компаниялардың көбі артық шығындалғысы келмейтіні белгілі. Мемлекет бұл мәселені шешу үшін бюджеттен артық қаржы бөледі. Яғни, 2018 жылдан бастап жұмыс берушілердің мүгедектігі бар адамдар үшін арнайы жұмыс орындарын жабдықтауға жұмсаған шығындары мемлекет тарапынан субсидияланады. Бұл – бір. Жергілікті атқарушы органдар ауыр, зиянды, қауіпті еңбек жағдайлары бар жұмыс орындарын есепке алмай, мүгедектер үшін жұмыс орындары санының 2-4%-ы мөлшерінде жұмыс орындарының квотасын белгілейді. Мұны екі деп қойыңыз. Үшіншіден, жеке кәсіпкерлікті, шағын және орта бизнесті дамыту арқылы мүгедектер үшін қосымша жұмыс орындары құрылады.

Әсіресе жұмысқа қабылдау кезінде көптеген мекемелер адамның жасына қатты мән береді. Тіптен жоғары оқу орнын қызыл дипломмен бітіріп шықсада немесе шетелде білім алып келсеңізде ұнаған жұмысқа тұруыңыз екіталай. Әсіресе 40 жастан кейін қалаған жұмысқа орналасу да қиындықтар туғызатыны ащы да болса бүгінгі күннің шындығы. Оның үстіне жұмыс берушілер әйел адамдарға қарағанда көбіне ер адамдарды жұмысқа қабылдауға мүдделі болып жатады. Оның бірден-бір себебі – әйелдердің бала күтіміне байланысты еңбек демалысына шығып, заң аясында өзінің орнын үш жылға дейін сақтай алуы. Нәтижесінде көп орындар бос тұрады да, жұмыс жасайтын адамдар саны жетпей жатады.

Әрине, жұмысқа орналастыруда мүгедектердің білімі мен білігі керек. Онсыз тағы болмайды. Ал, еңбекке жарамды мүгедектің білімі, тәжірибесі болмаса, мемлекет қол ұшын созуға дайын. Ол үшін «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы «Бастау», «Жас кәсіпкер» жобалары бойынша мүгедек жандарды оқытуды қолға алды. Сөйтіп, мемлекет ерекше адамдарға өз бизнесін ашуға мүмкіндік беретін бірқатар бағдарламалар әзірледі. Қазірдің өзінде мемлекеттің көмегімен кәсіп ашқандар бар.

Жоғарыдағы жағдайларды айта отырып, келесідегідей қорытынды жасауға болады. Қоғам қолдау көрсеткен ортада алынбайтын қамал жоқ деп ойлаймын. Яғни алдағы уақытта осыларды күнделікті практикада қолдану арқылы инклюзивті мәдениетті қалыптастыруға мүмкіндік туады. Ал бұл бастамалар бүгінде ортақ өмірде ауадай қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасымжомарт Кемелұлы Тоқаевтың 2019 жылдың 2-қыркүйегіндегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрықтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауы
2. Инклюзивті қоғам қалыптастырудың жолдары// egemen.kz/

ӘОЖ 3.013:316.64

АЙМАҚТАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ БІРЛІКТІ НЫҒАЙТУДАҒЫ ЕСЕНОВ УНИВЕРСИТЕТІ ҚХА КАФЕДРАСЫНЫҢ ОРНЫ

Бағдатұлы М.
Yessenov University ҚХА кафедрасының аға оқытушысы,
әлеуметтік ғылымдыр магистрі
(Ақтау қ.)

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан халқы Ассамблеясының негізгі міндеттері мен миссиялары туралы баяндалады. Сонымен қатар аймақтағы қоғамдық келісім мен жалпы ұлттық бірліктің нығайуына, азаматтық қоғам қалыптасудағы білім беру ұйымдарының ролі туралы жан-жақты ақпарат берілген. Ақтау қаласындағы әлеуметтік сұраныс қартасын әзірлеудегі «Қоғамға қызмет» орталығының жобаларының қазіргі жағдайына шолу жасалған. Мақала студент-жастарға, жас ғалымдарға арналған,

Түйін сөздер: жоба, волонтерлік, университет, ұлт, қоғам, қайырымдылық.

Қазақстан халқы Ассамблеясы - 1995 жылғы 1 наурызда Қазақстан Республикасының Президентінің Жарлығымен Мемлекет басшысы жанындағы консультативті-кеңесші орган ретінде құрылды.

Ел Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясын құру идеясын алғаш рет 1992 жылы Тәуелсіздіктің бірінші жылына арналған Қазақстан халқының бірінші форумында жариялады [1].

Аталған бастама мәдениет аралық диалогты нығайтудың жаңа кезеңінің негізін қалап, этносаралық қатынастарды дамыту мәселелерін жоғары деңгейде шешуге мүмкіндік жасайтын әлемдік тәжірибедегі тың бағыт болып табылды.

2008 жылғы 20 қаңтарда Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан халқы ассамблеясы» туралы әлемде баламасы жоқ заңға қол қойды. Сөйтіп, Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің саяси жүйесінің толыққанды бөлігіне айналды. Басында тек руханият, тіл және мәдениет саласындағы іс-шаралармен ғана шектеліп қалуға тиіс ассамблея қызметінің нормативтік-құқықтық негіздері айқындалып, саяси өмірге де араласуға бет алды [1].

25 жылдың ішінде Қазақстан халқы Ассамблеясының институционалдық құрылымы нығайып, қоғамды ұйыстырушы әлеуеті толысты, ол халық дипломатиясының маңызды күретамырына айналды.

Қоғамдық келісім мен жалпы ұлттық бірлікті нығайтудағы 25 жылдың ішінде ЖОО-ның алатын орны ерекше.

Қазақстанның білім саласындағы ұлттық саясатының бағыттарының бірі - этномәдени төзімділікті қалыптастыру. Осыған байланысты этномәдени толеранттылықты қалыптастыру мәселелерін шешу үшін Есенов университеті 2014 жылы «ҚХА» кафедрасы қоғамдық кафедра ретінде ашылып, 2018 жылы арнайы оқыту кафедрасы ретінде жұмысын бастаған болатын [2].

ҚХА кафедрасының негізгі мақсаты қоғамды одан әрі шоғырландыру, этноконфессиялық қатынастарды үйлестіру және этносаралық келісімді нығайту болып табылады.

ЖОО-дың қоғамдық келісім бағыттары бойынша мемлекеттік саясатты жүзеге асыруы, қазіргі таңда әлемнің білім беру саясатының маңызды құрамдастарының бірі болып табылады [1].

Соның негізінде, университетімізде былтыр, оқу жылынан өз қызметін «Қазақстан халқы Ассамблеясы» кафедрасының жанынан бастаған инновациялық, оқу

әдістемілік – «Service learning» (Қоғамға қызмет) орталығы қазіргі таңда облыс бойынша ауқымдық жұмыстар жүргізілуде.

Ш.Есенов атындағы КТИУ – кәсіпкерлік және әлеуметтік жауапты университет деп өзін позициялайды. Біздің университеттің ең басты құндылықтарының бірі: Ашықтық, Ықыластылық. Креативтілік, яғни қоғамдық жауапкершілік, қоғамға қызмет ету болып саналады. Сондықтан 2018 жылы 1 қыркүйектен бастап «Service learning» (Қоғамға қызмет) орталығы аймақтық ЖОО-ның арасында алғашқы болып Университетіміздің оқу бағдарламасына енгізілген болатын [2].

«Service learning» - қоғамға қызмет дегенді білдіреді. «Service learning» АҚШ-тың жастар саясаты саласында бастауын алады. Теориялық негізін Уильям Джеймс енгізген болатын. Джеймстің пікірі бойынша кітаптар және аудиториядан алынған білім тәжірибе арқылы қаралып, дағдыланбайынша есте жақсы сақталмайды деген болатын.

«Service learning» (Қоғамға қызмет) пәнінің негізгі мақсаты студенттердің қоғамның нақты мәселелерін шешуге ұсыныс қосу арқылы белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыруға және жобалық іс-әрекет дағдыларын меңгеруге, тиімді коммуникацияның психологиялық негіздерін түсінуге, сыни ойлауға бағытталады [3].

2019 жылдың сәуір айында ҚР Президенті Қ.К. Тоқаевқа Университетімізге келген сапарында, «Service learning» орталығының қоғамның дамуына, әлеуметтік мәселелерді шешудегі орны маңызды екендігі жөнінде жоғары баға берген болған болатын.

«Service learning» пәнінің оқу бағдарламасының құрылымдық компоненттері: 2 кезең арқылы жүзеге асырылады.

1 кезеңінде - 5 аптаға арналған дәрістер арқылы теориялық білім алып:

6-аптада - таңдаған бағыттарыңыз бойынша командаға бірігіп, жобалық ұсынысты әзірлейді;

7-ші аптада – жобаларын қорғайды. Қорғау бағасы 1-кезеңді бақылау бағасын анықтайды.

2 кезеңде - жобаның белсенділігі, ол 7 аптаға созылады. Таңдаған жоба әлеуметтік қызмет саласына, яғни әлеуметтік ұйымдар байланысты болады.

Қазіргі таңда 250 ден астам әлеуметтік жобалар жүргізіліп, университеттің 20-дан астам әлеуметтіек ұйымдармен, әлеуметтік институттармен қарым-қатынас орнатылып, әлі де болса аясын кеңейту жұмыстары жөнінде байланыстар жүргізіліп жатыр [3].

Қазіргі таңда аймақтағы азаматтық қоғамды қалыптастырудағы «Қоғамға қызмет» орталығы жобаларының қазіргі жағдайына 1-ші суретте көрсетілген бағыттар бойынша жобалар жүзеге асырылып жатыр.

1-Сурет . «Қоғамға қызмет» орталығы жобаларының негізгі бағыттары

Жоғарыда жобалардың негізгі бағыттарына жалпылама шолу жасап кеткен болатынбыз.

Ендігі кезекте, 2, 3, 4, 5, 6, 7 слайдта көрсетілгендей орталық жобаларының негізгі бағыттары бойынша үздік, таңдаулы және нәтижелі деген студенттердің жобаларын ұсынамыз.

2-Сурет. Әлеуметтік бағыттағы жобалар

3-Сурет. Экологиялық бағыттағы жобалар

4-Сурет. Спорттық-алғашқы көмек бағытындағы жобалар [2].

5-Сурет. Төтенше жағдайлар бойынша жобалар.

6-Слайд. Цифрлы волонтерлік бағыты бойынша жобалары [3].

7-Сурет. Білім бағыты бойынша таңдаулы жобалар

Халықаралық саясатта пікірталас алаңына және ешқандай қоспасыз, өркениеттер диалогінің мойындалған орталығына айналған Қазақстанның рөлі өте жоғары.

«Қоғамға қызмет» пәні арқылы Қазақстан қоғамына таңдау жағдайында өз бетінше шешім қабылдайтын, ынтымақтастыққа қабілетті, ұтқыр, негізгі ұстанымымен ерекшеленетін, елдің тағдыры үшін, оның әлеуметтік экономикалық өркендеуі үшін жауапкершілік сезіміне ие бастамашыл кәсіби мамандардың шығуына ықпалын тигізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан халқы Ассамблеясы// www.akorda.kz
2. Ахметов Б.Б. Қоғамға қызмет – ізгілік қасиет// egemen.kz
3. Қоғамға қызмет орталығы// yu.edu.kz/volunteers-mangystau-2020

ӘОЖ 3.013:316.64

ҰЛТТЫҚ ТІЛ – КӨПҰЛТТЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ БІРЛІГІ

Баймолдаев Т.М.
п.ғ.д., профессор
Абай атындағы Ұлттық Педагогикалық Университеті
(Алматы қ.)

Аңдатпа. Мақала тілдің ортақ қасиеті мен белгілі ортадағы рөлі нені бейнелейтіні жайлы баяндайды. Ұлттық тіл деп аталатын бұл ұғым нендей жауапкершілікке ие немесе атқаратын қызметі туралы сөз етіледі. Тіл әлеуметтік қарым-қатынас құралы және сол ортадағы басты ойлаушы құрал. Әр ұлт тек өз ұлттық, ана тілі шеңберінде ой түзеді. Сол себепті ұлттық тіл тек ауыз екі құрал ғана емес, ол сол ұлт өкілінің басты аспабы.

Түйін сөздер: ұлттық тіл, ойлау, көптілділік, қоғам.

Ұлтты біріктеретін, бір мұраттарға жетелейтін және ортақ тұрмыстық шаруашылық жүргізуге баулитын тілдік бірлікте тіл. Тілде ұлттың тұтас болмысы көрініс табады, осыған байланысты тілді қолданушы әрбір адам сол мәдениетті таратушы болып та саналады.

Ежелгі грек және ежелгі рим басқарушылары өз империяларының жетістіктеріне тілдің күшімен, сөздің қуатымен жеткендіктерін терең түсінген. Ұлы шығыс ойшылдары тіл– халықтың ой-санасының, жан дүниесінің айнасы деп дәйектеген. Сол себепті болашағын алыстан болжайтын әр мемлекет алдыңғы орынға туған тілді қойған.

«Ұлт-тіл-тәрбие» - бұл үш ұғым бір-бірімен тығыз байланысты және бір-бірінен еш ажыратылмайды. Жоғарыда атап көрсетілгендей, тіл ұлтпен бірге туып қалыптасатын жасампаздық, сонымен қатар ұлттық ой - сананың жемісі болып табылады.

Әр халықтың өзіндік ой-санасы, ақыл-парасаты, бүкіл болмыс тіршілігі мен сезім-түйсігі ұлттық тіл арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жетеді. Ұлттық тіл – мәдениет-тің негізі және іргетасы болып табылады. Ұлттық тілдің саяси, мемлекеттік, ғылыми, мәдени және басқа да өмір саласында кеңінен қолданылуы ұлттың тұтастығын, өзіндік мәдени ерекшеліктерін, халықтың өзінің өткен дәстүрлерін есте ұстауға, одан рухани қуат алып, адамзаттың үйлесімді үрдісін дамытуға және басқа мәдениеттердің белгілерін қоса дамытуға мүмкіндік береді. Ұлттық тілдің әлемдік бейнесін зерттеу ұлт мәдениеттерінің айырмашылығы мен ұқсастығын, олардың өзара әрекеттестігін түсінуге тануға көмектеседі.

Әлемдегі сан алуан тілдерде ойлаудың сан жетпес шексіздігі бейнеленеді. Әртүрлі мәдениеттермен танысу, оларды оқып үйрену үшін адамға оны қалып-тастырушы компоненттер ғана емес, сол сияқты ұлттық ойлау, әлемді қабыл дау және бағалау тәрізді құрылымдар да аса қажет.

Әр адам ұлттық салт-дәстүрлері, тілі, тарихы, әдебиеті анықталған нақты бір ұлттық мәдениеттің өкілі болып табылады. «Тіл – мәдениеттерді ғылыми тұр ғыда оқып үйренуде аса маңызды деп табылатын, басқарушылық сапаға ие жол

сілтеуші» [1]. Басқа халықтардың тілін оқып үйрену арқылы адам жеке-ленген сөздерді ғана үйреніп қоймайды, ол сонымен қатар сол халықтардың мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен, халық ауыз әдебиетімен, ұлттық ойындары-мен де терең таныса алады.

Әлемдік мәдениеттің алуан түрлілігін ұғыну негізінде Отанға деген сүйіс-пеншілік, азаматтық патриотизм, өзхалқыңа және өз ана тіліңе деген елжандылық сезім қалыптасады.

Тіл және ойлау. Тіл адамның ойлауы мен сана-сезімімен өзара тығыз бай-ланысты. Ойлау бейнелі немесе интуитивті түрде болғанымен, өзінің сапалық жоғары және әмбебап түрі ретінде сөздік, тілдік формада өтеді.

Қажеттілігіне қарай ойлау әрқашан тілдік бірліктермен байланысты болады, оларсыз ойдың түсініктілігіне, айқындығын қол жеткізуге болмайды және елес-тету де түсінікті бола алмайды. Сөз адамның заттың өзін емес, біздің санамызда қалыптасқан оның бейнесін ішкі әлемді субъективті қабылдауының негізінде пайда болады.

Тіл арқылы қабылданған ой ішкі жан дүниенің нысаны және сол себепті оған сыртқы түрде де әсер етеді. Ой сөзге айналғанда сыртқы әлеммен жана-сады. Сөйтіп, тіл адамды ішкі және сыртқы әлеммен, яғни екі бағытта да бай-ланыстыра алады. Тіл - адамның рухани күшін үнемі іс-әрекетке белсендіретін құбылыстардың бірі. Ойлаудың түсінікті болуының қажеттілігі және соған ұмтылу оны түсініп тану сөзге тәуелді, өйткені айтылған ой толығымен сөзбен өзектес болуы шарт. Сол себепті тілдік қатынастың ережелері бойынша адам ойын дұрыс жеткізе алу үшін алдымен айтатын сөздерін дұрыстығына көз жеткізіп, тек содан соң ғана дауыстап сөйлеуі тиіс.

Сараланып жатқан мәселе бойынша білімі нашар болса, адам оған қатыспауы керек. Сонымен қатар өзінің сөзіне нақты сенімді болмаса, кейбір сөздерді қолданбауы қажет.

Ойлану тілге қарағанда біршама тез жаңарып, дамып отырады, бірақ тілсіз ой лау – «өзің үшін ғана қажет зат» өйткені тіл арқылы жетпеген ой адамның шынайы лықты тануына көмектесе алмайды, бұл білім емес, ол тек елестету ғана. Егер ойлау тілсіз өмір сүре алмаса, онда тілді де ойлаусыз елестету мүмкін емес. Біз өзі міздің ойымызды анық, толық жеткізу үшін ойланып сөйлейміз, ойланып жазамыз.

Адамның ойлауы (кейбір тұлғаларда және барша адамзат баласында) үнемі да-муда болады, қоршаған әлемнің жаңа қырларын ашады. Заттардың жаңа атауларымен танысуда, заттардың құрылымы, құбылыстар мен қарым-қатынастың ерекшеліктері туралы білуде әлем туралы білімнің күрделенуі тілдің қарапайымдылығын, түсініктілігін талап етеді.

Тілдік ойлаудың табыстылығы тұлғаның қаншалықты өз ана тілінде сөйлей алуымен, сөздердің мағынасын қаншалықты дұрыс ұғына алатындығымен және грамматикалық құрылымдарды қаншалықты дұрыс қолданатындығымен сипат-талады.

Тұлғаның ұлттың ұжымдық тәжірибесіне, сөздің тамырына терең үңіліп және ана тілінің байлығына сүйене отырып, өзінің тілдік қабілеттіліктерін дамытуына әрқашан мүмкіндігі болады.

Ұлттың тілдік ойлауының табыстылығы сол қоғамдағы мәдениеттің деңгейіне, әдеби тілдің қолданылу дәрежесіне және әдеби тілдің таратылу жағдайларына зиялы және басқа да қауымдастықтардың өзара түсіністік таныта алуларына бай-ланысты екендігі сөзсіз.

Ойлаудың қажеттілігіне тез бейімделе алатын тіл ойдың ұшқырлығына, сонымен қатар өте үлкен интеллектуалдық жаңалықтырдың ашылуына және кең қоғамдық ортада жоғары мәдениетті таратуға ықпал етеді.

Егер, тіл арқылы ыңғайлы және жалпыға түсінікті ойды жеткізу тәсілдерін таба алмасақ, онда ол әлемді тануда және бұл қоғамда сол туралы білімді таратуға тежеу болады.

Осыған орай, әр тілде сөйлейтін әртүрлі адамдардың «әлемнің бейнесін» тануында кез келген тіл ойлаудың құралы болып табылатынына көз жеткізуге бола ды: әртүрлі адамдар қауымдастығының тілі әртүрлі, тілдік жүйеде қанша айырмашылық болса, «әлемнің бейнесін тануда» да соншалықты айырмашылық болады.

Егер тілді ұлттық дүниетанымның құралы дейтін болсақ, онда сөз заттың бейнесін толық ашып көрсете алмайды, ол әртүрлі көзқарастарға сәйкес өзіндік сезімдік бейнегеие болады.

Сөздің мұндай сапасы тілді белгілер жүйесі ғана емес, оны баршаға белгілі ұлттың ерекше, бүкілхалықтық дүниетанымының формасы ретінде көрсетеді. «Ұлт үшін әртүрлі тілдер оның нақты ойлауы мен қабылдауының тынысы деп түсіндіріледі, көптеген заттар өздерінің аталуы бойынша қолданылу аясын табады» [2]. Тіл әрқашан адам мен әлемнің арасындағы байланысты жүзеге асырады, адамға әлемнің нақты бейнесін көрсетіп бере алады.

Кез келген тіл ұлттық рух, халықтың ұлттық мәдениеті көрініс табатын нақты бір ұлттық тіл түрінде пайда болады. Ұлттық тіл ретінде ол ұлттық сана-сезіммен, тілдік ділмен, сонымен қатар дүниетанымдық көзқарастармен, ұлттық-құндылықтық бағдарлармен, өмір сүру салтымен, халықтың әдеп-ғұрыптары, салт-дәстүрлерімен және мінез-құлықтық стереотиптерімен тікелей байланысты болады. Атап айтқанда, әр халықтың тілі– бұл тілдік тұлға ретінде, этностың өкілі ретінде тілді тасымалдаушының көзқарастары анықталатын, ұлттық тұрмыстық жүйен қамтитын ұлттық тіл әлемінің бейнесін көрсететін феномен.

Ұлттық тіл халықтың игілігі ретінде әртүрлі формада пайда болады. Бұл адамдардың бір ұлттың өкілі ретінде бір-бірімен ұқсастығымен қатар мекен-жайы, кәсібі, әлеуметтік жағдайы, мәдени деңгейі және білім дәрежесінің айыр-машылығынан да байқалады. Қолданылу аясына сәйкес ұлттық тіл ұғымының мағынасы да өзгеріске ұшырап отырады. Мысалы, ұлттық тіл ұлттық сәйкестілікті немесе мекен-жайды көрсете алады.

Ішкі құрылымдық жүйеге сәйкес ұлттық тіл халықтың мұрасы деп танылады. Ұлттық тіл халықтың қарым-қатынасында ауызша және жазбаша екі түрде қолданылатын әлеуметтік-тарихи категория сипатында көрінетін халықтың мұрасы. Ол әлеуметтік ортадағы коммуникативтік қатынаста тиімді нәтижеге жет кізетін құрылымдық компоненттерді құрайды.

Ұлттық тілдің пайда болуы тілдің функционалдық жүйесінің дамуының басты кезеңдерімен байланысты қарастырылады.

Ұлттық тіл– халықтың ғасырлар бойы жинақтаған асыл мұраларын, рухани құндылықтарын сақтап, оларды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отыратын қажеттілік.

Өзінің ана тілін құрмет тұтпайтын халықтың болашағы бұлыңғыр, өйткені тіл ғылымда, білімде табысқа жеткізетін және өзгермейтін бірлік болып саналады.

Барлық ұлттық тілдің еш қайталанбайтын, жеке даралық ерекшеліктерімен өзгешеленіп тұратын өзіндік қалыптасу тарихы бар. Әр тіл нақты бір ұлтық тіл түрінде оның ұлттық рухында, мәдениетінде көрініс тауып, тікелей ұлттық өзіндік санасының, халықтың дүниетанымдық көзқарастарының, ұлттық-құндылықты бағдарларының, өмір сүруінің, ұлттық салт-дәстүрлерінің және мінез-құлық ерекшеліктерінің тұтастығында бейнеленеді.

Халықтың ұлттық әлеуметті құрауға ұмтылуы, өзге халықтың тілдерінен айырмашылығы бар, өзінің ұлттық тілінің болуы ұлттың тарихи-мәдени, са-яси, психологиялық әлеуметтік сипаттағы ұлттық бағдарларды сезінуінде және соған

жақындау аймағында көрініс беруі көбінесе шынайы қалыптасқан тілдік жағдайларға қарама-қайшы келетін ұлттық бағдарларға субъективт қалдырады.

Көпұлтты мемлекеттерде мемлекеттік немесе арнайы ортақ тіл рангіне бір тілдің қабылдануы қарастырылады, қалғандары мұндай мәртебеге ие емес (мысалы, Малайзия елінде) немесе екі, яки одан да көп тілдердің тең мәртебе алуы (мыс, Швейцарияда) мүмкін. Тілдердің заң жүзінде тең құқылығы бір тілдің басымдылығымен де өлшенеді. Мысалы, Канадада ағылшын тілі француз тіліне қарағанда басымдылық танытады.

Ұлттық тілдің әлемдік бейнесін зерттеу ұлт мәдениеттерінің айырмашылығы мен ұқсастығын, оардың өзара әрекеттестігін түсінуге тануға көмектеседі. Біздің ойымызша, тілдің әлемдік бейнесін ұлттық тіл тұрғысынан сипаттау-да В.А. Маслованың тұжырымдары тілге берілген нақты анықтама деп санала-ды. Оның пайымдауында «тілдің әлемдік бейнесі» термині– бұл шындығында адамдардың нақты бір қауымдастығының іс-әрекетінде оның қоғамдық-тарихи тәжірибесі белгіленген және сол халықтың ұлттық мәдениеті көрініс тапқан метафоралық бейнелеу»,- [2] деп зерделенеді.

Бір ғана ұлттық тілдің болуы әр адамға күнделікті тұрмыстық өмірден бастап, өндірістің әртүрлі саласында да қарым-қатынас жасауға ыңғайлы жағдай тудыра-ды. Өз елінің қай жерінде, қай қаласында болмасын адам өзге тілдерге жүгінбей-ақ өзінің ұлттық тілінде сұрақ беріп, оған өз тілінде жеңіл жауап алады және бұл қарым-қатынастағы өзара түсіністікте, сөздердің мағынасын ұғынуда сөйлеу тіліндегі диалектіден басқа ешқандай қиындыққа кездеспейді, сөйтіп өзінің қажетін толық қанағаттандыра алады.

Сол сияқты қай аймақта тұрмасын сол ұлттық тілде сөйлейтін барлық адамдарға

тән ұлттық әдеби тіл деп аталатын тілдің бірдей нормадағы бір түрі де бар. Бірыңғай ұлттық тілдің болуы ұйымдар мен мекемелерде ресми-іс қағаздарымен алмасуда оңтайлылық танытып, орталық және жергілікті басқару органдарындағы әрекеттестіктің анықтығын қамтамасыз етеді. Бірыңғай тіл елдің техникалық жетістіктерін таратуда, өндірісті дамытуда және экономикалық тұтастығын сақтауға өте қажет. Техникалық құжаттарда терминологияның бірегейлігі аса қажет, өйткені олар арнайы стандарттаумен бекітіледі. Әдеби шығармаларды ұлтттық тілді дұрыс, терең білмей оқып түсіну мүмкін емес.

Ұлттық тіл өнердің барлық түрлерін дамыту құралы болып табылады, оның бірыңғайлылығы білім беру, бұқаралық ақпарат тарату, бір сөзбен айтқанда ұлттың барлық өмірлік жағдайларында қажет екендігі сөзсіз. Осы айтылған ойларға орай тіл ұлттық мәдениетті таратушы және оны ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші және ұлттық тілдің рөлінің шоғырлануына, нығаюына әкелетін құрал деп танылады.

Мемлекеттік тіл – мемлекеттің Ата Заңының тілі, сондықтын ол мемлекеттің бүкіл аумағында, қоғамдық қатынастардың барлық са-лаларында қолданылады. Мемлекеттік тіл – сол мемлекетттің ресми, саяси және мәдени салаларының шеңберінде интеграциялық қызмет атқаратын мемлекеттің бір символы болып табылады. Әлемдегі 6 мыңға жуық тілдердің ішінде тек қана 100 мемлекеттік мәртебеге ие. Мемлекеттік тіл – мемлекеттік-әкімшілік басқаруда, қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданалатын мемлекеттік басқару, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі. Мемлекеттік тілде азаматтардың мемлекеттік тұтастықтағы мегаәлеуметтегі әкімшілік-саяси және әлеуметтік-экономикалық өзара әрекеттестігі жүзеге асады, соның нәтижесінде тіл мемлекеттің интеграциялануындағы маңызды құралдардың бірі деп саналады.

Мемлекеттік тіл тұжырымдамасының қалыптасуы ұлттық-тілдік саясат

ұстанымдарына қатысты болады, ал Мемлекеттік тіл туралы заңның қабылдануы (немесе бірнеше Мемлекеттік тілдер туралы) жалпы саясаттың құрамдас бөлігі түрінде көрінеді.

Мемлекеттік тілдің атқаратын қызметтік аясы және оның әртүрлі мемлекеттік ұйымдарда қолданылуы аталған әлеуметте қалыптасқан дәстүрлі әлеуметтік-коммуникативтік жүйелерге, тіл саясатында қабылданған міндеттерге байланыс-ты біршама өзгеше болуы мүмкін. Көпұлтты мемлекеттегі мемлекеттік тілдің маңызды функцияларының бірі– ұлтаралық қарым-қатынас тілі міндетін атқару. «Мемлекеттік тіл» термині «ресми тіл» (мемлекетті басқару тілі, заң шығару және өкілеттілік) терминімен сабақтасады. Мемлекеттік тілдің және ресми тілдің атқаратын қызметтік міндеттері: қабылданған тілдік заңнамаларға, дәстүрлі түрде қалыптасқан тілдік қызметтердің өзара дұрыс таратылуына, тілдің қызметтік жүктемесінің бөліну дәрежесіне, тілдік ұжымда қолданылуына байланысты бірдей немесе кей жағдайларда басқаша болуы да мүмкін.

Ұлттық қазақ тілі– қазақ халқының бәрінің өмір сүруінің барлық саласында, адами тұрмыс-тіршілігінде олардың біліміне, тәрбиесіне, мекен-жайына, маман-дығына байланыссыз қолданылатын ана тілі. Тұжырымдап айтар болсақ, ол қазақ ұлты өкілдерінің тілдің ғажап айшықты бедері арқылы өз ой-пікірлерін жеткізудегі басты құрал. Бұл– сөз, сөз өнерінің, сөз мәдениетінің сөйлеу әрекетінде оларды дұрыс қолданудың қазақ халқына ғана тән ерекшеліктерінің барлық жиынтығы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сепир Э. Лингвистиканың ғылым ретіндегі ережелері – Кітап: В.А.Звегинцев.
2. XIX және XX ғасырлардағы тіл білімі тарихының очерктері. II б. . - М., 1960.
3. Гумбольдт В. Тіл білімі туралы таңдамалышығармалар .– М., 1984.
4. Тіл- ұлттық сана-сезім айнасы. ref.rushkolnik.ru/v41775/
5. Сепир Э. Лингвистиканың ғылым ретіндегі ережелері – Кітап: В.А.Звегинцев.
6. XIX және XX ғасырлардағы тіл білімі тарихының очерктері. II б. . - М., 1960.

УДК 3.013:316.64

ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО И МЕЖРЕЛИГИОЗНОГО СОГЛАСИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Буянова Л.Л.
Санкт-Петербургский государственный институт культуры
(Российская Федерация)

Аннотация. В статье уделяется особое внимание роли органов местного самоуправления как уровня публичной власти, формально ответственного за обеспечение межнационального мира и согласия . Развитие межнационального сотрудничества, сохранение и защита самобытности и языков народов Российской Федерации.

Ключевые слова: межнациональные отношения, идентичность, конфликты, органы местного самоуправления, локальные сообщества.

13 ноября 2020 Президент России Владимир Путин подписал указ о создании организации «Ассамблея народов России».

В качестве основных направлений деятельности новой организации указано участие в реализации стратегии государственной национальной политики страны до 2035 года и сохранение этнокультурного и языкового многообразия народов Российской Федерации.

Ассамблея народа Казахстана создан 1 марта 1995 года по инициативе Первого Президента страны Н.А. Назарбаева. Как известно, идею создания Ассамблеи Первый Президент Казахстана – Н.А. Назарбаев высказал на Форуме народов Казахстана 14 декабря 1992 года. С высоты опыта XXI века можно уверенно судить о том, насколько верно Нурсултан Назарбаев выдвинул идею создания главного механизма регулирования межэтнических отношений.

Исторически сложилось так, что на территории России проживает большое количество национальностей - более 180 национальностей (этнических групп).

Несмотря на то, что они отличались друг от друга традициями, культурой а также религией, народы обмениваются традициями и культурой. Важно отметить, что народы не перенимали чужие традиции и культуру, а принимали и с уважением относились к ней.

Обсуждая вопросы национальной политики, мы всегда подчёркиваем: что огромным преимуществом нашей страны является то, что на протяжении тысячелетней истории народы России жили в согласии и уважении к национальным и религиозным традициям друг друга, к языкам всех народов. Консолидация вокруг общих для всех народов России духовных ценностей, культуры, исторической памяти – это потенциал для развития общества и государства [1].

Я считаю, что международная научно-практическая конференция под названием «Ассамблея народа Казахстана: практика, проблемы перспективы» исключительно важна. Почему? Потому что развитие гражданского общества это дорога прогресса. Это укрепление самостоятельности, стабильности, эффективного развития. И в этой связи вклад гражданского общества, формирующегося ответственного патриотического гражданского общества, исключительно важен для выстраивания здоровых стабильных отношений как на межконфессиональном, так и межнациональном уровне.

Россия является многонациональным государством, что отражено в её конституции.

Напомню, что только в Российской Федерации 277 языков и из них 89 находятся в государственной системе образования, почти 30 тысяч зарегистрированных религиозных организаций и 140 тысяч некоммерческих организаций. Так вот это многообразие, как показывает исторический опыт, должено стать источником силы страны. Важно отметить, что в субъектах Российской Федерации наблюдается высокая активность национальных общественных объединений и религиозных организаций, которые проводят деятельность по сохранению межнационального мира и согласия, гармонизации этно-конфессиональных отношений, профилактики межнациональных конфликтов, популяризации национальных культур. самоуправления.

В современном мире мы наблюдаем встроенность религиозного вопроса в актуальный политический контекст [2]. Религиозные компоненты как во внутриполитических, так и в международных отношениях всё чаще оказываются источником социально-общественных напряжений, гражданских осложнений и даже вооружённых конфликтов, порой приобретающих угрожающие размеры. В России христианство и ислам как традиционные религии абсолютного большинства населения призваны играть значительную роль в укреплении межконфессионального и межнационального мира и согласия. Российское государство через свои институты много делает для налаживания и развития диалога с законно существующими религиозными деноминациями, что в целом благоприятно влияет на общественно-политический порядок и морально-нравственный климат в стране. При этом следует понимать, что при всей позитивности этого налаженного и апробированного практикой процесса он не является единственным и всеобъемлющим для стабильности и прочности гражданского мира и порядка в обществе [3].

Продвижение и утверждение гражданского мира и порядка требует многовариантности решений, привлечения разных участников-государств, нацеленных

на достижение общих задач. Но когда мы говорим о проблемах, то речь нужно вести, прежде всего, о необходимости координации. И надо в это понятие вкладывать, во-первых, необходимость государственным структурам систематически обобщать опыт участников-государств и достаточно оперативно знакомить с ним всех остальных.

Здесь хотелось бы привести в качестве яркого примера Республику Казахстан! Опыт Казахстана в построении и политической системы общества, и формирование партийной системы, создание общесвенно-политических организаций! И самое ценное, это урегулирование межнациональных отношений на государственном уровне! Ведь Ассамблея народа Казахстана, с первых дней возглавляемая Н.А. Назарбаевым, стала неотъемлемой частью президентской вертикали власти и института президентства.

Никто другой как государство, я имею в виду соответствующие органы власти, призваны нарабатывать необходимые методики на основе опыта других государств

Только активная просветительская работа, различного рода социальные проекты и программы, а также и работа по развитию гуманитарного диалога между конфессиями, не касаясь религиозных различий, должна отвечать задачам межрелигиозного мира и общественного согласия. И в качестве яркого примера можно привести многолетний, положительный опыт Республики Казахстан: это стратегии развития «Казахстан – 2030» и «Казахстан – 2050», Доктрина национального единства, общенациональная патриотическая идея «Мәңгілік Ел», План нации «100 шагов: современное государство для всех», программа «Рухани жаңғыру» – вот краткий и далеко неполный перечень вопросов, которые прошли всенародное обсуждение на площадке сессий Ассамблеи народа Казахстана.

Усиление взаимодействия с религиозными диаспорами могло бы повлиять опосредованным образом на межгосударственные отношения и способствовать их улучшению, не говоря о том, что такая работа могла бы помочь становлению развития связей наших соотечественников, находящихся ныне за рубежом, со своей исторической Родиной. Я хотела бы сказать, что этническое, культурное и религиозное многообразие это безусловно достояние и сила наших государств, сила, которая способна и защитить наши национальные суверенитеты, и обеспечить национальную безопасность. Мы знаем, что именно религиозное согласие является той огромной занозой в умах Запада, который пытается нас сегодня всячески ослабить и в том числе разжечь костёр и в межрелигиозных отношениях. И всё это делается на фоне христианофобии, исламофобии, антисемитизма.

В. Путин сказал, что сила страны заключается не в тотальном контроле и мощи армии, а в том, чтобы государство и общество находились в гармонии. Настоящую демократию и гражданское общество, невозможно импортировать.

ЛИТЕРАТУРА

1. См.: Психодиагностика толерантности личности / под ред. Г. У Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. М., 2008. 172 с.

2. Лебедева Н. М., Татарко А. Н. Этническая идентичность, статус группы и тип расселения как факторы межгрупповой интолерантности. С. 56.

3. Ассамблея народа Казахстана // www.assembly.kz.

ӘОЖ 3.013:316.64

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҚ ПЕН ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ

Джумалиева Л.Т.
С.Сейфуллин атын. ҚАУ қауымдастырылған профессоры м.а.,
тарих ғылымдарының кандидаты
(Нұр-Сұлтан қ.)

Аңдатпа. Мақалада қоғамдық тұрақтылықты қолдау мақсатында этносаралық келісім мен өзара ынтымақтастықты қамтамасыз етудегі мемлекеттің рөлі туралы қарастырылады.

Түйін сөздер. Ассамблея, Парламент, этнос, конфессия, ұлт.

Тәуелсіздікке ие болған алғашқы күннен бастап қазақстандық қоғамды ұйыстыру, барлық этностық топтардың тең құқықты өмір сүруін қамтамасыз ету мемлекеттің ұлттық саясатының іргелі бағыттарына айналды. Халық бірлігін сақтаудың ажырамас міндеті толеранттылықты дамыту және оған тәрбиелеу болып табылады. Бойымызда ұлттық намысты, өзіңді-өзің сыйлау сезімін сақтай отырып, басқа мәдениеттерге, тілдерге, діндер мен дәстүрлерге де осындай сыйластықпен қарауға ұмтылу қажет. Толеранттылық этносаралық келісімнің маңызды қыры ол субъектілердің өзара түсіністігімен байланысты. Сондықтан келісім мен толеранттылық этносаралық қатынастардың құндылықтық негізі болып табылады.

«Азаматтық бітімді сақтау – бұл Қазақстан халықтары Ассамблеясының, барлық мемлекеттік органдардың, партиялардың, қоғамдық бірлестіктердің, бұқаралық ақпарат құралдарының, әрбір жеке қазақстандықтың стратегиялық міндеті», делінді Қазақстан халықтары Ассамблеясының IX сессиясында [1,440 б.].

Этносаралық және конфессияаралық келісімді, азаматтық бірлікті қамтамасыз ету Қазақстан дамуының, елдің әлеуметтік-экономикалық, саяси жаңғыруының маңызды шарты болып табылады. Ғасырлар бойы қазақтардың тарихи мекенінде әр алуан мәдениеттің, дін мен дәстүрлерді ұстанған көптеген халықтардың тағдыры тоғысты. Нәтижесінде 130 этнос пен 40 конфессия өкілдері қазақтармен қоян-қолтық бейбіт өмір сүретіндей айрықша жағдай қалыптасты. Сонымен қатар, түрлі этностардың ұзақ уақыт қатар өмір сүруі қоғамда төзімділіктің орнықты дәстүрлерін қалыптастырды [2, 3б].

Бүкіл қазақстандық бірліктің бірегей моделін қалыптастыруда Қазақстан халқы Ассамблеясы маңызды рөл атқарады. Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі мемлекеттік ұлттық саясатты іске асыруға, этносаралық толеранттылықтың қазақстандық моделін жетілдіруге, республикада қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге, этносаралық қатынас саласында мемлекеттік және қоғамның азаматтық институттарының өзара әрекеттерінің тиімділігін арттыруға бағытталған.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясын құру идеясын алғаш рет 1992 жылы Тәуелсіздіктің бірінші жылдығына арналған Қазақстан халықтарының форумында айтты. 1995 жылғы 1 наурызда оның мәртебесін Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативті-кеңесші орган деп бекіткен Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқы Ассамблеясын құру туралы Жарлығы шықты [3,257 б].

Қазақстан халқы Ассамблеясы өзінің құрылған уақытынан бастап, еліміздегі барлық этностардың татулығы мен теңдігі жарасқан толерантты әрі демократиялық мемлекет құруды басым бағыт етіп алған Елбасының саяси жігері мен көрегенді саясатына жан-жақты қолдау білдіріп келеді. Ассамблея Елбасы жүргізіп отырған

мемлекеттік ұлттық саясаттың көрінісі ғана емес, сонымен бірге сол саясатты жүзеге асырушы маңызды тетіктердің бірі болып табылады. Ассамблея этномәдени бірлестіктердің күш біріктіруін қамтамасыз етеді, этно мәдени орталықтардың, Қазақстан халқының ұлттық мәдениеттері, тілдері мен дәстүрлерінің өркендеуін, сақталуын және дамуын қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентіне - Елбасына Қазақстан халқы Ассамблеясын өмір бойы басқару құқығы тиесілі. Ассамблеяның басты ерекшеліктерінің бірі оның еліміздің жоғары заң шығару органында - Парламентте этностық топтар мүдделерінің кепілді өкілдік етуін қамтамасыз етуі болып табылады. Парламент Мәжілісіне Қазақстан халқы Ассамблеясынан сайланған 9 депутат еліміздің барлық этностары атынан өкілдік етеді.

Ассамблея этносаралық келісімді жүзеге асырудың оңтайлы институты ретінде толық қалыптасып, өзінің белсенді қызметі арқылы, қоғамның барлық салаларында өз орнын танытты. Қазақстан халқы Ассамблеясының жемісті жұмысы, этносаралық және конфессияаралық қарым-қатынастарды үйлесімді етуге, қоғамдағы өзара түсіністікті сақтау мен дамытуға қызмет етудің жарқын көрінісі болды. Сол себепті институционалдық тұрғыда негізделген этносаралық татулық пен конфессияралық келісімнің қазақстандық моделі әлемдік қауымдастықтың ерекше назарын аудартып отыр.

Қазақстан халқы Ассамблеясы этносаралық қатынастар мәселесін оңтайлы шешіп отырған ел ретіндегі Қазақстан Республикасының халықаралық беделінің өсуіне де өз үлесін қосып келеді. Ассамблеяның халықаралық байланыстар көкжиегін кеңейтуге бағытталған қызметі мен этномәдени бірлестіктердің азаматтық қоғам институттарымен өзара байланыстарын күшейту жұмыстары кеңінен жүргізілуде. Сонымен бірге, еліміздегі бірлік, конфессияаралық және азаматтық келісім құндылықтарына негізделген мемлекеттік ұлттық саясатты жүргізуге, асыруға Елбасы басым бағыттарын айқындап берген Қазақстанның ел бірлігі доктринасы негіз болды [4, Б.276-277].

Ұлттың қалыптасуына көзқарас ұлт құрудағы қазақстандық ерекшеліктерді анықтаудың, мәні мен маңызын түсінудің іргелі негізі болып табылады. Тәуелсіздіктің ақ таңы атқан кездің өзінде-ақ Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев этносаралық қатынас проблемаларын шешудің алдын-алу сипатындағы бірінші ретте тұрған шараларды қабылдадады. Өйткені онсыз экономикалық реформаларды және қоғам мен оның институттарын демократияландыру процесін табысты жүргізу мүмкін болмас еді. Міне, нақ солар елдің «Қазақстандық жол» деп аталатын толерантты һәм үйлесімді даму эволюциясының негізін қалады. «Қазақстандық жол» тарихи өзгерістер жүгін көтеріп тұр,ал олар шын мәнінде, Ата Заңымыздың – Конституцияның, Қазақстанның Ұлт Бірлігі Доктринасының, «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы», «Қоғамдық бірлестіктер туралы» заңдардың және де басқа да нормативтік-құқықтық актілердің нормаларында шынайы құқықтық көрініс тапқан.

Қазақстандық жолды, этносаралық толеранттылықтың және қоғамдық келісімнің үлгісін түзу диалектикасының өзі, әмбебап институт - Қазақстан халқы Ассамблеясының қалыптасуы мен дамуы халықты бірегей саяси субъект ретінде обьективті түрде айқындайды. Негізгі заңымыздың кіріспесіндегі сөздердің өзі айтып тұрғандай, Қазақстан халқы - бұл қазақстандық халықтың рухани ахуалының, оның жаңа мақсаттар мен идеяларға ұдайы ұмтылысының мәні болып табылады [5,369 б]. Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың бастамасы бойынша ұлттық мәдени орталықтары мен Қазақстан халқы Ассамблеясын құру туралы шешім мемлекет саясатының алысты болжаушылығының нақты куәсі болды. Ассамблея қызметі БҰҰ тарапынан жоғары бағаланды [6, 240 б].

Этносаралық және конфессияаралық келісімді, азаматтық бірлікті қамтамасыз ету Қазақстан дамуының, елдің әлеуметтік-экономикалық, саяси жаңғыруының

маңызды шарты болып табылады. Ғасырлар бойы қазақтардың тарихи мекенінде әралуан мәдениеттің, дін мен дәстүрлерді ұстанған көптеген халықтардың тағдыры тоғысты. Сонымен қатар, түрлі этностардың ұзақ уақыт қатар өмір сүруі қоғамда төзімділіктің орнықты дәстүрлерін қалыптастырды.

Өтпелі кезеңнің күрделі жағдайында мемлекеттің мақсатты және дәйекті саясатының арқасында Қазақстанда этносаралық негіздегі қақтығыс, тұрақсыздық пен қоғамдағы жіктелу бола қойған жоқ. Этностық емес, азаматтық қауымдастық құруға бағытталған бастапқы таңдау келісім мен тұрақтылықтың іргетасы болып қаланды. Этностық ерекшелігіне қарамастан елдегі барлық азаматтардың мүдделерін тоғыстыру ең дұрыс жол екендігін уақыт көрсетіп берді. Қазіргі таңда Қазақстанда әлемдік қоғамдастық тарапынан жоғары бағаға ие болған этносаралық келісімнің өзіндік үлгісі қалыптасты. Этносаралық келісімді қамтамасыз етудің тиімді нормативтік құқықтық және тұжырымдамалық негіздері құрылды. Қазақстан Республикасының Конституциясы этностық, нәсілдік, діни немесе өзге де ерекшеліктеріне қарамастан, барлық азаматтардың мүдделерінің қорғалуына кепілдік берді. Негізгі заңның нормалары барлық этностық топтар арасында сенім және өзара құрмет негіздерін қалады.

Этносаралық және конфессияаралық келісімді қамтамасыз етудің басымдықтары Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қоғамның идеялық ұйысуы Қазақстан прогресінің басты шарты» атты бағдарламалық еңбегінде, Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясында, ҚР мемлекеттік сәйкестілігін қалыптастыру тұжырымдамасында да көрсетілген. Бұл тақырып тұңғыш Президенттің «Тарих толқынында», «Сындарлы он жыл» кітаптарында, Қазақстан халқы Ассамблеясының сессияларындағы баяндамаларында және өзге де сөйлеген сөздерінде жан-жақты көрсетілген. Сонымен қатар, Елбасының тапсырмасымен тілдерді дамыту мен қолданудың 2001-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан халқы Ассамблеясының орта мерзімге арналған стратегиясы және басқа да құжаттары қабылданды.

Ұлттық саясаттың басты құралдарының бірі 1995 жылы құрылған, 818 этномәдени бірлестікті қанатының астына жинаған Қазақстан халқы Ассамблеясы (ҚХА) болды. Олардың басшылары ҚХА-ның, сондай-ақ және аймақтық ассамблеялардың құрамына кіреді. Этностық топтардың Парламентте өкілдік етуінің конституциялық тетігі енгізілді. 2008 жылы «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» заң қабылданды. Этносаралық қатынастар саласындағы мемлекет қызметінің маңызды бағыты теңгерімді тіл саясатын жүргізу болып табылады.

Құшағы кең қазақ елі көптеген өзге ұлт өкілдерін бауырына тартты. Қазақстанда бір шаңырақ астында өмір сүріп жүрген түрлі ұлттар мен ұлыстардың бірлігі, ынтымағы басқа мемлекеттерге үлгі болды. Елімізде соңғы уақытта қазақша сөйлейтін өзге ұлт өкілдері айтарлықтай көбейгені де басты жетістігіміз. Бұл – нағыз патриоттардың қазақ жеріне, мемлекеттік тілге деген құрметі. Олар тек қазақ тілін ғана емес, халқымыздың салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын да құрметтейді.

Мемлекет Қазақстан халқының тілдерін оқып-үйрену мен дамытуға жағдай жасайды. Мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейтудің, оның бәсекелестігін арттырудың 2007-2010 жылдарға арналған тұжырымдамасы қабылданды. Орталық және жергілікті мемлекеттік органдарда іс қағаздарын жүргізуді кезең-кезеңмен мемлекеттік тілге көшіру жүзеге асырылды. Елдің барлық өңірлерінде 60-тан аса қазақ тілін оқыту орталықтары жұмыс істейді [7, Б.79-82].

Полиэтникалық және поликонфессиялық Қазақстан жағдайында этносаяси процестердің тиімді жүргізілуі мен дамуы мемлекетіміздегі экономикалық, әлеуметтік және саяси үрдістермен, реформаларымен тікелей байланысты. Оның әлеуметтік, мәдени, діни ерекшеліктері мен факторлары мемлекеттің саяси-тарихи кезеңдерімен сабақтасады. Сондықтан этносаяси процестердің әлеуметтік-саяси қозғалыс өрісін әрдайым динамикада эмпирикалық зерттеу оның бағыт-бағдарын айқындауға көмек

береді. Тәуелсіздік алған жылдардан кейін еліміздің алдындағы өзекті мәселелердің бірі – заман талабына жауап бере алатын мемлекеттің ұлттық идеясын жасау мәселесімен қатар, қазіргі модернизациялау жағдайында қоғам өміріндегі ұлттық идеяның алатын орнын анықтап, рухани жетілу, адамгершілікті дамыту, идеологиялық біріктіру қызметтерін кеңейту мүмкіндіктерін іздестіру қажеттілігі туды.

Қазіргі қоғамдық өмірдің реформалануы мен демокртиялануы жағдайында, Қазақстан Республикасы мен ТМД-да болып жатқан түбегейлі өзгерістер тұсында ұлттық идеяны қалыптастыру – тарихи қажеттілік уақыт талабы болып табылады.

Бұл тұжырымдардан көретініміз, халыққа ортақ бағыт-бағдар беретін ұлттық идеяны қалыптастыру көпұлтты қоғамды біріктірудің маңызды шарты болып табылады. Себебі, өз дамуының белгілі бір шарықтау шыңына жетіп, дамудың түбегейлі жаңа сатысына көтерілудің орасан зор мақсаты жолындағы қоғам мен мемлекеттің саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, рухани және басқа барлық күштерін біріктіру міндеті туындаған кезде кез-келген ел өзінің ұлттық идеясын қалыптастыруға деген қажеттілікті сезінеді.

Қазақстанның ұлттық идеясы көпұлтты мемлекетіміздің азаматтары мен алыс және жақын шет елдердегі қандастарымыздың жүрегіне жететін, жарқын болашаққа жетелейтін бағдар, рухани деңгейде әрқайсысына демеу болатын қасиетке ие көшбасшы ой - тұжырым болуы қажет.

Қазақи рухы биік ұлттық идеяның қалыптасуында тарих пен мәдениет, әлеуметтік тәжірибелердің маңызы зор. Қазақтың ұлттық құндылықтарын жаңғырту бүгінгі мемлекеттен өзінің ішкі және сыртқы саясатын ұлттық сипатта жүргізуді талап етеді. Бұл дегеніміз жаңа жаһандық демократиялық құндылықтардан бас тартпай, осы жаңашылдықты қалыптастыруда қазақтың дәстүрлі құндылықтарын жаңғырта отырып, ұлттық қорға сүйену болып табылады.

Этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісін салушы Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев болып табылады. Этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі негізінде Қазақстанды мекендейтін барлық этнос өкілдерінің өзара түсіністігі пен төзімділігінде. Патриотизм мен ел тағдыры үшін азаматтық жауапкершілік сынды қасиеттері жатыр.

Қазіргі таңда Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздегі өзге ұлттар мен этностардың саяси тірегі және олардың саяси құқықтарын қорғаушы институт болып табылады. Оның жұмысы қазақ халқының бауырмалдығы мен кеңпейілділік қасиетіне негізделе отырып, елімізде тұратын барлық ұлыс өкілінің ықыласын ел дамуына, өркендеуіне және үйлестіруге бағытталған. Сондықтан мемлекетіміздегі қоғамдық келісім мен тұрақтылықты нығайтуда Қазақстан халқы Ассамблеясының алатын орны мен рөлін жоғары деп есептеймін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халықтары Ассамблеясының 1-10 сессияларындағы баяндамалар жинағы (қазақ және орыс тілдерінде). Астана, 2005, 440 б.

2. Джумалиева Л.Т. Қазақстан Республикасындағы мәдени-ұлт құрылысы және азаматтық келісім: тарихи тәжірибесі мен тағылымы. Оқу құралы, Ақтау, 2015, 3 б.

3. Тойбаева Ж.Н. Қазақстан халқы: энциклопедия. Алматы, 2016, 257 б.

4. Тоғжанов Е.Л., Кан Г.В., Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. Қазақстан халқы Ассамблеясы. Алматы, 2010, Б.276-277.

5. Бәйішев Ж. Қазақстан: мемлекеттілік кезеңдері. Алматы, 1997, 369 б.

6. Назарбаев Н.Ә. Сындарлы он жыл. Алматы, 2003, 240 б.

7. Жұмасұлтанова Г.А., Көшербаева Д.Б., Саяси модернизация. Алматы, 2012, Б.79-82.

УДК 3.013:316.64

РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕИ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА РК Н. НАЗАРБАЕВА СОЗДАНИЯ КАФЕДР АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В ВУЗАХ СТРАНЫ

Гривенная Л.А.
заместитель Председателя Ассоциации кафедр АНК,
заведующий кафедрой АНК СКУ им. М.Козыбаева, к.и.н
(г.Петропавловск)

Аннотация. В данной статье рассматривается одно из новых структурных звеньев Ассамблеи народа Казахстана – кафедры АНК, созданные в ряде вузов нашей страны. Кафедры Ассамблеи народа Казахстана, несмотря на разнообразие названий, состава, статуса, наличие штатных единиц призваны осуществлять учебно-образовательную, научно-исследовательскую и воспитательную работу в тесной связи с Ассамблеей народа Казахстана. Важную роль в совершенствовании деятельности кафедр Ассамблеи народа Казахстана играет Ассоциация кафедр АНК, организующая диалоговые площадки для обмена опытом и осуществляющая координацию деятельности кафедр.

Ключевые слова: Этнополитика. Ассамблея народа Казахстана. Первый Президент РК. Кафедры Ассамблеи народа Казахстана. Ассоциация кафедр АНК.

В достижении общественного согласия и консолидации общества особую роль играет Ассамблея народа Казахстана. Полиэтничность Казахстана является важнейшим ресурсом цивилизационного развития нашей страны.

На сегодняшний день Ассамблея народа Казахстана, которая в этом году отметила свой 25-летний юбилей, представляет собой разветвленную структуру и инфраструктуру. Усиление научно-образовательного компонента Ассамблеи народа Казахстана в настоящее время происходит за счет открытия кафедр в высших учебных заведениях РК, которые стали создаваться в вузах нашей республики по рекомендации основателя и Председателя Ассамблеи народа Казахстана Нурсултана Назарбаева.

Первым вузом, где была открыта 28 июня 2013 года кафедра Ассамблеи народа Казахстана стал Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, заведующим которой был назначен Сенатор III и IV созывов Парламента Республики Казахстан, член Ассамблеи народа Казахстана, доктор экономических наук Башмаков Анатолий Афанасьевич. С 2014 года создаются кафедры АНК в других вузах, которых на сегодняшний день их насчитывается 25:

Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева;
Казахский национальный педагогический университет им. Абая;
Евразийская юридическая Академии им. Д. Кунаева;
Алматинская академия экономики и статистики;
UIB - Университет Международного Бизнеса;
Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова;
Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова;
Кокшетауский университет им. А. Мырзахметова;
Актюбинский региональный государственный университет им. К. Жубанова;
Жетысуский университет им. И. Жансугурова;
Атырауский университет им. Х. Досмухамедова;
Атырауский инженерно-гуманитарный институт;
Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова;
Таразский региональный университет им. М. Дулати;

Западно-Казахстанский университет им. М. Утемисова;
Карагандинский университет им. академика Е. Букетова;
Карагандинский индустриальный университет;
Карагандинский технический университет;
Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза;
Костанайский инженерно-экономический университет им. М. Дулатова;
Кызылординский университет имени Коркыт ата;
Каспийский государственный университет имени Ш. Есенова;
Павлодарский государственный университет им. С.Торайгырова;
Инновационный Евразийский университет;
Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева.

Созданные кафедры АНК в вузах Казахстана имеют вариативность названий:

- кафедра Ассамблеи народа Казахстана;
- Институт Ассамблеи народа Казахстана;
- Центр Ассамблеи народа Казахстана (в составе кафедр социально-гуманитарных наук и общеобразовательных дисциплин);
- кафедра Ассамблеи народа Казахстана и социально-политических дисциплин;
- кафедра истории Казахстана и Ассамблеи народа Казахстана;
- кафедра Ассамблеи народа Казахстана и социально-гуманитарных дисциплин;
- кафедра социальной работы и Ассамблеи народа Казахстана;
- кафедра истории и Ассамблеи народа Казахстана;
- кафедра социально-гуманитарного образования и Ассамблеи народа Казахстана;
- кафедра Отечественной истории и Рухани Жаңғыру;
- кафедра информационных систем и общеобразовательных дисциплин.

Из 25 кафедр только 3 находятся под прямым контролем ректоров вузов, 3 - под контролем профилирующих проректоров, 9 - деканов, 10 - в составе смежных кафедр.

На общественных началах функционируют 8 кафедр, что составляет 36%, на условиях дополнительной оплаты (0,5 ставки) имеет 1 кафедра (4%), самостоятельные, имеющие штатные ставки (от 1 до 5) 8 кафедр – 32%, интегрированные, имеющие ставки, переданные другими кафедрами или объединенные – 7 кафедр (28 %).

Основными задачами кафедр Ассамблеи народа Казахстана явдяются:

- содействие сохранению единства и согласия в казахстанском обществе;
- воспитание у студентов уважительного отношения к истории и культуре этнических групп, проживающих в Казахстане;
- воспитание толерантности и бесконфликтности;
- расширение сферы употребления государственного языка и развитие полиязычия;
- проведение работы по адаптации иностранных студентов;
- расширение религиозной грамотности и профилактики религиозного экстремизма и терроризма;
- формирование гражданской идентичности и казахстанского патриотизма в молодежной среде. Кафедры Ассамблеи народа Казахстана используют в своей работе традиционные и инновационные формы работы: лектории, научное проектирование, конференции, семинары, вебинары, диалоговые площадки, круглые столы, брифинги, встречи, дебаты, конкурсы, квесты, фокус-группы, коучинги, тренинги, мониторинги, благотворительные акции, интервью, челленджы, спортивные состязания.

В ряде кафедр внедрены в учебный процесс такие элективные учебные дисциплины, факультативные курсы, образовательные лектории как:

- «Казахстанская модель этноконфессионального согласия»;

- «Дінтану»;
- «Основы медиации»;
- «Религия в современном обществе»;
- «Ценности Мәңгілік Ел»;
- «Религии и этносы Казахстана: история и современность»;
- «Қазақтану»;
- «Халықтану»;
- «Основы этнической толерантности»;
- «Казахстанская модель общественного согласия и общенационального единства Н.Назарбаева»;
- «Рухани жаңғыру»;
- «Основы модернизации»;
- «Рухани жаңғыру в контексте модернизации»;
- «Этнополитические процессы в современном мире»;
- «История и культура народа Казахстана»;
- «Мәңгі Ел»;
- «Рухани жаңғыру»;
- «Основы толерантности»;
- «Основы этнической и религиозной толерантности»;
- «Казахстанская модель межэтнического согласия»;
- «Социология межэтнических отношений»;
- «Служение обществу»;
- «Модернизация общественного сознания».

Кафедры Ассамблеи народа Казахстана в корне отличаются от содержания и системы работы обычных учебных кафедр вуза. В зависимости от условий, созданных в вузе, квалификации и опыта работы руководителей и сотрудников, каждая кафедра обрела в вузе свой неповторимый колорит.

Анализ работы кафедр АНК наглядно демонстрирует разнообразие вариантов их деятельности. Такая ситуация, с одной стороны – дает определенную свободу в осуществлении работы кафедр АНК, с другой стороны – создает трудности в организации их деятельности.

С учетом того, что не было «готовых рецептов» в деятельности кафедр Ассамблеи народа Казахстана, практический опыт выдвинул необходимость создания республиканской Ассоциации кафедр АНК вузов РК, которая бы оказывала помощь в обмене опытом работы, координации деятельности, выработке общих рекомендаций. Поэтому на базе ЕНУ им. Л. Гумилева, где первой была открыта кафедра АНК, была проведена учредительная конференция Ассоциации кафедр уже 22 октября 2014 года.

Ассоциация кафедр Ассамблеи народа Казахстана является добровольным объединением руководителей кафедр, других учреждений и отдельных граждан, заинтересованных в деятельности Ассоциации, работа которой строится на основе самоуправления, гласности, коллегиальности, развитии инициативы и равноправия ее членов.

Ассоциация осуществляет следующие функции:

- координацию деятельности кафедр АНК, оказание методической и консультативной помощи;
- обмен опытом работы (учебно-образовательная, научно-исследовательская, воспитательная работа);
- обсуждение насущных проблем и направлений деятельности;
- формирование базы научно-методической литературы и пополнение репозитария АНК;
- выработку общих рекомендаций и лоббирование интересов Ассоциации в вышестоящих структурах АНК и Правительстве РК;

- участие в республиканских общественно-значимых мероприятиях, научных проектах, осуществление международного сотрудничества;

- популяризацию деятельности Ассоциации в СМИ и социальных сетях.

За время существования Ассоциация провела 10 заседаний, на которых обсуждались актуальные вопросы: учреждение Ассоциации кафедр АНК на базе ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, разработка Положения об Ассоциации, внедрение учебных дисциплин, обмен опытом работы (на базе кафедры АНК СКУ им. М. Козыбаева г. Петропавловск), открытие кафедр АНК в вузах РК и выработка рекомендаций по их деятельности, задачи кафедр АНК по реализации общенациональной программы «Рухани жанғыру», обсуждение Послания и книги «Эра независимости» Первого Президента РК Н. Назарбаева, участие в международной научно-практической конференции, координация деятельности, выработка рекомендаций по повышению самостоятельности, обеспечению финансирования мероприятий, создание пула спикеров, участие в научных разработках, разработка методической литературы, освещение деятельности в СМИ, юридическая регистрация Ассоциации кафедр АНК, ротация членов Совета Ассоциации кафедр АНК вузов РК.

Вместе с тем, до сих пор остается открытым вопрос о статусе кафедр в вузах, штатных единицах, контента их деятельности, выработки критериев определения эффективности работы, вовлеченности в республиканские научные проекты, мотивирования и поощрения их руководителей и сотрудников.

В целом, наличие кафедры «Ассамблея народа Казахстана» и ее активная позиция позволяет проводить в вузе системную и многовекторную работу, выступать методической и организационной площадкой по вовлечению студентов в укрепление духовно-нравственных ценностей, общественного согласия и казахстанского патриотизма. Она выступает научно-методической площадкой, своеобразным «мозговым» центром, осуществляющим многовекторную системную работу по реализации государственных программных документов касающихся формирования казахстанского патриотизма и гражданской идентичности, общественного согласия в молодежной среде. Создание этой новой структуры в вузе является своеобразным ноу-хау, которое призвано объединить научные интересы ученых вуза и вести разработки на стыке многих наук, а так же - соединить научный потенциал вуза с практической деятельностью многих структурных звеньев АНК, общественных и государственных институтов. Более того, кафедра Ассамблеи народа Казахстана стала своеобразным «мостом» между Ассамблеей народа Казахстана и студенческой молодежью.

На сегодняшний кафедры Ассамблеи народа Казахстана вузов нашей республики – это дополнительный ресурс в деятельности Ассамблеи народа Казахстана по формированию гражданской идентичности и единства, нового казахстанского патриотизма среди молодежи, это – тренд в деятельности вуза, новая перспективная структура, обладающая высоким научным потенциалом в осуществлении межкультурного диалога, сохранении межэтнического согласия и дальнейшей консолидации народа Казахстана.

ЛИТЕРАТУРА

1. АНК: Путь Первого Президента - это путь каждого гражданина, это путь Казахстана в будущее!» 01 Декабря, 2020. [Электронный ресурс]-Режим доступа:https://assembly.kz/ru/news/ank-put-pervogo-prezidenta-eto-put-kazhdogo-grazhdanina-eto-put-kazakhstana-v-budushchee/

2. Информация из заседания Совета Ассамблеи народа Казахстана // Сайт Ассамблеи народа Казахстана. [Электронный ресурс]-Режим доступа: //assembly.kz/ru/news/sostoyalas-zasedanie-soveta-assamblei-naroda-kazakhstana/

ӘОЖ 3.013:316.64

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Егенисова А.Қ.
Yessenov University профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты
Керимов Б.К.
Yessenov University докторанты
(Ақтау қ.)

Аңдатпа. Бұл мақалада білім беру жүйесіндегі студент жастардың арасындағы этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, оқыту процесінің көпмәдениетті ортаға сәйкес келуі, сонымен қатар білім алушыларды этносаралық татулыққа, ұлтаралық қарым-қатынасқа тәрбиелеудің кейбір мәселелері талданған. Оған қоса жастарға этномәдени тәрбие берудегі оқу орындарының, ондағы педагог-ұстаздардың ролінің маңыздылығына тоқталып өткен.

Түйін сөздер: Этнос, ұлт, білім беру жүйесі, этномәдени тәрбие, этносаралық қатынастар, ұлтаралық қатынастар.

Адамның құндылықтар әлемін қалыптастыру тетіктері қоғамның әлеуметтік-мәдени генотипімен, сондай-ақ білім беру жүйесінің жағдайы және сапасымен тығыз байланысты. Жалпы адамзаттық құндылықтар адам өмірінің мазмұны мен мағынасына айналуы үшін, оларды жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына ықпал ететіндей бекітудің тиісті тетіктері (құралдары, әдістері, тәсілдері) қажет.

Білім беру жүйесі өзінің барлық күрделілігі және қарама-қайшылықтарымен осындай механизмге айналуы мүмкін және осылай болуы қажет. Бұл білім берудің ерекше тарихи және әлеуметтік-мәдени құндылығы. Қоғамды ізгілендіру мәселесін шешуде білім беру жүйесінің бір ерекшелігі - оның нақты әлеуметтік-мәдени, этникалық құбылыс болуы. Білім беру үдерісіне өздерінің этникалық шығу тегін, болмысын толық түсіне алатын нақты адамдар - ғалымдар, оқытушылар, студенттер, ата-аналар қатысады. Егер осы шарттар орындалса, мұғалімнің рөлі аймақтағы этносаралық қатынастарды үйлестіруге және этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға айтарлықтай әсер ете алатын тұлға ретінде артады [1].

Жаңа білім берудің мақсаты - өзіне тән адами қасиеттерді аша отырып, жаңа әлеуметтік қатынастар құратын және сол ортада өмір сүруге қабілетті адамды тәрбиелеу. Білім беру жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру үшін әлеуметтік және мәдени тұрғыдан ұлттық мәселелерді шешуге бағытталған кезде ғана жұмыс істейтін болады

Қазақстанда рухани жаңғыру қажеттіліктеріне жауап беретін және ұлттық мүдделерге сәйкес келетін идеология орнықпай, елдегі шығармашылық және жаңашыл тенденцияларға сәйкес келетін білім беру тұжырымдамасы қалыптаспайды.

Бірқатар ғалымдар «білім беру саласы өзінің мәдени-адамгершілік, жеке, пәндік-мазмұндық немесе пәндік-қызметтік мағынасын жоғалтуда деп орынды атап көрсетеді. Бұл білім мен мәдениеттің, білім мен өмірдің, тіпті білім мен ғылымның арасында алшақтық бар екенін білдіреді». Белгілі этнолог ғалым Ф.Барт атап өткендей: «Тұзақтарды болдырмаудың ең жақсы тәсілі - бұл нақты нәрседен бастау және өзара байланысты уақытылы және барлық түрлілігінде сақтау».

Ұлттық мәдениетті жалпыадамзаттық мәдениетке қарама-қарсы нәрсе деп қарастыру дұрыс емес, ал жалпыадамзаттық мәдениетті өз кезегінде ұлттыққа оғаш, жат деп санау, бұл жасанды ұлттық мәдениеттің көрінісі. Сондықтан ұлттық

мәдениеттерді одан әрі біріктіру мен үйлестірудің ғылыми стратегиясы өте маңызды [2].

Мәдени ұлттық жаңғыру мен даму бағдарламалары, егер оларда мәдени этносаралық ынтымақтастықтың жобалары болса, жан-жақты болады. Технократизмнің күрделі формаларын еңсеру бүкіл қоғамдық өмірді және білім беру жүйесін ізгілендіру арқылы ғана жүзеге асырылуы мүмкін. Қоғамды ізгілендіру және адамгершілік бағыттағы білім берудің тетігі ретінде халықтың әлеуметтік-мәдени дәстүрлеріне негізделген жалпыадамзаттық құндылықтарды әлеуметтік шындыққа айналдыруды мақсат еткен оқу-педагогикалық қызметінің жүйелік мазмұнын атауға болады.

Білім беру жүйесін ізгілендіру гуманизм түсінігін өзінің ұлттық-тарихи және жалпыадамзаттық өлшемдерінде әлеуметтік қызметтің барлық түрлері мен формаларына, сол арқылы жеке тұлғаның көтерілуіне жағдай мен мүмкіндіктер жасау үшін міндетті экстраполяцияны білдіреді. Білім беруді оның барлық кезеңдері мен деңгейлерінде ізгілендіру білім беру жүйесінің барлық компоненттерін - философиялық, экономикалық, әлеуметтік, ұйымдастырушылық және тағы басқаларын қайта қарауды, қайта бағалауды қажет етеді.

Адамгершілік, ізгілендіру нормаларымен (мейірімділік, сүйіспеншілік, адалдық, әділеттілік) және жалпы адамзаттық құндылықтармен шартталған, тұлғаның көзқарастар жүйесі оның қалыптасуы мен дамуын, оған сәйкес мақсат пен міндеттерді қоя отырып, білім берудің сәйкес әдістері мен мазмұнын талап етеді.

Этностың өздерінің ұлттық диаспораларымен рухани байланыстары байыпты назар аударуды қажет етеді. Тұрақты байланыстар ұлттық мәдениетті, ұлттық дәстүрлерді сақтауға және қолдауға, адамдардың рухани мүдделерін байланыстыруға көмектеседі.

Студент жастардың өзіндік ұлттық мәдениетін білуге ұмтылуы табиғи және қисынды құбылыс. Ұлттық бірегейліктің маңыздылығы оның ұлттық тарихқа, оның құндылықтары мен дәстүрлеріне деген қызығушылықты оятуында. Ұлттық тамырдан қол үзу сөзсіз ұлттық нигилизм мен рухани вакуумға әкеледі.

Барлық этникалық топтар белгілі бір деңгейде дәстүрлі мәдениеттің қабатын (фольклор, мерекелер, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар) сақтап қалған және бұл негізінен ауыл тұрғындарына қатысты. Алайда, жалпы алғанда, ұлттық-мәдени жадтың әлсіреуі байқалады, бұл барлық этностардың патриоттарының, әсіресе олардың зиялы қауым өкілдерінің алаңдаушылығы мен мазасыздығын тудырады. Адамзат дамуының синонимі болып табылатын мәдениет ұғымы әрдайым әлеуметтік дамумен, әлеуметтік болмыс ретінде адамның дамуымен сәйкес келеді.

Университет студенттері арасындағы этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың негізгі бағыттары:

- халықтардың мәдени қажеттіліктері мен қызығушылықтарын, қазіргі заманғы және дәстүрлі мәдениетке бағытталған, өз халқының мәдениетін зерттеу;
- бұқаралық ақпарат құралдары мен отбасы институты арқылы адамдардың бойында ұлттық бірегейлік пен этносаралық қатынастардың қалыптасуын зерттеу;
- өткенді сақтау және дамыту мақсатында халықтардың мәдени мұрасын зерттеу;
- этномәдениеттер мен лингвистикалық қоғамдастықтардың өзара әрекеттесуі, мәдениетаралық коммуникация, лингвистикалық өзара әрекеттесу мәселелері түбегейлі ғылыми дамуды қажет етеді [3].

Тілдік өзара әрекеттесудің барлық аспектілерін (әлеуметтік, мәдени, демографиялық және т.б.) қоса алғанда, лингвистикалық процестер мен лингвистикалық жағдайларды кешенді зерттеу негізінде теңдестірілген мемлекеттік тіл саясатын жүзеге асыру, сондай-ақ Қазақстан халықтарының тіларалық және мәдениетаралық қатынастарын ғылыми болжау бойынша ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеу қажет.

Жоғары оқу орындарының студенттері арасында этносаралық өзара іс-қимыл мәдениетін қалыптастырудың заманауи тәсілі демократияландыру, ізгілендіру, оқу, ғылыми және өндірістік қызметтің дәстүрлі емес формалары мен әдістерін іздеу сияқты білім беру жүйесін жаңартудың маңызды позицияларына негізделуі керек.

Жоғары білім берудің заманауи тәжірибесі патриоттық және халықаралық өзара іс-қимылды күшейту қажеттілігін көрсетеді. Университеттік білім берудің мазмұны да, формалары мен әдістері де жаңартуды, оларды қоғамда, мемлекетте болып жатқан өзгерістерге сәйкестендіруді, атап айтқанда Қазақстан азаматтарының ұлттық өзіндік сана-сезімін ескере отырып, өзгертуді талап етеді.

Қазіргі уақытта ұлттық өзіндік сана ұлттық нигилизмнің «вирусына» шалдығып, ол басқа ұлт өкілдеріне деген дұшпандық қатынас, немесе керісінше, өз фольклорлық мәдениетіне де, басқа халықтардың мәдениетіне де мүлдем немқұрайлылық көзқарасқа әкеліп жатыр. Бірінші кезекте барлық деңгейдегі этносаралық коммуникацияның гуманистік мақсаттарды көздейтін мазмұнда болуын қамтамасыз ету маңызды.

Студенттердің этносаралық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға жете назар аударған жөн, өйткені бұл этносаралық қатынастардың кез-келген саласының атрибуты болып табылады. Көптеген ғалымдардың көзқарасы бойынша ұлтаралық қатынас мәдениеті дегеніміз - бұл барлық этносаралық мемлекеттің әл-ауқатын құрайтын теңдік, интернационализм, әр ұлттың, әр халықтың игілігі үшін өзара көмек принциптерінде экономикалық, әлеуметтік және рухани өмір процесінде ұлттар мен ұлыстардың өзара байланысты мүдделерін жүзеге асыру.

Этносаралық қарым-қатынас мәдениетінің мақсаты - этностардың бір-бірін тереңірек түсіну және олардың арасындағы байланысты нығайту қабілеті. Мұның бәрі қоғамдық келісім, жалпы қабылданған өзара әрекеттесу нормаларын сақтау арқылы қол жеткізіледі және әлеуметтік-психологиялық жазықтықта қалыптасқан ойлау мен мінез-құлық стереотиптеріне ықпал етуі мүмкін [4].

Жоғары білім беру жүйесінде әртүрлі халықтардың руханилығын және этностық мәдениеттердің өзіндік сана-сезімін, этникалық психологияның бір түрін, өмір салтын, рухани-адамгершілік құндылықтар жүйесін бойына сіңірген әр түрлі ұлт студенттері оқиды, сондықтан студенттердің этносаралық өзара әрекеттесу мәдениетін қалыптастырудың тиімділігін арттыру үшін осыған байланысты тәжірибе жағдайын зерттеу қажет.

Этносаралық өзара іс-қимыл мәдениеті - бұл этникааралық қатынастардың жеке деңгейінде, яғни жеке адамдар арасында, қоғамдық қатынастар жүйесіндегі ұлттар арасындағы өкілдердің үйлесуін сипаттайтын, адамдардың мінез-құлқының жалпы мәдени нормалары мен дағдыларының жүйесі.

Жоғары оқу орны студенттері арасында ұлтаралық өзара іс-қимыл мәдениетін қалыптастыру - бұл білім берудің нақты мазмұны мен технологияларына негізделген, студенттердің құндылықтар, білімдер, нормалар, белсенділік пен қарым-қатынас дағдыларын (атап айтқанда, этносаралық) оларды кейіннен көпмәдениетті ортада пайдалану үшін игеруін қамтамасыз ететін білім беру сипатындағы процесс. Бұл процестің нәтижесі студенттердің өзін-өзі дамытуды, өзін-өзі тәрбиелеуді, өзін тұлға ретінде орнықтыруды жүзеге асыратын табысты әлеуметтенуі болады.

Студенттер арасындағы этносаралық өзара әрекеттесу мәдениетін қалыптастырудың үш функционалды элементі - мәдениет, қарым-қатынас, ұйымдастырушылық-педагогикалық кешені университеттегі осы үдеріске қажет және ажырамас бөлігі болып табылады [5].

Университет студенттері арасында этносаралық мәдениетті қалыптастырудың функционалды элементі ретінде «мәдениет» деген негізгі сөз бар, ол университет студентіне қай ұлттың өкілі болса да, басқа халықтардың мәдениетін түсінуге және бағалауға, демек, өзін-өзі дамытуға ықпал етуге бағытталған жастардың өзін-өзі тәрбиелеуі, өзін-өзі жүзеге асыруы және әлеуметтенуі.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, қанша ел болса, сонша реформалардың нұсқалары бар. Реформа кезеңінде әлеуметтік-экономикалық, саяси және рухани ахуал тепе-теңдікте болмайды, жүйе ішінде жасампаз және деструктивті бағыттағы әртүрлі нұсқалар болуы мүмкін. Дәстүрлі түрдегі білімді ғана емес, сонымен қатар шығармашылық және жаңашылдыққа қабілетті адам ғана уақыт рухына және ұлттық мәдениетке сәйкес келетін дұрыс нұсқаны таңдай алады. Сондықтан ұлттың шығармашылық, инновациялық қабілеттерін қалыптастыру мен дамыту жаңа білім беру жүйесінің мақсаты болып табылады.

Тәрбиені, білім беруді ізгілендіру, жалпы адамзаттық құндылықтар, адамның өмірі мен денсаулығы, жеке тұлғаның еркін дамуы сияқты басымдықтар кез-келген оқу іс-әрекетінің дүниетанымдық негізін құрауы керек.

Жоғары білім жүйесі алдында көпмәдениетті білім беру кеңістігінде студенттердің этносаралық қатынас мәдениетін қалыптастыруға байланысты проблемалар кешені тұр. Олардың ішінде жеке тұлғаның санасын әр түрлі мәдениеттің ұлттық-өзіндік құндылықтарымен байыту арқылы жеке тұлғаның аксиологиялық қатынастарын дамыту, олардың этномәдени идеяларын кеңейту және тереңдету мақсатында жастарға этнопедагогикалық білім беру; студенттердің мәдениаралық өзара әрекеттесуін көздейтін дүниетанымды, толеранттылықты, ұлтаралық қатынастардың үйлесімділігін қалыптастыру. Бұл мәселелер көбінесе жеке университеттер, курстар немесе мамандану процестерін қолдана отырып, бір-біріне тәуелсіз шешіледі.

Қазақстан университеттері көп мәдениетті білім беру кеңістігімен ерекшеленеді: оларда аралас этникалық құрамдар басым. Тәжірибе көрсеткендей, мұндай университеттерге этносаралық қатынастар мәдениетін қалыптастырудың жеке технологиялары, формалары, әдістері, құралдары емес, студенттердің этносаралық қатынастар мәдениетінің мәні мен мазмұнына барабар жүйе қажет.

Қазіргі кезде студенттер арасындағы этносаралық қатынастар мәдениетінің төмендігі мәдениетаралық диалогтың сындарлылығына кедергі келтіруі, этносаралық қатынастардағы толеранттылықтың көрінуіне әсер етуі жағдайды қиындатып отыр. Мұндай жағдайдың себептері этносаралық өзара әрекеттесуде басқа адамдардың пікірлеріне төзбеушілік, өзімшілдік, ішкі дұшпандық, амбиция, категориялық үкімдер, ымыраға келе алмау, ақыл-парасаттың жеткіліксіздігі, ұлттық алалаушылықтың болуы, қоғамда және әлемде болып жатқан нақты процестерді түсінбеу сияқты жойқын элементтердің болуы болып табылады.

Бұл себептерді педагогикалық процесте жоюға болады, мұнда жүйені қалыптастырушы фактор университеттің көпмәдениетті білім беру кеңістігінде студенттердің этносаралық қатынас мәдениетін қалыптастыру мақсаты болып табылады, студенттердің мәдениетаралық өзара түсінуіне ықпал етеді. Оқытудың тиімділігі бұл үдерістегі мұғалімдердің студенттерді басқа мәдениеттермен, тілдермен және ұлттық мәдениеттердің құндылықтары мен ерекшеліктерін түсіну арқылы танытуға деген дайындығы мен қабілеттілігімен байланысты, мұндай көпмәдениеттілікті жан-жақты қарастыру педагогикалық басымдыққа айналуы керек. Оны сақтау этносаралық қатынастар дағдарысын еңсерудің кілті, айналадағылармен тату-тәтті өмір сүру қабілетін қалыптастырудың негізі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Абсаттаров Р.Б. Воспитание казахстанского народа: вопросы теории и практики //Актуальные вопросы общественной жизни. Сборник статей. – Алматы,1994. – С. 75.

2. «Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның қоғамды біріктірудегі рөлі» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдар жинағы. – Астана, 8 сәуір 2015 жыл, – 27 б.

3. Формирование толерантной личности в полиэтнической образовательной среде. Под ред. В.Н. Гуровой. – Москва, 2004. – 134 с.
4. Педагогика межнационального общения. Под ред. Д.И. Латышиной. – Москва, 2010. – 85 с.
5. Алипханова Ф.Н., Мусхаджиева Т.А. Полиэтническая образовательная среда вуза как условие формирования межэтнической толерантности / Ф.Н. Алипханова, Т.А. Мусхаджиева // Мир образования - образование в мире. – Москва, 2016. - С. 75-81.

UDK 321.1(574)

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTERETHNIC HARMONY IN KAZAKHSTAN

Medikhanova A.B.
Yessenov University,
Associate Professor of the Department of International Relations and Tourism
(Aktau)

Annotation. The article describes the main stages and features of the formation of Kazakhstan as a multi-ethnic country, the role and activities of the Assembly of People of Kazakhstan, gives the main characteristics of the Kazakhstan model of a multi-ethnic state.
Keywords: ethnic groups, equality, national policy, interethnic harmony.

Initiated by the First President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev, Kazakhstan model of interethnic harmony has proved its effectiveness throughout the entire period of the development of independent Kazakhstan and continues to play an important role in the process of socio-economic and political modernization of the country. "Unity in diversity" is the main principle by which means the interethnic relations are built in Kazakhstan and thanks to which internal political stability is maintained.

Having passed a long path of historical development, independent Kazakhstan today is a unique territory where representatives of various ethnic groups live in peace and harmony. The establishment history of multiethnic composition of the population of Kazakhstan originated in the pre-revolutionary period. In the 18th century, the process of resettlement to the territory of Kazakhstan of the first and relatively large Slavic groups, in the course of the Cossack and peasant colonization, began in the forest-steppe regions of the Urals, Ishim, Tobol, Upper Irtysh and the territory of Rudny Altai. It must be said that regulatory documents, materials of the resettlement department, statistic materials (population censuses), as well as numerous expeditions of travelers were used as an information sources of the establishment history of multi-ethnic character in Kazakhstan in the pre-revolutionary period.

The beginning of the formation of the Tatar, German, Polish and other Kazakhstani ethnic groups belongs to the pre-revolutionary period. Researchers drew attention to the process of termination of mono-ethnicity, which began in the middle of the nineteenth century, in almost all regions of the region, except for the Bukeev’s Horde and southern regions.

The second phase begins in the 20-30s of the twentieth century and ends in the 90s. It’s called as a Soviet period. There is a dramatic change in the ethnic composition of the country's inhabitants due to various kinds of migration of the population, such as organized, violent, initiative ones, as well as deportation. During the years of the Stalinist totalitarian regime, tens of thousands of political prisoners ended up on Kazakhstan’s open spaces. In the 1930s and 1940s, an unprecedented mass deportation to the region of entire peoples from the Far East, Transcaucasia, the North Caucasus, Crimea, the Volga region, etc. began. During the years of development of virgin and fallow lands and massive industrial Soviet

construction projects, hundreds of thousands of young people found a new homeland on the soil of Kazakhstan. At any of these stages, the Kazakhs had always greeted immigrants with special warmth and cordiality.

Actually, such a term as the multi-ethnic character of the population was born and consolidated precisely during the Soviet era. This is evidenced by the figures. So, in 1920, the residence of representatives of 38 ethnic groups in Kazakhstan was recorded, and in 1970 and 1986, according to the census, already 114 and 120, respectively. In 1989, the population of Kazakhstan was 16 million people, of which Kazakhs accounted for 39.7%.

The third stage in history is the period of independence of the Republic of Kazakhstan. Since then, interethnic relations in the country have been steadily developing, forming a single nation and at the same time preserving ethnic diversity.

Analyzing the previous stage of development, researchers noted that internationalism in fact turned out to be a system that suppressed the free development of nations. The main step to improve the situation could only be the way of realizing national interests. It consisted in ensuring the equality of all peoples living in Kazakhstan, with the integrating role of the Kazakh nationality. As the President of the country N. A. Nazarbayev emphasized, any other path was fraught with disastrous conflicts, stopping democratic reforms. From this point of view, the key task was to ensure interethnic harmony in the country [1].

The1990s are marked by the collapse of the USSR and the world socialist system, as a result of which many former Soviet republics faced the threat of interethnic conflicts. Some newly independent states have experienced it, and in the most difficult and bloody form. In those years, many experts predicted negative scenarios for our country as well. However, a balanced and prudent state policy aimed at taking into account the opinions and interests of all the peoples of Kazakhstan allowed us to painlessly avoid serious shocks.

The national policy in Kazakhstan was consistently built on the principles of seeking consent, social stability, the rule of law and active integration. A distinctive feature of the Kazakh version of the formation of nationhood in the post-Soviet period was the preservation of peace and harmony. Fostering a culture of interethnic harmony in a multinational society was raised to the rank of State policy.

At the present stage of development of our statehood, consolidation of Kazakhstan's society on the basis of interethnic and confessional peace and tranquility is one of the vital tasks. The Constitution of the Republic of Kazakhstan contains provisions on the equality of all citizens of the country. Article 14, paragraph 2 states: "No one may be subjected to any discrimination based on origin, social, official and property status, sex, race, nationality, language, attitude to religion, beliefs, place of residence or for any other reason. Article 19 states: 1. "Everyone has the right to determine and indicate or not to indicate his national, party and religious affiliation. 2. Everyone has the right to use their native language and culture, to freely choose the language of communication, education, training and creativity" [2].

The Kazakh model is based on governmental policy. Its goal is to consolidate society. The achievement of this goal is ensured by legislation in the field of interethnic relations. The model takes into account the standards in the field of interethnic relations. The practical implementation of the model is carried out by the Assembly of People of Kazakhstan (ANK).The main task of the ANK is the implementation of the state national policy, ensuring social and political stability in the Republic of Kazakhstan and increasing the efficiency of interaction between state and civil institutions in the field of interethnic relations.

The idea of creating the Assembly was first announced by Nursultan Nazarbayev in 1992, at the Forum of the People of Kazakhstan, dedicated to the first anniversary of Independence. On March 1, 1995, a Presidential Decree was issued on the formation of the Assembly of People of Kazakhstan with the status of a consultative and advisory body under the Head of State.

In May 2007, a number of amendments were made to the Constitution of the Republic of Kazakhstan. The Assembly of the People of Kazakhstan was given constitutional status; it received the right to elect nine deputies to the Mazhilis (lower chamber) of Parliament that significantly increased the social and political role of the ANK. On October 20, 2008, the President signed the Law "On the Assembly of People of Kazakhstan", which is unique in the world. The ANK became a full-fledged subject of the country's political system, and the legal framework for its activities was determined.

Today the Assembly contributes to the creation of favorable conditions for the further strengthening of interethnic harmony, tolerance in society and the unity of the people. In addition, the ANK provides assistance to state bodies in countering manifestations of extremism and radicalism in society, the formation of a political and legal culture of citizens based on democratic norms. The Assembly ensures the integration of efforts of ethno-cultural associations, and helps the revival, preservation and development of national cultures, languages and traditions of the people of Kazakhstan. The first President of the Republic of Kazakhstan, the Leader of the Nation, has the right to head the Assembly of People of Kazakhstan for life [3].

The structure of the Assembly of People of Kazakhstan includes: Scientific and Expert Council of the ANK; ANK Journalists Club; Public Fund "ANK Fund"; Methodological Center for Innovative Technologies of Language Teaching; Association of Entrepreneurs ANK; ANK Youth Organization; Public Accord Councils; Mothers Advice at ANK; Friendship Houses; Ethno cultural associations; Association of Departments of ANK; ANK mediation centers.

Currently, there are 88 schools in Kazakhstan, where education is fully conducted in the Uzbek, Tajik, Uyghur and Ukrainian languages. In 108 schools languages of 22 ethnic groups of Kazakhstan are taught as an independent subject. In addition, 195 specialized linguistic centers have been opened, where not only children, but also adults can study the languages of 30 ethnic groups.

Friendship houses are functioning in all regions, located in regions with a multi-ethnic composition of the population. In the city of Almaty we have a republican House of Friendship, in Nur-Sultan there is the Palace of Peace and Accord, built under instructions of Elbasy. Annual sessions of the Assembly of People of Kazakhstan, congresses of world and traditional religions, and various significant events are held here. In December 2015, in the jubilee year of the 20th anniversary of the Assembly of People of Kazakhstan, the House of Friendship has been opened in our city of Aktau, where all ethno-cultural associations of the Mangystau region are united under its roof.

In addition to Kazakh and Russian theaters, there are four more national theaters in the country - Uzbek, Uyghur, Korean and German ones. 52 ethnic newspapers and magazines are actively working in the information field. Newspapers and magazines are published in 15 languages, radio broadcasts - in 8, and TV programs in 7 languages.

On April 27, 2018, the Law of the Republic of Kazakhstan "On Amendments and Additions to the Law On the Assembly of People of Kazakhstan" No. 149-VI ZRK has signed. The law contributes to the further development of social harmony and national unity in the Republic of Kazakhstan. The Action Plan for its implementation was approved. Amendments to the Law are to endow the ANK with functions for the development of mediation, charity and the implementation of accreditation of ethno-cultural associations of the ANK [4].

Also, one of the features of the Kazakh multi-ethnic state model is the mechanism for preserving interfaith peace in the country. In Kazakhstan, taking into account the diversity of the ethnic and confessional structure of the population, the state has chosen the secular nature of the relationship between religion and the state; they are separated from each other. Kazakhstan is currently one of the countries with a huge confessional diversity, where there

are about 3 thousand religious associations, representing more than 17 confessions. All of them exist on the basis of a constant dialogue initiated and supported by the state.

Considering the Kazakh multi-ethnic state model, the following characteristics can be distinguished:

- one of the basic elements of the national policy is the task-oriented development of the core Kazakh culture while creating in-parallel all the conditions for the development of other ethnic groups;
- all ethnic groups have a high civil and social status, their representatives do not act as national minorities or diasporas, but are considered as citizens of a single nation with full rights;
- Kazakh model contains the consolidating principle “Unity through diversity”;
- interethnic harmony is impossible without constructive interaction of civil society institutions in behalf of ethno-cultural and public associations and the state, a significant role in this regard belongs to the Assembly of People of Kazakhstan.

Thus, the fundamental basis of Kazakhstan's domestic policy is the principle of interethnic consensus. Interethnic harmony is the most important factor of internal political stability, without which sustainable development of the country is impossible.

LITERATURE

1. История формирования полиэтнического Казахстана: с чего начинались мир и согласие в Казахстане? - https://assembly.
2. Конституция Республики Казахстан. – Астана: Елорда, 2008
3. Ассамблея народа Казахстана - https://assembly
4. Деятельность Ассамблеи народа Казахстана - https://assembly.kz

УДК 304.444

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ ИЗУЧЕНИЯ ПЕРСОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ (НА ОСНОВЕ ОПЫТА КАФЕДРЫ АНК YESSENOV UNIVERSITY)

Мамбетова А.И.
заведующий кафедрой АНК Yessenov University, кандидат культурологии

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы культурологической реинтерпретации исторических событий в качестве культурных артефактов и формированиия культуротворческой среды в образовательных учреждениях как значимых факторов формирования этнополитической компетентности студентов.

Ключевые слова: этнос, артефакт, социальная память, культуротворческая среда, именная аудитория, музеефикация.

В современной культуре одним из важных условий модернизации общественного сознания является сохранение собственного национального культурно-генетического кода, фундаментальная основа которого – патриотизм [1]. Соединяясь с ценностями и нравственными ориентирами, патриотизм приобретает национальную идею. В этой связи патриотизм рассматривается как часть национальной стратегии государства, и одна из его основ закладывается в любви к своей малой родине, родной земле – Туған жер.

Одним из приоритетных направлений в обозначенной деятельности является активное вовлечение студенческой молодежи в процессы формирования казахстанской

гражданской идентичности на основе изучения жизни и деятельности известных земляков, внесших посильную лепту в формирование и укрепление общественного согласия и общенационального единства. Так как их пример служит мощной мотивацией к проявлению действенной инициативы в реализации возложенных задач в обозначенном направлении.

В этой связи актуализируются вопросы адекватной интерпретациии и репрезентации текстов социальной памяти, заключающиеся в обеспечении качественного диалога поколений.

В данном контексте, на наш взгляд, представляет большой интерес авторская гипотеза известного российского исследователя функциональной теории культуры А.Я. Флиера о культурологической реинтерпритация исторических событий в качестве культурных артефактов, что позволит глубже и полнее понять культурную обусловленность социальной активности человека и детерминированность его поведения культурным контекстом [2]. По мнению автора, культурная детерминированность этих событий/артефактов связана с тем, что на вызовы истории каждый народ отвечает по-своему, в соответствии с установками своей локальной культуры, своего исторического опыта. Но помимо рациональных оснований, в таких ответах большую роль играют и иррациональные соображения, заложенные в архетипическую ткань национальной культуры. Исследования проблемы «человек в истории» в ракурсе «человек в культуре» позволит гораздо глубже и более основательно проанализировать причинно-следственные основания тех или иных исторических событий, что конечно же окажет благотворное воздействие на глубинное понимание фактологического материала.

Для качественной реализации поставленной задачи представляет большую ценность и научная идея известного ученого А.А.Макареня о формировании культуротворческой среды в образовательных учреждениях. По мнению автора, много лет занимавшегося исследованием её статуса, структуры и функционирования «создать культуротворческую среду в системе образования, – значит, способствовать реализации гуманистической концепции образования, её целей, задач на всех этапах педагогического процесса»[3]. Под культуротворческой средой А.А. Макареня понимает «совокупность материальных и духовных факторов и средств, способствующих превращению индивидуума в личность и далее в индивидуальность в процессе решения образовательных задач, направленных на интеллектуальное, художественное и практическое развитие личности» [4].Одним из важных задач формирования культуротворческой среды А.А.Макареня предлагает включение именных кабинетов в ее структуру.

Действительно, продвижение памяти и наследия выдающихся деятелей посредством именных аудиторий, наполнение их содержательным контентом в контексте поисков новых смыслов и объединяющих ценностей с демонстрацией вещественных атрибутов и экспозиционных витрин, то есть использование методов музейного показа, способствуют качественному визуально-эмоциальному осмыслению историко-культурной информации. Так как «музеефикация всегда предполагает определенный нарратив, фиксированный тезаурус, который «оживляет» (осмысляет) символическое бытие знаков и задает семиотическую целостность»[5].

Хотелось бы в рамках данной статьи представить опыт кафедры АНК нашего университета в обозначенном направлении. В Yessenov University с 2018 года реализуется проект «Маңғыстау мақтаныштары», направленный на изучение и популяризацию жизни и деятельности выдающихся земляков, внесших вклад в развитие страны. В соответствии с профессиональным направлением и спецификой учебных кафедр проводится большая исследовательская работа по реализации обозначенного проекта. Кафедра АНК занимается изучением вклада представителей различных этносов в историю страны, сбором материалов по выявлению ярких страниц

их личной истории успеха, интересных фактов из воспоминаний ближайшего окружения. Большой интерес представляют жизнь и деятельность заслуженного нефтяника КазССР М. Гусейнова, руководителя ЭКО азербайджанцев Ю. Кулиева, заведующиего кафедрой бурения нефтяных и газовых скважин, проректора по учебно-воспитательной работе АктГУ им. Ш. Есенова, первого директора ПО «ПГМК» Р. Григоряна, доктор физико-математических наук, профессора Университета Есенова Н. Садыкова, одного из создателей реактора БН-350, члена-корреспондента АН КазССР, Г. Померанцева, заслуженного финансиста КазССР, почетного гражданина г. Актау А. Пака и многих других. С особым энтузиазмом в биографических исследованиях участвуют студенты, магистранты вуза. Результаты проведенной работы неоднократно опубликованы в отечественных и зарубежных научных изданиях, презентованы в диалоговых площадках и конференциях.

7 февраля 2019 года кафедрой АНК проведен круглый стол на тему «Механизмы эффективного взаимодействия научно-экспертного сообщества с государственными и гражданскими институтами в сфере общественного согласия и общенационального единства» с участием руководителей АНК Мангистауской области, КГУ «Қоғамдық келісім», этнокультурных объединений и университета. В ходе круглого стола был рассмотрен вопрос открытия именной аудитории при кафедре АНК одному из известных личностей области. По результатам обсуждения среди целой плеяды наших знатных земляков было принято единогласное решение открытие аудитории имени первого председателя ОО «Народное согласие» Жаздырхана Сейдалиева, о добрых делах которого говорят и складывают легенды.

Ж. Сейдалиев родился в 1935 году в ауле Пахтачи Туркменской ССР. Здесь он окончил среднюю школу, а в 1957 году – Туркменский сельскохозяйственный институт. Работал на руководящих должностях по специальности, инструктором Центрального комитета Туркменской ССР. В 1973 году прибыл в Казахстан. Умения талантливого и компетентного руководителя, высококвалифицированного специалиста были всецело направлены на целеустремленное и вдохновенное служение Отечеству.

1 июля 1989 года после событий в Новом Узене (1989) и принятия закона «Об общественных организациях» было создано ОПДД «Парасат» под руководством Саина Шапагатова, который объединял представителей всех национальностей [6]. Ж. Сейдалиев был одним из лидеров данного движения. В их задачи входили вопросы улучшения положения социально незащищённых слоев населения, вопросы обеспечения жильем, возрождение национальных культур, традиций и ремесел, сохранение экологии края, предотвращения межнациональных конфликтов и развитие дружбы и согласия между народами Казахстана. В 1992 году на провозглашенных ОПДД «Парасат» принципах толерантности и единства возникло общественное объединение «Народное согласие», которое стало предвестником создания Ассамблеи народа Казахстана.

Инициаторами создания ОО «Народное Согласие» выступили Ж.Сейдалиев и А. Мурадов. Первым председателем был избран Ж. Сейдалиев. ОО «Народное согласие» по идее его создателей объединило усилия этнокультурных центров, осуществляло координацию их деятельности и способствовало сохранению в регионе согласия и мира между этносами. Руководители ЭКО области, которые работали с ним в эти годы, вспоминают его как талантливого лидера, человека большой души и именуют его почетным словом «отец Жаке».

Знаменательным событием в истории ОО «Согласие» останется 13 июня 1994 года, когда Первый Президент РК Н. Назарбаев в ходе рабочего визита в Мангистаускую область посетил здание ОО «Народное согласие», ознакомился с деятельностью этнокультурных объединений и дал высокую оценку проводимой работе. Тогда в книге для гостей Елбасы оставил запись: «Согласие для народов нашего государства, единство людей, их доверие друг к другу – это бесценное достояние. Если

это будет, мы достигнем поставленных целей. Спасибо всем, кто создал этот Дом Согласия. Желаю добра и счастья. Президент Н. Назарбаев. 13 июня 1994 года».

Заложенные под руководством Ж. Сейдалиева традиции мира и согласия находят продолжение и сегодня. В 2017 году область отметила 25-летний юбилей этого объединения. В настоящее время руководителем ОО «Согласие» является член АНК Мангистауской области, председатель дагестанского ЭКО, ближайший друг и соратник Ж. Сейдалиева Ю. Шахшаев.

Под эгидой Ассамблеи народа Казахстана ОО «Народное согласие» вносит неоценимый вклад в общественно-политическую и культурную жизнь региона, разъяснение задач АНК, популяризацию деятельности этнокультурных объединений и решение актуальных вопросов государственной национальной политики.

В настоящее время в честь Ж. Сейдалиева в городе Актау установлена мемориальная доска в доме №48 12 микрорайона, оформлен уголок памяти в Доме дружбы, оформлена экспозиция в Мангистауском областном историко-краеведческом музее имени А. Кекильбаева.

Рисунок 1,2. Аудитория имени Ж. Сейдалиева, 15 марта 2019 г.

15 марта 2019 года открыта учебная аудитория в Университете Есенова. В аудитории имени Ж. Сейдалиева оформлены экспозиционные стенды об основных этапах его жизни и деятельности, включающие следующие тематические разделы: «Ж. Сейдалиев - талантливый руководитель и видный общественный деятель», «На родной земле», «Общественное объединение «Согласие»», «Автограф Елбасы», «Ж. Сейдалиев - почетный гражданин». В стеклянных витринах представлены подлинные документы и фотографии, книги, мемориальные вещи, награды Ж.Сейдалиева. По дизайн-оформлению основной фон экспозиционных витрин имеет цвет морской волны с светло-голубым оттенком, символизирующим душевную чистоту и возвышенность помыслов. Края стеклянных витрин обрамляет бордюрный казахский геометрический орнамент, распространенный в декоративном творчестве мастеров Мангышлака.

Аудитория оснащена интерактивной сенсорной доской с цифровыми ручками, фигурными столами-трансформерами. Здесь студенты слушают лекции по основам государственной этнополитики, проводятся мотивационные встречи, мероприятия. Аудитория включена в маршрут кампус-тура университета как одна из достопримечательностей вуза. Стало традицией посещение аудитории родственниками, друзьями, представителями этнокультурных объединений области.

Существование таких самодостаточных субкультурных зон с уникальным культурным капиталом и положительным эмоциональным потенциалом исследователи называют "жизненной силой места" (cultural vitality), являющимся ключевым критерием жизнеспособности, креативности и привлекательности рассматриваемаемого пространства [7].

Таким образом, можем предположить, что расмотренные подходы, как культурологическая реинтерпретация исторических событий и деятельности известных личностей в качестве культурных артефактов и формированиие культуротворческой среды в образовательных учреждениях посредством открытия именных аудиторий, могут обеспечить более глубинное понимание и качественное визуально-эмоциальное осмысление текстов о персоналиях в контексте общенационального мира и согласия. На наш взгляд, актуализация обозначенных направлений имеет особую важность для кафедр АНК, так как в настоящее время перед всем научно-педагогическим сообществом нашей страны поставлена задача по выработки новых подходов по реализации идей мира и общественного согласия, формированию гражданской идентичности и патриотизма в студенческой среде.

ЛИТЕРАТУРА

1. Статья Главы государства Н.Назарбаева "Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания" //http://www.akorda.kz
2. Флиер А. Я. Интерпретация смысла истории: событие как культурный артефакт https://cyberleninka.ru/article/n/interpretatsiya-smysla-istorii-sobytie-kak-kulturnyy-artefakt
3. МакареняА. А. Педагогическая антропоэкология - Новокузнецк, 2000. – 191 с.
4. Черкасова И.И., Яркова Т.А. Именные кабинеты как компонент культуротворческой среды педагогического вуза // «Проблемы педагогической инноватики в профессиональном образовании»: материалы XVIII Международной научно-практической конференции, СПб, 2017 . С. 131-134
5. Смирнов Д. Музеефикация памяти и иммунодефицит сознания //«Проект«Манчестер»: музеефикация индустриального наследия»: материалы Международной научной конференции— Москва, 2015. — 48 с
6. Шапагатов Саин Надирович // https://ru.wikipedia.org/wiki
7. Запесоцкий, Ю. А. Символическая сущность бренда в современной культуре: дисс. канд. культурологии: 24.00.01 – СПб, 2009. – 180 с.

УДК 3.013:316.64

НАУЧНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АССОЦИАЦИИ КАФЕДР АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА

Мамытова С.Н.
заведующий кафедрой АНК
Павлодарского университета им. С.Торайгырова, д.и.н.
(г.Павлодар)

Аннотация. В статье рассматривается научный потенциал Ассоциации кафедр АНК, объединяющая АНК и учебные заведения, по реализации задачи формирования экспертных сообществ в целях обобщения исследовательских практик, реализации совместных фундаментальных и прикладных проектов, научно-методического обеспечения образовательных программ по вопросам этносов и конфессий.

Ключевые слова: этнос, конфессия, интеграционное образование, модернизация.

За годы независимости в Казахстане сформировалась своя уникальная модель мира и согласия. И в этом огромная заслуга Первого Президента – Лидера нации Н.А. Назарбаева. Его детищем является Ассамблея народа Казахстана. Как живой организм,

Ассамблея народа Казахстана постоянно находится в развитии, корректируя свой курс, направления работы в соответствии с велением времени.

На современном этапе происходит трансформация содержания, формата работы. На недавней встрече членов Совета АНК Елбасы подчеркнул, что этническое многообразие является эффективным инструментом укрепления независимости и развития страны, обратил внимание на важность таких направлений работы, как развитие инклюзивной политики в сфере межэтнических отношений; использование объединяющего потенциала казахского языка, укрепление толерантности и борьба с ксенофобией среди молодежи. Н.А. Назарбаев также обратил особое внимание на важность интеграции АНК в систему гражданского общества.

Ярким примером в этом плане является Ассоциация кафедр АНК. Она по сути представляет интеграционное образование, объединяющее АНК и учебные заведения в реализации задачи формирования экспертных сообществ по обобщению исследовательских практик, реализации совместных фундаментальных и прикладных проектов, научно-методическое обеспечение образовательных программ по вопросам этносов и конфессий.

Качественный состав Ассоциации кафедр свидетельствует о ее большом научном потенциале.

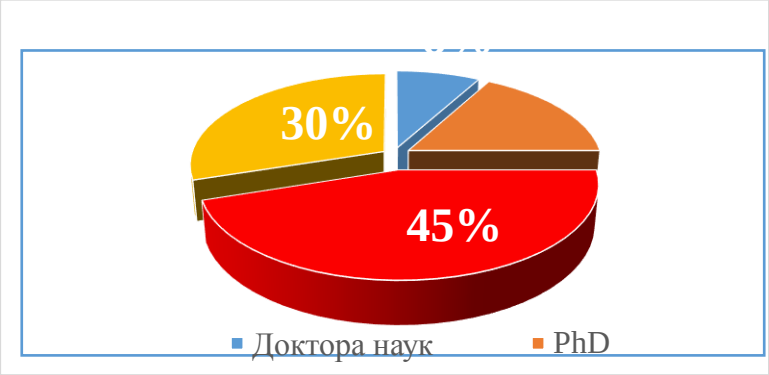

Рисунок 1. Качественный состав Ассоциации кафедр АНК

На базе кафедр осуществляются научные исследования, как по государственному заказу, так и по запросу общественных организаций.

Одним из научных проектов, объединивших три кафедры АНК: Евразийского национального университета им. Л. Гумилева, Торайгыров университета, Северо-Казахстанского университета им. М. Козыбаева, был проект МОН РК на тему: «Казахстанская модель общенационального согласия и единства Н. Назарбаева в контексте модернизации общественного сознания» под руководством заведующего кафедрой Башмакова А.А.

Тематика исследований членов Ассоциации кафедр АНК:

- теоретические проблемы межэтнических отношений;
- история народов Казахстана, их взаимовлияние и взаимодействие;
- национальная политика и управление регионами;
- этнодемографические и миграционные процессы
- общественно-языковые отношения. Государственная языковая политика.
- этнокультурные формы вузовского образования.
- информационные источники и их воздействие на этнополитическую ситуацию
- Критический анализ теорий, терминов и понятий в сфере этнополитики.

Таблица 1. Основные научные проекты, реализуемые на базе кафедр АНК

№ п/п	ВУЗ	Руководитель, исполнители	В рамках грантового финансирования
1	2	3	4
1	Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева «Казахстанская модель общенационального согласия и единства Н. Назарбаева в контексте модернизации общественного сознания»	Башмаков А.А., Калашникова Н.П., Мамытова С.Н., Маслов Х.Б., Гривенная Л.А., Тулеубаев Ж.З.	МОН РК
2	Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева «Изучение тюркского фольклора в аспекте нового гуманитарного знания»	Маслов Х.Б.	МОН РК
3	Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева «Формирование общегражданской идентичности и развитие казахстанского патриотизма среди этнокультурных объединений»	Калашникова Н.П. Гривенная Л.А.	ОО «Алматинский областной русский центр»
4	Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева «Халықтану»	Гривенная Л.А.	Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева
5	Торайгыров университет «История этнического предпринимательства в Казахстане во второй половине XIX – начале XX века»	Мамытова С.Н.	АНК Павлодарской области
6	Торайгыров университет «Сакральная география и этнокультурные ландшафты Северо-Восточного Казахстана. »	Мамытова С.Н.	АНК Павлодарской области
7	Павлодарский педагогический университет «100 исторических личностей Павлодарского Прииртышья»	Нухулы А.Н., Каримова А.Е.	Павлодарский педагогический университет
8	Атырауский университет им. Х. Досмухамедова «Сакральные пространства в современной культуре Казахстана: традиции и новации»	Руков. – Абдыгалиулы Б., в составе участников проекта - Кыдыралина Ж.У.	НИЦ «Сакральный Казахстан» рамках программно-целевого финансирования МКС РК
9	Таразский университет им. М.Х.Дулати «Этносоциальные процессы в этноареалах Жамбылской области, проблемные зон в этнополитике: социологическое измерение»	Руководитель Курганская В.Д, соисполнитель Мамедова П.И.	МОН РК
10	Таразский университет им. М.Х.Дулати «Организация комплексного социологического исследования по оценке и анализу общественно-политической ситуации и деятельности государственных органов в Жамбылской области»	Руководитель Мамедова П.И.	УВП акимата Жамбылской обл.

1	2	3	4
11	КГУТИ, Актау «Социологическое исследование межэтнической ситуации в Мангистауской области»	Мамбетова А.И.	УВП Мангистауской области
12	КГУТИ, Актау «Социологическое исследование языковой ситуации в Мангистауской области»	Кульбаева А.М.	Управление культуры, развития языков и архивов Мангистауской области
13	Институт Истории и этнологии имени Ч.Валиханова КН МОН РК «Аналитическое исследование по актуализации, выработке научно-обоснованных критериев отбора и информационному сопровождению проекта Великие имена Великой степи»	Козыбаева М.М., Мамытова С.Н., Гривенная Л.А.	МОН РК
14	Институт прикладных этнополитических исследований «Изучение вклада казахстанских этносов в общее историко-культурное наследие народа Казахстана»	Калашникова Н.П., Мамытова С.Н., Гривенная Л.А.	МИОР РК

Таблица 2. Список монографий, изданных ППС кафедр АНК

№ п/п	ВУЗ	Автор	Наименование монографии
1	Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева	Башмаков А.А., Калашникова Н.П., Мамытова С.Н., Маслов Х.Б.,	Казахстанская модель общенационального согласия и единства Н. Назарбаева в контексте модернизации общественного сознания. — Нур-Султан. – 425 с. каз/русск
2	Евразийский национальный университет им. Л. Гумилева	Соавтор Калашникова Н.П.	Ассамблея народа Казахстана: 25 лет единства и согласия. - Нур-Султан, 2020. – 240 с.
3	Торайгыров университет	Мамытова С.Н.	Развитие этнического предпринимательства в Казахстане во второй половине XIX - начале XX века. – Павлодар, 2015. – 182 с.
4	Атырауский университет им. Х. Досмухамедова	Кыдыралина Ж.У.	Историко-документальное издание «Эрик Югай», посвященное истории депортации корейцев в Казахстан и деятельности корейского этнокультурного объединения «Тхоньиль Атырау». – Атырау, 2020. – 320 с.

Результаты научных исследований апробируются на научно-практических конференциях, форумах, круглых столах, в публикациях в научных журналах.

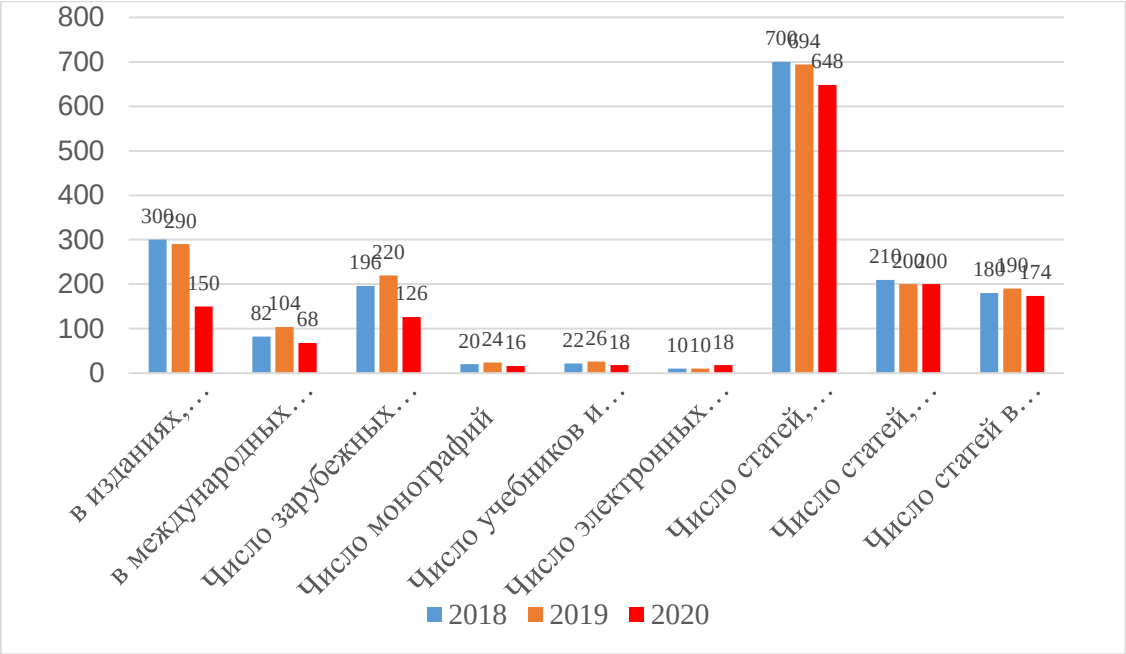

Рисунок 2. Сведения о наиболее значимых научных результатах НИР

8 апреля 2015 года в 11.00 ч. кафедра Ассамблеи народа Казахстана Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева проводит Международную научно-практическую конференцию «Ассамблея народа Казахстана и ее роль в консолидации казахстанского общества», посвященную 20-летию Ассамблеи народа Казахстана.

Межд. научно-практ. конф. "Модернизация общественного сознания и сохранение национального кода в контексте «Мәңгілік Ел», организованная научно-исследовательской группой в рамках проекта грантового финансирования Комитета науки Министерства образования и науки РК на тему «Казахстанская модель общенационального согласия и единства Н.Назарбаева в контексте модернизации общественного сознания» (Астана, ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 12 декабря 2018 года). — Астана, 2018. — С. 31-39

В Петропавловске 9 декабря 2016 г. состоялась казахстанско-российская научно-практическая конференция "25 лет независимости Казахстана – 25 лет добрососедства Республики Казахстан и Российской Федерации", в работе которой приняли участие сотрудники Экспертного клуба "Урал-Евразия" из Екатеринбурга.

13 декабря 2017 года на базе СКГУ им. М. Козыбаева прошел международный научно-методический вебинар по теме «Национальная идентичность: единство и многообразие». Организация данного вебинара осуществлялась кафедрой «Ассамблея народа Казахстана» СКГУ им. М. Козыбаева при поддержке ученых и экспертов высших учебных заведений, научно-исследовательских и культурно-просветительских организаций Казахстана и России.

Кафедрой «Ассамблея народа Казахстана» СКГУ им. М. Козыбаева 17-19 января 2018 года был проведен республиканский научно-методический семинар в рамках реализации общенационального проекта «Рухани жаңғыру».

Цель семинара – повышение научно-теоретического уровня знаний и практических навыков по реализации общенационального проекта «Рухани жаңғыру».

4-5 сентября 2017 года в конференц-зале Атырауского университета нефти и газа состоялся региональный семинар с участием заведующей кафедрой Ассамблеи народа Казахстана Северо-Казахстанского государственного университета им. М.Козыбаева, доцента Людмилой Александровной Гривенной.

Организаторами семинара выступили Ассамблея народа Казахстана Атырауской области и КГУ «Қоғамдық келісім».

Цель семинара: активизация работы и разъяснение основных направлений работ кафедр Ассамблеи народа Казахстана Атырауской области, совершенствование методов взаимной деятельности с другими организациями.

30 мая текущего года в Доме дружбы города Тараз состоялась историко-познавательная онлайн-конференция на тему «Память во имя будущего», посвященная ко дню памяти жертв политических репрессий и голода. Заведующая кафедрой «Ассамблея народа Казахстана» Таразского государственного университета имени М.Х.Дулати Мамедова Парида Иманжановна, председатель научно-исследовательского общественного объединения «Жастар-зертттеу» **Парида Мамедова**:

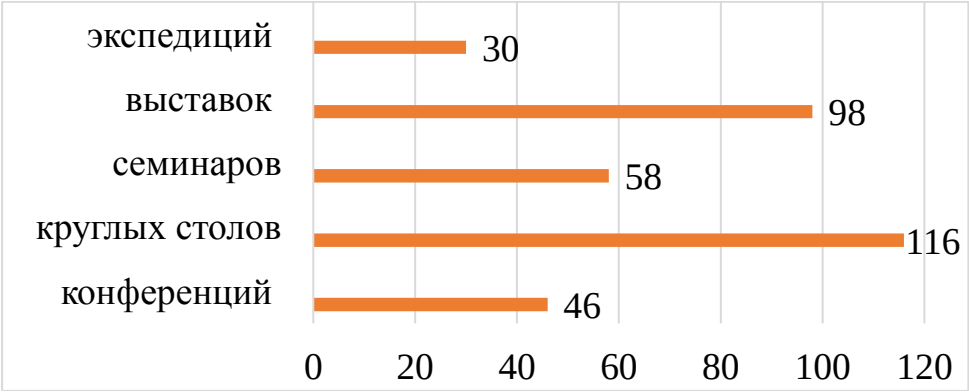

Публикации:

Участие в создании энциклопедической серии «Народы и Культуры»

- Участие в подготовке материалов и написании специальных разделов в томах Большой Российской Энциклопедии

- Серийное издание «***Этнополитическая ситуация в России и сопредельных государствах. Ежегодный доклад***» (с 1997 г.)
- Серийное издание «***Модели этнологического мониторинга***» (1996 – 2001 гг.)
- ***Бюллетень Сети этнологического мониторинга*** (с 1994 г., 6 выпусков в год)

Книги последних лет:

Участие в редакционной коллегии книг, составители:

Из истории депортаций. Казахстан 1935-1939 гг.: Сборник документов - Алматы: «LEM», 2014. - 740 с.

Из истории депортаций. Казахстан. 1939-1945 гг.: Сборник документов / Под общ. редакцией Д. Ю. Абдукадыровой. - Алматы: Lem, 2019. - 708 с.

Дружба народов в годы Великой отечественной войны: По страницам фронтовых газет: Сб. материалов / Сост. Н. П. Калашникова, Г. В. Кан, Ж. К. Симтиков, М. К. Сембинов. -Алматы, 2015. - 308 с.

Национальный аналитический обзор, посвященный казахстанской модели общественного согласия и единства / Под ред. Е. Л. Тугжанова. - Астана: ТОО «Kerulen KZ», 2016. - 128 с.

Народ Казахстана: Энциклопедия: на каз. и рус. яз. / Гл.ред. Ж. Н. Тойбаева. - Алматы: «Казак энциклопедиясы», 2016. - 480 с.

Тезаурус основных политических понятий, терминов и понятий современной практики: Учебно-метод. мат-лы по политологии для вузов / Под общ. ред. Н. П. Калашниковой. - Астана: ЕНУ им. Л. Н. Гумилева, 2018. - 92 с.

Евразийская экономическая интеграция: энциклопедический справочник. К 25-летию Евразийского проекта 1994—2019 / Коллектив составителей. - Нур-Султан: ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2019. - 375 с.

Участие в коллективных монографиях:

- Ассамблея народа Казахстана: летопись двух десятилетий / Под общ. ред. Е. Л. Тугжанова. - Астана, 2015. - 326 с.
- Этносаяси сөздік / Этнополитический словарь/ Термины и понятия казахстанской политики и практики в сфере общественного согласия и межэтнической толерантности / Гл. ред. Е. Л. Тугжанов. – Астана, 2015. - 400 с.
- Социальная модернизация Казахстана / Г. С. Ныгыметов, М. М. Шибутов, Р. К. Кадыржанов, Калашникова Н.П. и др. / Под общ. ред. Е. Ж. Бабакумарова. - Астана: Институт Евразийской интеграции, 2017. — 368 с.

ЛИТЕРАТУРА

1. Н.П. Калашникова Народ Казахстана: история и современность: Сборник текстовых приложений к Интерактивной научной исторической карте «Народ Казахстана» / Рук. проекта: З. Е. Кабульдинов, научные консультанты: Б. Г. Аяган, Н. П. Калашникова. - Алматы: Атамұра, 2017. — 300 с.

2. Ассамблея народа Казахстана - https://assembly.kz

3. Социальная модернизация Казахстана / Г. С. Ныгыметов, М. М. Шибутов, Р. К. Кадыржанов, Калашникова Н.П. и др. / Под общ. ред. Е. Ж. Бабакумарова. - Астана: Институт Евразийской интеграции, 2017. — 368 с.

ӘОЖ 314.15 (574.1)
ҒТАХР 05711769

КӘРІС ДИАСПОРАСЫНЫҢ БАТЫС ҚАЗАҚСТАНҒА ҚОНЫС АУДАРУ ТАРИХЫНАН (XX ғ. 30-жылдары)

Рысбеков Т.З.
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті ректорының кеңесшісі, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА құрметті академигі
Акмуканова А.Ж.
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің магистранты, (Орал қ.)

Аңдатпа. Мақалада XX ғ. 30-жылдары күштеп қоныстандыру саясатының нәтижесінде Батыс Қазақстанға қоныс аударған кәріс диаспорасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы қарастырылған. Сонымен қатар мұнда қоныс аудару саясаты аясында депортацияланған халықтың саны, қоныс аудару мақсаты, орналасу аймағы туралы мәліметтер келтірілген.

Түйін сөздер: қоныс аудару; күштеп депортациялау; Қиыр Шығыс; аудандық атқару комитеті; көші-қон бөлімі; республикалық құрылыс кеңсесі.

Кеңестік Ресей мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынас жайлы зерттеу тарихи зерттеудегі аса маңызды тақырып болып табылады. Бұл өзектілік қазіргі заман кезеңінде де өз маңыздылығын жойған емес. Далалық аймақтың басынан кешірген

қоныстандыру, ауыл шаруашылық саясаттары қазақ қоғамына жаңа өзгерістер әкелді. Соңғы кездегі қазақ даласына шаруалардың күштеп қоныстануының экономикалық құрылымы әлі де зерттеулерді қажет етеді. Қоныстандыру саясатының нәтижесінде пайда болған мәселелер оның ішінде: қоныстанушы шаруалардың қазақтар жүргізген мал шаруашылығына әсері, жерге жеке меншіктің қалыптасуы, жер қатынастарының даму деңгейі, орыс әкімшілігінің автохтонды халыққа қатысты көшпелі шаруашылықтың әдістерін сақтау, қазіргі заманғы тәуелсіздік тарихының елдегі азшылық этносты құрайтын диаспора өкілдерінің пайда болу тарихы жөніндегі мәселелер зерттеуге арқау болып тұр.

КСРО тарихына зер салсақ, Қазақстанға депортацияланған халықтар тарихына көз жеткіземіз. Депортация – қуғындау, арнайы тұлғалар және антикеңестік бағыттағы партия мүшелері мен ұйымдарының арнайы тұлғалары мен топтарына жүргізілген әрекет. Батыс Қазақстан диаспорасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы қазіргі заман кезеңіндегі Қазақстанның тұрақтылық пен келісім бағытындағы өзекті мәселелер қатарында болып отыр. Сонау қоныстандыру саясатының бір бөлігіне айналған этностардың қалыптасу тарихы Қазақстан Халқы Ассамблеясының құрылуына негіз болған тарихи үрдіс. Мұнда қоныс аударушы этностардың байырғы халықпен қарым-қатынасы, этностардың тілдері мен мәдениеті Ел бірлігі доктринасында қабылданды. Көп ұлтты Отанымызда ұлтаралық келісімді нығайтуға бағытталған жаңа қоғамдық институты осылай құрылды [1, б4].

Зерттеу материалдары және әдістері

Зерттеудің дерек көздеріне әр түрлі топтағы мәліметтер алынды. Құжаттық материалдар – бұл деректер авторлық еңбектер мен монографияларда кездеседі. Ал негізгі дереккөздеріне БҚО Мемлекеттік мұрағат қорларынан алынған құжаттар жатады.

Зерттеу нәтижесі

Зерттеу жұмысы барысында төмендегідей түйіндер жасалды:

Этникалық топтардың Қазақстанға қоныс аударуы жоспарланған түрде өткізілді. Халық өз кезегінде өлкелерге бөлініп орналастырылды, олардың әлеуметтік, материалдық жағдайы ескерілмеді.

Кеңес Одағында халықтың қоныс аударуы Иосиф Сталиннің бұйрығымен 1930-шы жылдардан 1950-ші жылдарға дейін әртүрлі топтардың мәжбүрлі түрде қоныс аударуы болды. Оны келесі кең санаттарға бөлуге болады: халықтың "Кеңеске қарсы" санаттарын депортациялау (көбінесе "жұмысшылардың жаулары" деп жіктеледі), бүкіл ұлттарды депортациялау, жұмыс күшінің қозғалысы және этникалық тазартылған аумақтарды толтыру үшін қарама-қарсы бағытта ұйымдасқан көші-қон. 1937 жылы кеңестік корейлердің депортациясы бүкіл ұлттың этникалық депортациясының алғашқы жағдайы болды.

Көп жағдайда олардың бағыттары аз қоныстанған шалғай аудандар болды (Кеңес Одағындағы мәжбүрлі елді мекендерді қараңыз). Бұл КСРО-дан тыс елдерден КСРО азаматы емес Азаматтарды Кеңес Одағына депортациялауды қамтиды. Жалпы ішкі мәжбүрлі көші-қон кем дегенде 6 миллион адамға әсер етті деп есептелді. Жалпы саннан 1930-31 жылдары 1,8 миллион кулак, 1932-39 жылдары 1,0 миллион шаруалар мен этникалық азшылықтар жер аударылды, ал 1940-52 жылдары 3,5 миллионға жуық этникалық азшылықтар қосымша қоныс аударды. [2]

Әрбір этностық топ өз кезегінде сынақ пен азапты бастан өткерді. Олар өткен мен болашақ арасындағы жағдайға еріксіз түсті. Қаталдық құрсауынан шығып, егемендікке қол жеткізген сәтте өз мекенін Отаным деп тапқан әр этнос жоғарғы құндылық: тұлға, бостандық, құқық тілегін жүзеге асыру жолында өмір сүретіні анық. Ұлтаралық қатынастар мәселесінде ұлттық танымда қоғамдық сананың, көзқарастың жаңғырғанын көрсетіп отыр [1, б 4].

Кәріс диаспорасының Батыс Қазақстан аумағына қоныс аудару тарихы үлкен серпіліспен өткені анық. Қоныс аудару үрдісі бірнеше бағыттардан тұрды. Оның нәтижесі көшкен халықтың рухани, материалдық жағдайына салмақ түсірді.

1937 жылы тамыз айында Сталин елдің шығыс аудандарының НКВД жетекшісі генерал Г.С.Люшковпен болған әңгімесінде «кәрістердің көші-қон мәселесін күшейту жөніндегі» ұсынысын айтты. Кеңес мемлекетінің басшысы құжаттарда белгілегеніндей кәрістерге сенбейтіндігі туралы ойын білдірді. Кәрістермен бірге жіберілетін жапон тыңшыларының арасындағ тығыз байланыс болуы мүмкін деп есептеп, олар шекаралық аймақта тұрған кезден-ақ кәрістерге сенімсіздігін жасырмады. Соған байланысты Қиыр Шығыстағы 200 мың кәріс халқының тағдырын анықтаған 1937 жылғы 21 тамыздағы КСРО ХКК мен БКП ОК-тың аса құпия қаулысының толық мазмұны келтірілді.

Кәрістерді қоныстандырумен ҚазКСР ІІХК жанындағы лагерлер бөлімі айналысты. 1937 жылы 23 тамызда КП(б) ОК мен ХКК 1937 жылғы 21 тамыздан Қазхалком (Казсовнарком) У.Исаевтың төрағалығымен комисия құрылып, оған НКВД, жер шаруашылығы, тамақ өнеркәсібі кірді. 14 қыркүйекте кәрістерді қоныстандыру, орналастырумен айналысатын уәкілетті тұлға тағайындалды. Бұл істі ХК көмекшісі, мемлекеттік қауіпсіздік майоры Гильман қолға алды.

Кәрістерді қоныстандыруда мына талаптар жүзеге асырылды:

- Кәрістерді шекараға орналастыруға жол бермеу;
- 1000 отбасынан артық орналастырмау.

1938 жылы 26 ақпанда Казсовнарком «Кәрістер» туралы №4 Н/О арнайы қаулы қабылдады. Бұл құжат бойынша кәрістерді қоныстандыруды ұйымдастыру үшін Совнарком мен жер шаруашылығының ХК-да арнайы топтар құрылған ХКК тобына 3 адам Сырғабаевтың жетекшілігімен, Наркомземде Панкратов жетекшілігімен 6 адам жұмылдырылды. Жалпы жетекшілік Казсовнарком төрағасының орынбасары В.Лазаревке жүктелді.

КСРО ХКК мен БКП Орталық комитетінің 1937 жылғы 21 тамыздағы №1428-326 қаулысында кәріс халқын қиыршығыстық өлкелердің шекаралы аудандарынан көшіру туралы КСРО Халық Комиссарлар Кеңесі мен БКП (б) Орталық Комитеті қаулы етеді: Қиыршығыстық өлкелердегі жапондық тыңшылардың өтіп кетуінің жолын кесу мақсатында:

1. БКП (б) Қиыршығыстық өлке комитетіне, өлкелік атқару комитеті мен Қиыр Шығыс өлкелік УНКВД-ға Қиыр Шығыс өлкесінде барлық Посьет, Молотов, Гродеков, Ханкай, Хороль, Чернигов, Спасск, Шмаков, Постышев, Бикинск, Вяземск, Хабаровск, Суйфун, Киров, Калинин, Лазо, Свободненск, Благовещенск, Тамбов, Михайлов, Аркаринск, Сталинск, Блюхерово шекаралы аудандарындағы барлық корей халқын шығарып, оларды Оңтүстік Қазақстан облысының Арал теңізі мен Балхаш аудандарына және Өзбек КСР-ына көшіруді ұсыну. Қоныс аудартуды Посьет ауданы мен Гродеково ауданына тиіп жатқан аймақтардан бастау.
2. Қоныс аудартуға тездетіп кірісу және 1938 жылдың 1 қаңтарына дейін аяқтау.
3. Көшірілуге жататын корейлерге көшу кезінде өздерімен бірге мүліктерін, шаруашылық заттары мен асыраған құстарын алып кетуге рұқсат беру.
4. Қоныс аударушыларға олар қалдырып кеткен жылжымалы және жылжымайтын мүліктері мен егістерінің орнын толтыру.
5. Қоныс аударушы кәрістер шекарадан әрі асып кетуге тілек білдірсе, кедергі келтірмеу.
6. КСРО Халықтық ішкі істер комитетіне көшуге байланысты кәрістер жағынан тууы мүмкін тәртіпсіздіктер мен экцестерге қарсы шаралар қабылдау.
7. Қазақ КСР мен Өзбек КСР Халық комитетінің кеңесіне тез арада орналастыру пункттері мен аудандарын анықтап, қоныс аударушылардың жаңа

орындағы шаруашылыққа жерсініп кету шараларын қарастыру, оларға қажетті көмек көрсету.

8. Қоныс аударушы кәрістер мен олардың мүліктерін Қиыр Шығыс өлкесінен Қазақ КСР мен Өзбек КСР-ына тасымалдау үшін Шығыс өлкелік атқару комитетіне өз уақытында вагондарға тапсырыс беруді қамтамасыз етуге міндеттеу.

9. БКП (б) Шығыс өлке комитеті мен Шығыс өлкелік атқару комитетіне үш күндік мерзім ішінде қоныс аударуға жататынын адамдар мен шаруашылықтардың санын хабарлауды міндеттеу.

10. Қоныс аудару барысы, қоныс аудару аудандарынан жөнелтілетіндер саны, қоныстану ауданына келгендер саны мен шекараға жіберілгендердің саны жөнінде телеграфпен он күндік мәліметтерді жеткізу.

11. Кәрістер көшіріліп жатқан аудандардағы шекараларды қорғауды нығайту үшін шекара әскерлерінің санын 3 мың адамға көбейту.

12. КСРО ішкі істер халық комитетіне кәрістерден босатылған орындарға шекарашыларды орналастыруға рұқсат ету.

Қазақстанға көшірілген кәрістер нақты түрде қоныс аударудың екі кезеңін бастан кешірді:

Біріншісі: 1937 жылдың күзінен 1938 жылдың көктеміне дейін. Олар уақытша босатылған жерлерде: жертөле, қойма, атқора ,шошқа қораларда және өз қаражатына өмір сүрді. Ал олар өздерімен бірге тек киім-кешек, жолға арналып есептелген мардымсыз азық-түлік қорын әкелген болатын.

1938 жылы көктемде кәрістерді көшірудің екінші кезеңі басталды. Кәрістерді жүк вагонымен тасымалдап, артық та тиеле берді. Бір отбасының мүшелерін әр түрлі эшелондарға тиеп жіберіп, жолда туыстарын жоғалтып алу, жаппай ауруға ұшырау жағдайлары кездесті. 1937 жылғы 28 қазандағы мәлімет бойынша Қазақстанға 70 эшелон, 12129 жанұя, 58427 адам әкелінді, тағы да 7927 жанұя жолда болды [3, б33].

Қазақстанға барлығы 20789 отбасы, 98457 адам әкелінді. Ал Батыс Қазақстан облысы бойынша – 1950 отбасы, 9017 адам көшірілді.

Кәріс қоныс аударуының саяси маңыздылығының басымдылығына байланысты 1938 жылы көктемде Қазақ КСР территориясына көшіру мен орналастыру және оның шаруашылық құрылымы мәселесін жүзеге асыру деңгейін бақылау мақсатында НКВД-ның қоныс аудару бөлімі ұйымдастырылды.

1937 жылы Қазақстанға 104 жер өңдейтін колхоз, 6175 отбасы, 30856 адам, 13 балық аулау колхозы, оның ішінде - 1109 отбасы, 5350 адам, шаруалар – 3362 отбасы, 15582 адам, балық аулаушы шаруалар – 3305 отбасы, 15327 адам, білікті жұмысшылар - 2470 отбасы, 10782 адам, 4 қолөнер артелі – 229 отбасы, 1167 адам, шаруалар – 371 отбасы, 1492 адам, қызметкерлер – 3248 отбасы, 15047 адам. 1 отбасыға орта есеппен 4,7 адам келді.

1937 жылы 29 қыркүйекте ОК КП (б)К кәріс шаруаларын төмендегідей орналастыру көзделді:

- Гурьев округі – 1500 отбасы;
- БҚО – 1000 отбасы;
- Солтүстік Қзақстан – 2000;
- Ақтөбе округі – 1500;
- Оңтүстік Қазақстан – 1500 отбасы қабылдады.

Бұл кезеңде кәрістердің басым бөлігін Қазақстанның оңтүстігіне орналастыру мәселесі қызу талқыланды. Оған себеп күріш өсіру шаруашылығын дамыту. Бұны «кәріс комиссиясына» жетекшілік еткен В.Чубаря да қолдады. Нәтижесінде кәрістерді Қызылорда, Қазалыға орналастырды. ОК хатшысы Л.Мирзоянның нұсқауы кәрістерді қыс мезгіліне қалдырмай, шұғыл түрде орналастыруды меңзеді.

Ал 1937 жылы 9 қазанда Қазақ КСР-нің «кәріс қоныстанушыларының орналасуы» жөніндегі Жарлығы шықты. Жарлықта Қазақ КСР-на көшіп келген қоныстанушыларды төмендегідей орналастыру:

- Алматы облысына – 1800;
- Солтүстік Қазақстанға – 2000;
- Қарағандыға – 2600;
- БҚ-ға– 1800;
- Ақтөбеге – 200;
- Қостанайға – 200

Оңтүстік Қазақстанға – 7354 адам келді [3,96-97 б].

Басқа аймақтармен салыстырғанда Қазақстанның оңтүстігіне 8154 отбасы қоныстанушыларды жоспарланған яғни 1714 адамға көбірек.

1937 жылы 9 қарашада КП (б) К ОК Гильманға қоныстанушылардың көп бөлігін Оңтүстік Қазақстанның Қордай ауданы Георгий каналын игеру үшін, ал қалған кәріс шаруаларын Сырдарияға көшіру туралы бұйрық қабылданды. Гильманның шешімімен батыс пен солтүстікке көшірілген кәрістер сол жерде қоныстанса, эшелонмен кейін келгендер Оңтүстік Қазақстанға жіберілді.

Тіркеу бөлімі мен лагерь бөлімінің мәліметтеріне сәйкес 1937 жылы 28 қазанда НКВД шешімімен Қазақстанға 3 рет 70 эшелон, 12129 отбасы, 58427 адам келді. Барлығы Қазақстанға 90 эшелоннан астамы келсе, оның ішінде 20789 отбасы, 100 мыңнан астам адам, 18009 отбасы қоныстанған.

Осы жылдары Қазақстанға педтехникум, пединститут, педагогикалық рабфак, педучилище, 4 орта мектеп, 23 бастауыш мектеп. 1938 жылы 1 қаңтардағы есебі бойынша корей пединститутында – 120, жұмысшы факультетінде 410, корей педучилищесінде -272, мектептерде – 14327 адам білім алды.

Қазақстанның ХКК мен КП (б) ОК 1938 жылғы 3 наурыздағы «Кәріс қоныс аударушыларды мекендендіру және шаруашылыққа орналастыру жөнінде» қаулысымен Қазақстанға 20530 отбасы көшірілді. Оның ішінде 14600 отбасы күріш өсіруге, мал шаруашылығы және дәнді-дақылдарын өсіруге жұмылдырылды.. 2400 отбасы балық шаруашылығына, 3530 өндірістік орындарға, совхоздарға, МТС, артель және басқа мемлекеттік мекемелерге қоныстандырылды.

Қоныстанушыларды тексеру 1938-39 жылдары 48 рет тексеріс өткізілді. Бақылау материалдары КП (б) ОК мен ҚазКСР ХКК директиваларына жіберілді. 1938 жылдың ішінде 3 мәрте бақылау жүргізілді. НКВД облыстық басқрамасының инспекторлары жүйелі түрде бақылау үрдісін жүзеге асырып отырды. НКВД-ның көші-қон бөлімінің штаты 14 адамнан тұрды, оның 9-ы КСРО НКВД жанындағы көші-қон бөлімінен, 5-і Оңтүстік Қазақстан, Қызылорда, Гурьев, Қостанай облыстарының облыстық УНКВД бөлімінен

Кәріс ауылдары құрылыс үшін Спецстрой кейіннен кәріс ауылдарының құрылыс кеңсесі деп аталатын республикалық құрылыс кеңсесі құрылды. 27 маусымда ХКК мен КП (б) ОК-ның ұйымдастыруымен «Қазақ КСР-на көшірілген кәріс қоныстанушыларының шаруашылық құрылымының жетекшілігі» туралы Жарлығы шықты. Жарлыққа сәйкес кәрістерді қоныстандыруісін жүргізу Халық комитеті мен ведомствосына жүктелді.

1938 жылы 22 қыркүйекте кәрістерге нақты көмек көрсету үшін «Казсовнаркомның кәріс қоныстанушыларын орналастыру жөніндегі» Жарлығына қол қойылды. Осы мерзімге сәйкес ҚазКСР Совнарком мен Қазақстанның КП (б) ОК-ның Жарлығымен «Ауыл шаруашылығы мен балық аулау колхоздарындағы қоныс аударушыларды қоныстандыру және экономикалық ұйымдастыру туралы» Жарлығы қабылданды. НКВД жанындағы басқару және көші-қон бөлімінің ашылуына байланысты НКВД-ның жетекшілік және көші-қон бөлімі өз жұмысын тоқтатты [4, б 96-97].

Бүгінгі таңда өлкеде 80-нен астам ұлт өкілдерінің бірінің қоныс аудару тарихы осылай басталды. Батыс Қазақстан облысы бойынша қоныстандырылған кәрістер аудандарға бөлініп орналастырылды.

1937 жылдың қазан айында Орал өлкесі мен Батыс Қазақстан облысына кәріс халқының қоныстануы басталды. Кәрістер тиелген алғашқы эшелондар 1937 жылдың қарашасынан бастап келді. Келу орны Орал, Гурьев, Теңіз жерлері. 1932 жылы ақпанда ҚазОАК ҮІІІ-шақырылымында Батыс Қазақстан облысын құру шешімін қабылдайды. Ол бойынша Батыс Қазақстан құрамына 14 аудан кірді: Теңіз, Жымпиты, Жаңақала, Жәнібек, Гурьев, Жылықос, Маңғыстау, Тайпақ, Лбішін, Орда, Орал, Шыңғырлау, Талов, Ойыл.

Соған орай 1937 жылы Батыс Қазақстан облысына қазіргі Атырау, Маңғыстау мен Орынбор, Ақтөбе облыстарының кейбір аймақтары қарады.

Оралға 1 эшелон, Гурьевке – 2, Теңізге – 3. Бұл қоныстандырудың бірінші кезеңі.

Екінші кезең – 1938 жылдың көктемінен басталды.

КСРО Халық комитеті кеңесінің 1938 жылғы 20 ақпандағы қаулысы негізінде Қазақстан аумағына кәріс қоныс аударушыларды орналастыру үшін ең құнарлы жерлері бар совхоздарға жіберілсе, қазақтар бұл жерлерден қуылып, олардың жартысы кулактар ретінде сотталып кетті. Жоспар бойынша Батыс Қазақстан облысы 913 отбасын қабылдауы тиіс еді. 1938 жылы 3 наурызда Қазақстан «кәріс-қоныстанушыларын орналастыру» Жарлығын қабылдады. Жарлыққа сәйкес 500 отбасы келді. Оның ішінде: колхоздарда -300 отбасы, өнеркәсіп кооперацияларында – 200 отбасы келу жоспарланды [5, б 21-23].

Облыстық Мемлекеттік мұрағат құжаттарына сүйене отырып, Теректі ауданындағы кәрістерді орналастыру шараларын бақылау комиссиясының есебін зерттедім. Теректі ауданы бойынша кәріс шаруаларын тексеру барысында БҚО атқару комитеті уәкілетті өкілі Козлова аудандық атқару комитетінің Реснин, Пивоваров, Ерёминнің бақылауымен келесі мәселелерді келтірді:

Кәріс шаруалары төмендегі колхоздар мен өндірістерде орналасты. Алебастр зауыты, Шеттікөл совхозы, Райпотребсоюз (аудандық тұтынушы одағы). Колхоздар бойынша: Чапай №1, 13 лет Октябрьской революций, Трудовик, Запорожье, Калинин, Мичурин, Путь Ленина, Жаңа-таң, Шевченко, Буденов ат. Завет Ильича, Хлебороб. Шаруашылық саны: 115.

Оның ішіндегі адам саны:

Колхоздар мен өндірістердегі еңбекке жарамдылары:

- мектеп жасындағы балалар – 83.
- мектепте оқитындары – 80.
- мектеп жасындағы орыс тілін меңгергендер – 3.

Біліктіілгі бойынша жұмысшылар:

- Тракторист /курсант/, есепші – 2.
- Сатушы – 1.

Қалғандарында біліктілік жоқ. Колхоз өндірісінде 2 тракторист, 2 есепші, 1 ұста, қалғандары қатардағы колхозшылар.

Теректі ауданы бойынша мемлекеттік банк есебінен шаруашылық құрылыс пен тұрғын жай салу үшін 92370 рубль бөлінді. Ал колхоз қорына 92000 рубль берілген. Кәріс шаруалары үй тұрғызды, кейбіреулері сатып алды. Барлығы 59 тұрғын жай алынды. Салынған тұрғын жайлар стандартқа сәйкес келмейді, әрі төбелері қамыспен жабылған. Соған байланысты қосымша шығынды қажет етеді. Мәселен, Чапай №1 колхозында 2 пәтерлі 4 тұрғын жай тұрғызылса, малға арналған қора мүлдем салынбаған. Жалпы, шатырда малмен қоса жиналған егін,отын орналастырылса, ұсақ мал шошқа мен бұзау тұрғын бөлмелерде жайғастырылған. Үй төбесінен ішке су ағуы салдарынан қабырғалар мен ендер жарамсыз деңгейге жеткен.

Запорожье колхозында 80 рубльге үй сатып алынып, есепке 300 рубль көлемінде көрсетілген деп жазған. Бұл сомаға үйге жөндеу жүргізілмеген, ағаш материалдары көбінесе колхоздың қажеттелігіне Жаңатаң мен Трудовик совхозында үйлерге қажетті жөндеу толық жүргізілген.

Басқа колхоздар бойынша тұрғын жайларға толығымен жөндеу жасалынып, ал ағаш материалдары колхоз қажеттілігіне асырылмаған. Сатып алынған немесе салынған үйлерде мал ұстайтын орын мүлдем жоқ [6, б 2-6].

Әрбір тарихи кезеңде халықтардың өзіне тән қалыптасу тарихы жүріп жатады. Бұл тұтастай халықтың ұлттық рухына, діліне, көзқарасына әсер етпей қоймайды. Қазақстан кәрістері сұрапыл жарлықтардың келеңсіз тұстарына тап болып, елдің ерекше этникалық тобын қалыптастырды. Бұл үрдіс Корея, Жапония, Кеңес Одағы, Қазақстан тарихын бір сілкіндіріп жібергені даусыз. Құжаттар негізінде жазылған кәріс халқының Қазақстанда қалыптасу тарихы олардың жаңа мекен тауып, өмірге қайта бейімделуін талап етті. Бүгінде сталиндік режимнің соның ішінде халықтар депортациясы жөніндегі деректемелері Отан тарихының кейбір беттерін өзгертті. Алайда депортация тарихы әлі де зерттеуді қажет ететін, ашылмаған тұстардың жаңа бейнесін танытатын тарихтың бөлімі деп ойлаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Атантаева Б.Ж. Влияние миграции на формирование этнических диаспор Восточного Казахстана в 1937-2005 гг. – Семей, 2014. 256 б.
2. Көптілді веб-сайт «Уикипедия». [Электронды ресурс]. – қол жеткізу тәртібі: // www.wikipedia.org
3. Аманжолов К. Қазақстан тарихы дәрістер курсы /Аманжолов К. – Алматы: Білім, 2004. 336 б.
4. Кан Г.В. История корейцев Казахстана/Г.В. Кан,– Алматы: Ғылым, 1995.208 б.
5. Ким А.П. Корейцы в Приуралье / А.П. Ким– Орал: Дастан, 2010. 122 б.
6. БҚО МА, 870-қор, 1-тізбе, 145-іс.

МАЗМҰНЫ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ ӘКІМІНІҢ ОРЫНБАСАРЫ Г.М.ҚАЛМҰРАТОВАНЫҢ ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІ..... **4**

YESSENOV UNIVERSITY ПРЕЗИДЕНТІ Б.Б.АХМЕТОВТІҢ ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІ..... **5**

ВЫСТУПЛЕНИЕ НА ТЕМУ: «НОВЫЕ ТРЕНДЫ АССОЦИАЦИИ КАФЕДР АНК В РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТОВ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА»
Калашникова Н...... **7**

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ САЯСАТЫ
Сәдуақасова А...... **9**

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ТРАДИЦИЯ КГУТИ В ОБЛАСТИ РАЗРЕШЕНИЯ КОНФЛИКТОВ И СОТРУДНИЧЕСТВО С АНК
Дронзина Т...... **12**

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЭТНОПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
Жаулин К...... **13**

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МОЛОДЁЖИ КАК ОСНОВА ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА РФ)
Буттаева А...... **16**

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ДИАЛОГА КУЛЬТУР КАЗАХСТАНА И ИРАНА
Джалал М...... **20**

ПРЕЗЕНТАЦИЯ ИНТЕРАКТИВНОЙ НАУЧНОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ КАРТЫ «НАРОД КАЗАХСТАНА»
Козыбаева М...... **21**

1-СЕКЦИЯ. ҰЛТТЫҚ БІРТЕКТІЛІКТІ САҚТАУ МЕН ДАМЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР, ТӘЖІРИБЕЛЕР МЕН ҰСЫНЫСТАР

ИНКЛЮЗИВТІ ҚОҒАМ: ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР АДАМДАРМЕН ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ
Ақбердыева Б...... **27**

АЙМАҚТАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ БІРЛІКТІ НЫҒАЙТУДАҒЫ ЕСЕНОВ УНИВЕРСИТЕТІ ҚХА КАФЕДРАСЫНЫҢ ОРНЫ
Бағдатұлы М...... **30**

ҰЛТТЫҚ ТІЛ – КӨПҰЛТТЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ БІРЛІГІ
Баймолдаев Т...... **34**

ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО И МЕЖРЕЛИГИОЗНОГО СОГЛАСИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Буянова Л...... **38**

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҚ ПЕН ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ
Джумалиева Л...... **41**

РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕИ ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА РК Н.НАЗАРБАЕВА О СОЗДАНИ КАФЕДР АНК В ВУЗАХ СТРАНЫ
Гривенная Л...... **45**

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ
Егенисова А.,Керимов Б...... **49**

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTERETHNIC HARMONY IN KAZAKHSTAN
Medikhanova A...... **53**

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПОСРЕДСТВОМ ИЗУЧЕНИЯ ПЕРСОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ (НА ОСНОВЕ ОПЫТА КАФЕДРЫ АНК YESSENOV UNIVERSITY)
Мамбетова А...... **56**
НАУЧНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ АССОЦИАЦИИ КАФЕДР АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА
Мамытова С...... **60**
КӘРІС ДИАСПОРАСЫНЫҢ БАТЫС ҚАЗАҚСТАНҒА ҚОНЫС АУДАРУ ТАРИХЫНАН (XX ғ. 30-жылдары)
Рысбеков Т., Акмуканова А.Ж...... **66**

Пішімі 60х84 1/12

Көлемі 74 бет

Шартты баспа табағы 6,2

Таралымы 50 дана

Есенов университетінің

редакциялық-баспа бөлімінде басылып шықты

130003, Ақтау қ., 32 ш/а